

PATRICK MODIANO

Në kafenenë e rinisë së humbur

Patrick Modiano
Çmim Nobel 2014

Në kafenenë e rinisë së humbur

roman

Përkthyer nga origjinali (frëngjisht)
Zhëmon Fu

Titulli origjinal :
DANS LE CAFE DE LA JEUNESSE PERDUE
© Editions Gallimard, 2007
© Zhëmon Fu, tetor 2014, për këtë përkthim

<p>BOTIM NUMERIK JASHTË SHITJES Ndalohet çdo lloj botimi i këtij përkthimi.</p>

SHENIM

Ky përkthim, i cili do t'ju propozohet këtu lexuesve, nuk është bërë për asnjë qëllim përfitimi, moral dhe material, si nga përkthyesi, ashtu dhe nga lexuesit. Ai do të shpërndahej **falas**, dhe do të jetë thjesht një kujtesë se të drejtat e autorit janë sot, në botën perëndimore, një nocion tepër i rrahur dhe mjaft i vështirë për t'ia gjetur caqet. Gjithashtu, kjo është një tjetër mënyrë për të nxitur apo "cytur" debatin e ripërkthimit të veprave, të djeshme apo të sotme qofshin, me qëllim për të dhënë një figurë sa më të plotë të autorëve dhe veprave të tyre.

Kuptohet vetvetiu se ky përkthim nuk i detyrohet në asgjë çfarëdo lloj përkthimi tjetër të mëparshëm, të botuar ose jo.

Përkthyesi.

Në mes-udhën e jetës së vërtetë, ne ishim të mbështjellë nga një melankoli e zymtë, të shprehur me atë fjalë therëse e të trishta, në kafenenë e rinisë së humbur.

GUY DEBORD

Ndër dy hyrjet e kafenesë, ajo hynte gjithmonë nga më e ngushta, nga ajo që e quanim dera e hijes. Zgjidhte gjithmonë të njëjtën tavolinë në fund të sallës së vogël. Në fillim, nuk fliste me askënd, pastaj u njoh me të zakonshmit e Kondesë, shumica e të cilëve kishin moshën tonë, do të thosha ndërmjet nëntëmbëdhjetë dhe njëzetepesë vjeç. Nganjëherë ulej në tavolinat e tyre, por në të shumtën e kohës, ishte besnike ndaj vendit të vet, në fund fare.

Nuk vinte në një orë të caktuar. Ju e gjenit të ulur shumë herët në mëngjes. Ose mund të shfaqej nga mesnata dhe të rrinte deri kur të mbyllej. Ishte kafeneja që mbyllej më vonë në lagje, me Le Bouquet dhe La Pergola, dhe gjithashtu ajo që kishte klientelën më të çuditshme. Tani që kanë kaluar shumë kohë, pyes veten mos kjo çudi e këtij vendi dhe këtyre njerëzve vinte thjesht nga prania e saj, si t'i kishte mbrujtur të gjithë me parfumin e vet.

Le ta zëmë se ju kanë sjellë me sytë të lidhur, se ju kanë ulur në një tavolinë, hequr lidhësen dhe lënë disa minuta që

t'i përgjigjeni pyetjes : Në ç'lagje të Parisit jeni ? Do t'ju kishte mjaftuar t'i vëzhgonit fqinjët tuaj, dhe t'i dëgjonit fjalët e tyre, dhe mbase do ta kishit zbuluar : Në rrethinat e kryqëzimit të Odeonit që unë e përfytyroj gjithmonë po aq të zymtë sa nën shi.

Një ditë, një fotograf kishte hyrë në Konde. Po ajo moshë, po ajo veshje e shpërfillur. Mbante një xhaketë tepër të madhe për të, pantallona bezi dhe këpucë të rënda ushtarake. Kishte bërë mjaft foto të atyre që vinin në Konde. Ishte bërë dhe ai një i zakonshëm, dhe për të tjerët ishte si të bënte foto në familje. Shumë kohë më vonë, këto foto janë botuar në një album të kushtuar ndaj Parisit, ku si legjendë kishte thjesht emrat (pa mbiemra) të klientëve ose dhe nofkat. Edhe ajo është në disa prej këtyre fotove. E kapte më mirë se të tjerët dritën, siç thuhet në kinema. Ndër të gjithë, është ajo që e vërejmë në fillim. Në fund të faqes, tek legjendat, ajo është e përmendur me emrin « Luki ». « Nga e majta në të djathtë : Zakaria, Luki, Tarzani, Zhan-Misheli, Fredi dhe Ali Sherifi... » « Në plan të parë, e ulur në banak : Luki. Prapa saj, Aneta, Don Karlos, Mirej, Adamovi dhe doktor Vala. » Ajo e mban trupin drejt, ndërkohë që të tjerët janë më të lëshuar, për shembull ai që quhet Fred, e ka zënë gjumi me kokën të mbështetur në ndenjësën me veshje enkeliti, dhe dukshëm, nuk është rruar prej disa ditësh. Duhet saktësuar dhe kjo : emri Luki i është dhënë që nga çasti që filloi të vinte në Konde. Isha aty, mbrëmjen kur ajo hyri rreth mesnatës, dhe ku s'kishte mbetur tjetër veç Tarzani, Fredi, Zakaria dhe

Mirej, të ulur në një tavolinë. Është Tarzani ai që thërriti :
« Ah, pa shiko, Luki... » Në fillim u tremb, e pastaj buzëqeshi.
Zakaria u ngrit dhe tha me një ton të shtirur solemn :
« Sonthe, unë do të pagëzoj. Tani e tutje, do të quhesh Luki. »
Dhe ndërsa ora kalonte dhe të gjithë e thërrisnin Luki, them
se ndihej e lehtësuar që mbante këtë emër të ri. Po, e
lehtësuar. Në fakt, sa më shumë e mendoj, aq më mirë më
vjen përshtypja e fillimit : ajo po strehohej këtu, në Konde, si
të donte t'i ikte diçkaje, t'i shpëtonte një rreziku. Ky mendim
më kishte ardhur duke e parë ashtu të vetmuar, aty në fund të
sallës, në këtë vend ku askush s'mund ta vërente. Edhe kur
përzihej me të tjerët, nuk binte në sy. Rrinte e heshtur dhe e
tërhequr, mjaftohej thjesht të dëgjonte. Dhe kisha thënë me
vete se ajo rrinte me grupe të zhurmshme, me « llafazanë »,
thjesht për të qenë më e sigurtë, përndryshe s'kishte përse të
ulej thuajse gjithmonë në tavolinën e Zakarias, Zhan-Mishelit,
Fredit, Tarzanit dhe Hupës... Me ta, shkrihej në dekor, nuk
ishte më tjetër veç një shoqe anonime, nga ato që nëpër
legjenda fotosh i emërtojmë : « Person i pa identifikuar », ose
thjesht, « X ». Po, në fillim, në Konde, s'e kam parë kurrë
kokë më kokë me dikë. Dhe fundja s'kishte asgjë të keqe që
njëri prej llafazanëve ta thërriste Luki, kështu kuturu, sepse
nuk ishte emri i saj i vërtetë.

Megjithatë, duke e vëzhguar mirë, mund të kapeshin disa
hollësira që e dallonin nga të tjerët. Ajo i kushtonte veshjes
një vëmendje të pazakontë për klientët e Kondesë. Një
mbrëmje, në tavolinën e Tarzanit, Ali Sherifit dhe Hupës, ajo

ndezi një cigare dhe aty më kishte bërë shumë përshtypje finesa e duarve. Dhe sidomos, thonjtë i shndrisnin. I kishte lyer me llak të padukshëm. Kjo hollësi mund të duket e kotë. Atëherë le të thellohem pak. Për këtë, duhen ca saktësime mbi të zakonshmit e Kondesë. Ata ishin pra ndërmjet nëntëmbëdhjetë dhe njëzetepesë vjeç, përveç disa klientëve si Babileu, Adamovi apo doktor Vala që po afroreshin tek të pesëdhjetat, por të tjerët nuk ua shihnin moshën. Babileu, Adamovi dhe doktor Vala ishin besnikë ndaj rinisë së tyre, ndaj asaj që do të mund ta quanim me emrin e bukur melodioz e të vjetëruar « bohem ». Kërkoj në fjalor fjalën « bohem » : Dikush që përcjell një jetë endacake, pa rregulla e pa merakun e së nesërme. Ja një përkufizim që iu shkonte përshtat atyre që vinin në Konde. Disa si Tarzani, Zhan-Misheli dhe Fredi pretendonin se, që prej adoleshencës, kishin pasur disa herë të bënë me policinë, dhe Hupa ishte arratisur gjashtëmbëdhjetë vjeçe nga shtëpia e riedukimit të Pastorit-të-Mirë. Por aty ishim në Bregun e majtë dhe shumica prej tyre jetonin nën hijen e letërsisë dhe arteve. Vetë unë, kryeja studime. Nuk guxoja t'ua thosha këtë dhe nuk përzihesha vërtet me grupin e tyre.

E kisha ndjerë se ajo ishte ndryshe nga të tjerët. Nga vinte ajo para se t'ia jepnin këtë emër ? Shpesh, të zakonshmit e Kondesë kishin nga një libër në dorë, të cilin e linin shpërfillshëm në tavolinë, me një kapak të ndotur me njolla vere. *Këngët e Maldororit. Vegimet. Barrikadat e mistershme.* Por ajo, në fillim, vinte gjithmonë me duart bosh. Dhe pastaj,

sigurisht që ka dashur të bëjë si të tjerët dhe një ditë, në Konde, e kapa në befasi, të vetme, duke lexuar. Që prej asaj dite, libri nuk e braktiste. E nxirrte në dukje në tavolinë, kur gjendej me Adamovin dhe të tjerët, njëlloj si të ishte një pasaportë apo leje qëndrimi që ia ligjëronte praninë përkrah tyre. Por askush s'e vinte re këtë, as Adamovi, as Babileu, as Tarzani, as Hupa. Ishte një libër xhepi, me kapak të ndotur, prej atyre që i blejmë të përdorur anash bregut, dhe kishte një titull të shtypur me germa të mëdha : *Horizonte të humbura*. Asokohe, kjo s'më thoshte asgjë. Duhet ta kisha pyetur se për çfarë fliste libri, por kisha thënë kështu kot me vete se *Horizonte të humbura* ishte për të thjesht një cikërrimë, dhe se bënte gjoja e lexonte për t'u vënë në një hap me klientelën e Kondesë. Këtë klientelë, një kalimtar që do të kishte hedhur një vështrim të shpejtë nga jashtë – e madje edhe me ballin të mbështetur për qelqi – do ta kishte marrë për një klientelë të thjeshtë studentësh. Por shumë shpejt do të kishte ndryshuar mendim kur të vinte re sa shumë alkool pihej në tavolinën e Tarzanit, Mirejës, Fredit dhe Hupës. Në kafenetë e qeta të Lagjes latine, s'mund të ishte pirë kurrë kështu. Sigurisht, në orët bosh të pasdites, Konde mund të krijonte një iluzion. Por ndërsa dita binte, ajo bëhej pikëtakimi i asaj që një filozof sentimental e quante « rinia e humbur ». Përse kjo kafene dhe jo një tjetër ? Për shkak të pronares, një zonja Shadli që dukej se nuk habitej më me asgjë, dhe që madje shfaqte njëfarë zemërbutësie me klientët. Shumë vite më vonë, ndërsa rrugët e lagjes nuk ofronin më tjetër veç vitrina dyqanesh luksi, dhe

që një galanteri zinte vendin e Kondesë, e kam takuar zonjën Shadli në bregun tjetër të Senës, në të përpjetën e rrugës Blanche. Nuk më njohu në çast. Ecëm një copë herë bri njëritjetrit duke folur për Kondenë. I shoqi, një Algerian, e kishte blerë truallin pas luftës. I mbante mend emrat e secilit prej nesh. Shpesh pyeste veten se ç'ishim bërë, por nuk kishte pasur shumë iluzione. E kishte ditur që në fillim se do të shkonte shumë keq për ne. Si qen të humbur, më tha. Dhe në çastin që po ndaheshim para farmacisë së sheshit Blanche, më tha duke më shikuar drejt në sy : « E unë, ajo që pëlqej më shumë, ishte Luki. »

Kur ishte në tavolinën e Tarzanit, të Fredit dhe Hupës, a pinte ajo po aq sa ata, apo bënte gjoja, për të mos i mërzhitur ? Sidoqoftë, me trupin drejt, lëvizjet të ngadalta e të hirshme, me buzëqeshjen thuajse të pakapshme, ajo e mbante vërtet mirë alkoolin. Në banak, është më e lehtë të bësh hile. Ju përfitoni nga një çast hutimi të miqve tuaj të pirë, dhe e zbrazni gotën në lavaman. Por aty, në njërin prej tavolinave të Kondesë, ishte më e vështirë. Ju detyronin t'i ndiqje në pije. Këtu, tregoheshin vërtet shumë të prekshëm dhe ju gjykonin si të padenjë për grupin e tyre, po qe se nuk i shoqëronit deri në fund të asaj që ata e quanin « udhëtimet » e tyre. Sa për lëndët e tjera toksike, më ishte dukur, por pa qenë shumë i sigurtë, se Luki i përdorte, bashkë me disa anëtarë të tjerë të grupit. Megjithatë, asgjë në vështrimin dhe qëndrimin e saj, nuk linte të nënkuptuar se ajo i vizitonte parajsat artificiale.

Shpesh kam pyetur veten mos ndonjë prej të njohurve të saj i kishte folur për Kondenë para se të vinte aty për herë të parë. Apo dikush i kishte lënë takim në këtë kafene dhe nuk kishte ardhur. Atëherë, ajo mund të jetë ngulur aty, ditë për ditë e mbrëmje për mbrëmje në tavolinën e vet, duke shpresuar ta gjente atë në këtë vend që ishte e vetmja pikë referimi ndërmjet saj dhe të panjohurit. Asnjë mundësi tjetër për ta gjetur. As adresë. As numër telefoni. Thjesht një emër. Por mbase kishte përfunduar aty rastësisht, si dhe unë. Ajo gjendej në lagje dhe donte të strehohej nga shiu. Gjithmonë kam besuar se disa vende janë si magnet, e se ju ndiheni të tërhequr drejt tyre po t'iu afroheni në rrethina. Dhe kjo në një mënyrë të pandjeshme, madje pa dyshuar fare. Mjafton një rrugë e pjerrët, një trotuar me diell apo dhe një trotuar në hije. Ose dhe një reshje. Dhe kjo ju shpie aty, në pikën e saktë ku duhej të përfundonit. Më duket se Konde, për nga vendndodhja, e kishte këtë pushtet magnetik dhe po të bënim një përllogaritje gjasash, rezultati do ta kishte pohuar këtë që po them : në një perimetër mjaft të shtrirë, ishte e pashmangshme që të mos shkoje drejt tij. Di diçka këtu.

Njëri prej anëtarëve të grupit, Bouing, ai që ne e quanim « Kapiteni », kishte ndërmarrë diçka që të tjerët ia kishin miratuar. Që prej thuajse tre vjetësh, shënonte emrat e klientëve të Kondesë, dhe çdo herë me datën dhe orën e saktë të ardhjes. Dy shokë të vet, i kishte ngarkuar me të njëjtën detyrë për Le Bouquet dhe La Pergola, që rrinin hapur gjithë natën. Mjerisht, në këto dy kafene, klientët nuk

donin gjithmonë ta thonin emrin e tyre. Në thelb, Bouingu kërkonte t'i shpëtonte nga harresa fluturat që rrotullohen për një çast rreth llampës. Thoshte se ëndërronte për një regjistër të madh ku do të ishin shkruar emrat e klientëve të të gjitha kafeneve të Parisit që prej njëqind vjetësh, me saktësimin se kur vinin e kur iknin. Ishte i harruar pas asaj që ai e quante « pikat fikse ».

Në këtë rrjedhë të pandërprerë grash, burrash, fëmijësh, qensh, që kalojnë dhe humbasin përgjatë rrugëve, do të donim që herë pas here të mbanim mend një fytyrë. Po, sipas Bouingut, duheshin gjetur ca pika fikse mes vorbullës së qyteteve të mëdha. Para se të nisej për jashtë shtetit, ma kishte dhënë fletoren ku ishin shkruar, ditë për ditë, e për tre vjet me radhë, klientët e Kondesë. Ajo është aty me emrin e huazuar, Luki, dhe për herë të parë përmendet një 23 janar. Dimri i atij viti ishte tejet i ashpër, dhe disa prej nesh nuk e braktisnin Kondën gjithë ditën, për të ndenjtur në të ngrohtë. Kapiteni shënonte gjithashtu dhe adresat tona, aq sa mund ta përfytyronim udhën e zakonshme që na sillte, gjithsecilin, deri në Kondë. Për Bouingun, kjo ishte ende një mënyrë për të vendosur pika fikse. Por adresën e saj, nuk e përmend menjëherë. Vetëm më 18 mars, lexojmë : « Ora 2. Luki, 16, rruga Fermat, nëndarja XIV. » Por më 5 shtator të po atij viti, ajo e ka ndryshuar adresën : « Ora 23.40. Luki, 8, rruga Cels, nëndarja XIV. » Ma merr mendja se Bouingu merrte harta të mëdha të Parisit dhe skiconte aty rrugën nga i binim ne për të ardhur deri në Kondë, dhe se për këtë,

Kapiteni përdorte stilolapsa me ngjyra të ndryshme. Mbase donte të dinte nëse kishim një mundësi për t'u kryqëzuar me njëri-tjetrin para se të mbërrinin.

Pikërisht, më kujtohet ta kem takuar Lukin një ditë në një lagje që nuk e njihja, e që kisha dalë për t'i bërë një vizitë një kushëriri të largët të prindërve. Kur dola nga ai, po ecja drejt stacionit të metrosë Porte-Maillot, dhe ne u kryqëzuam në fund fare të avenjusë së Ushtrisë-së-Madhe. E pashë me vëmendje, por edhe ajo më pa me një vështrim të shqetësuar, si ta kisha kapur në një situatë të pakëndshme. Ia zgjata dorën : « Jemi parë në Konde », i thashë, dhe befas kjo kafene m'u duk si në fund të botës. Më bëri një buzëqeshje të zënë ngushtë : « Ah po... në Konde... » Kjo ndodhi pak kohë pasi ishte shfaqur për herë të parë. Nuk ishte përzier ende me të tjerët dhe Zakaria ende s'e kishte pagëzuar Luki. « Kafene e çuditshme, hë, Konde... » E tundi kokën për të më miratuar. Bëmë dhe ca hapa bashkë dhe më tha se banonte aty rrotull, porse lagja nuk i pëlqente fare. Sa kot, mund t'ia kisha ditur atë ditë emrin e vërtetë. Pastaj u ndamë në portën Maillot, përpara hyrjes së metrosë, dhe e pashë duke u larguar drejt Neuilly dhe pyllit të Boulognës, me një hap gjithnjë e më të ngadaltë, si për t'i dhënë rast ndonjërit ta ndalte. Mendova se s'do të vinte më në Konde, e se s'do të kisha më asnjë lajm prej saj. Ajo do të zhdukej në atë që Bouingu e quante « anonimati i qytetit të madh », anonimat kundër të cilit pretendonte të luftonte duke i mbushur faqet e fletores së vet me emra. Një Clairefontaine me kapak të kuq plastik, me

njëqind e nëntëdhjetë faqe. Që të jem i sinqertë, kjo s'të shpie gjëkund. Po ta shfletojmë fletoren, me përjashtim të disa emrave dhe adresave kalimtare, nuk dimë asgjë për tërë këta persona, e as për mua. Me siguri që Kapiteni gjykonte se ishte tashmë një punë e madhe kjo që të na kishte emërtuar dhe « fiksuar » diku. Por për pjesën tjetër... Në Konde, nuk bënim kurrë asnjë pyetje në lidhje me origjinat tona. Ishim tepër të rinj, s'kishim asnjë të kaluar për të zbuluar, jetonim në të tashmen. Edhe klientët më të moshuar, Adamovi, Babileu apo doktor Vala, nuk bënë kurrë asnjë aluzion ndaj së kaluarës së tyre. Thjesht mjaftoheshin të ishin aty, mes nesh. Vetëm sot, pas tërë kësaj kohe, ndjej një keqardhje : do të kisha dashur që Bouingu të ishte më i saktë në këtë fletore, dhe që t'i kishte kushtuar gjithsecilit një shënim të vogël biografik. A mendonte ai vërtet se një emër e një adresë do të mjaftonin më vonë për të rigjetur fillin e një jete ? E sidomos një emër që s'ishte as i vërteti ? « Luki. E hënë 12 shkurt, ora 23. » « Luki, 28 prill, ora 14. » Tregonte gjithashtu dhe vendet që klientët zinin çdo ditë rreth tavolinave. Nganjëherë, nuk ka as emër as mbiemër. Tre herë, në qershorin e atij viti, ka shënuar : « Luki me brunin me xhup kamoshi. » Këtë, siç duket s'e ka pyetur për emrin, ose kushedi tjetri ska pranuar të përgjigjet. Dukshëm, ky tip s'ishte një klient i zakonshëm. Brunin me xhup kamoshi ka humbur përgjithmonë në rrugët e Parisit, dhe Bouingu ska mundur tjetër veç t'ia fiksojë hijen për disa sekonda. Dhe fundja ka ca pasaktësira në këtë fletore. Vetë unë kam vënë ca piketa që më mbështesin në

idenë se ajo nuk ka ardhur për herë të parë në Konde në janar, siç lë të nënkuptuar Bouingu. Kam një kujtim që më thotë se ajo ka ardhur shumë më përpara kësaj date. Kapiteni e ka përmendur vetëm që nga çasti kur të tjerët e kanë pagëzuar Luki, dhe them se deri atëherë nuk ia kishte vënë re praninë. Ajo ska pasur madje qoftë dhe një shënim të vogullt të llojit « Ora 14. Një brune me sy jeshilë », si për brunin me xhup kamoshi.

Për t'u shfaqur, është shfaqur në tetor të një viti më parë. Kam zbuluar në fletoren e Kapitenit një pikë referimi : « 15 tetor. Ora 21. Ditëlindja e Zakarias. Në tavolinë : Aneta, Don Karlos, Mirej, Hupa, Fredi, Adamovi. » Më kujtohet shumë mirë. Ishte dhe ajo në tavolinë. Po përse Bouingu nuk ka pasur kureshtjen ta pyesë për emrin ? Dëshmitë janë të brishta dhe të kundërta, por jam i sigurtë se ajo ishte aty atë mbrëmje. Gjithçka që e bënte të padukshme në sytë e Bouingut, e kisha kapur unë. Ndrojtja, gjestet e ngadalta, buzëqeshja, dhe sidomos heshtja. Ajo rrinte në krah të Adamovit. Mbase për shkak të tij kishte ardhur në Konde. E kisha hasur shpesh Adamovin në rrethinat e Odeonit, dhe ca më tutje në lagjen e Saint-Julien-të-Varfërit. Çdo herë, ecte me dorën të mbështetur në supin e një vajze të re. Një i verbër që e drejtojnë në udhë. E megjithatë, dukej sikur vëzhgonte gjithçka, me atë vështrimin e vet prej qeni tragjik. Dhe më dukej se çdo herë ishte një vajzë e re e ndryshme që i shërbente si udhërrëfyese. Apo infermiere. E përse jo ajo ? Mirë pra, pikërisht atë natë, ajo ka dalë nga Konde me

Adamovin. I pashë duke shkuar në rrugën e shkretë drejt Odeonit, Adamovi me dorën mbi supin e saj, e duke ecur me një hap mekanik. Të dukej sikur ajo kishte frikë të ecte shumë shpejt, dhe nganjëherë ndalej për pak, si për ta lënë të mbushej në frymë. Në kryqëzimin e Odeonit, Adamovi ia shtrëngoi dorën disi në mënyrë solemne, pastaj ajo u fut në hyrjen e metrosë. E ai vazhdoi ecjen e vet prej jermuesi drejt përpara për nga Saint-André-des-Arts. Po ajo ? Po, ajo filloi të vinte shpesh në Konde në vjeshtë. Dhe kjo nuk është aspak një rastësi. Për mua, vjeshta ska qenë kurrë një stinë e trishtë. Gjethet e vyshkura dhe ditët gjithnjë e më të shkurtra, s'më kanë kujtuar kurrë fundin e diçkaje por më tepër një pritje të ardhmërisë. Ka elektricitet në ajër, në Paris, mbrëmjeve të tetorit kur nata bie. Edhe kur bie shi. Nuk jam i mërzhitur në këtë orë, e as nuk e kam ndjesinë e ikjes së kohës. Kam përshtypjen se gjithçka është e mundur. Viti fillon në muajin tetor. Atëherë fillon shkolla dhe besoj se është stina e planeve. Pra, nëse ka ardhur në tetor në Konde, do të thotë se ishte shkëputur nga një pjesë e mirë e jetës së vet, dhe se donte të bënte atë që në romane e quajmë : LEKURE TE RE. Madje, ka një tregues që më thotë se nuk duhet ta kem gabim. Në Konde, i dhanë një emër të ri. Madje atë ditë, Zakaria foli për pagëzim. Një lindje e dytë, në njëfarë mënyre.

Sa për brunin me xhup kamoshi, mjerisht ai nuk është në fotot e bëra në Konde. Një humbje kjo. Shpesh arrijmë të identifikojmë dikë thjesht me një foto. E botojmë në një gazetë duke lëshuar një thirrje për dëshmitarë. A ishte ai një

anëtar i grupit që Bouingu s'e njohte dhe përtonte t'ia gjente emrin ?

Mbrëmë i shfletova me vëmendje të gjitha faqet e fletores. « Luki me brunin me xhup kamoshi. » Dhe për çudi, vura re se s'ishte vetëm në qershor që Kapiteni e përmendte këtë të panjohur. Në fund të një faqeje, ka shkruar me ngut : « 24 maj. Luki me brunin me xhup kamoshi. » Dhe të njëjtën legjendë e gjejmë dhe dy herë të tjera në prill. E kisha pyetur Bouingun se përse, sa herë që binte fjala për Lukin, ai e nënvizonte emrin me laps blu, si për ta dalluar nga të tjerët. Jo, nuk ishte ai që e kishte bërë. Një ditë që po rrinte në banak dhe që po shënonte në fletore klientët e pranishëm në sallë, një burrë që rrinte në këmbë përbri e kishte kapur në punë e sipër : një tip rreth dyzet vjeç që njohte doktor Valën. Fliste me një zë të butë dhe tymoste cigare bjonde. Bouingu ishte ndjerë në besim dhe i kishte thënë ca fjalë mbi atë që e quante Libri i artë. Tjetri ishte shfaqur i interesuar. Ishte « botues arti ». Po, e vërtetë, ai njohte atë që ca kohë më parë kishte bërë foto në Konde. Propozonte të botonte një album mbi këtë, ku titulli do të ishte : *Një kafene në Paris*. A do të kishte ai mirësinë t'ia jepte këtë fletore gjer nesër, e cila mund ta ndihmonte të zgjidhte legjendat e fotove ? Të nesërmen, ia kishte kthyer fletoren Bouingut dhe nuk ishte shfaqur më në Konde. Kapiteni ishte habitur që emri i Lukit ishte nënvizuar çdo herë me laps blu. Kishte dashur të dinte më shumë mbi këtë, duke i bërë ca pyetje doktor Valës në lidhje me këtë botues arti. Vetë Vala kishte mbetur i habitur. « Ah, kështu ju

paska thënë ai, se është botues arti ? » E njihte në mënyrë sipërfaqësore, thjesht ngaqë e kishte hasur shpesh në rrugën Saint-Benoît në La Malène dhe në barin e Montanës ku madje kishte luajtur disa herë katërqind-e-njëzet-e-njësh me të. Ky tip shkonte në këtë lagje që prej shumë kohësh. Emri ? Kesli. Vala dukej si i zënë ngushtë të fliste për të. Dhe kur Bouingu i kishte përmendur fletoren dhe vizat me laps blu nën emrin e Lukit, vështrimin e doktorit e kishte përshkuar një shprehje e shqetësuar. Por kjo kishte qenë shumë e shpejtë. Sepse pastaj kishte buzëqeshur. « Mbase i ka pëlqyer vogëlushja... Është aq e bukur... Por ç'ide e çuditshme ta mbushësh këtë fletore me tërë këta emra... Ju më zbavisni, vërtet, ju dhe grupi juaj me përvojat tuaja patafizike... » Ai ngatërronte gjithçka, patafizikën, letrizmin, shkrimin automatik, metagrafitë dhe gjithfarë përvojash të përcjella nga klientët më letrarë të Kondesë, si Bouingu, Zhan-Misheli, Fredi, Babileu, Larondi apo Adamovi. « Dhe madje është e rrezikshme ta bësh këtë », kishte shtuar doktor Vala me një zë të rëndë. « Fletorja juaj duket si një regjistër policie ose gazetë e brendshme e një komisariati. Është njësoj si të na kishin kapur të gjithëve në një bastisje... »

Bouingu e kishte kundërshtuar këtu, duke u përpjekur t'i shpjegonte teorinë e vet të pikave fikse, por që nga ajo ditë, Kapiteni kishte pasur përshtypjen se Vala e shihte me dyshim e madje donte t'i shmangej.

Ky Kesli nuk kishte bërë thjesht nënvizuar emrin e Lukit. Sa herë që në fletore përmendej « bruni me xhup kamoshi »,

kishte hequr dy viza lapsi blu. E tërë kjo e kishte turbulluar shumë Bouingun, dhe në ditët më pas ishte endur në rrugën Saint-Benoît me shpresën mos haste në këtë të ashtuquajtur botues arti, në La Malène apo në Montana, dhe t'i kërkonte ca shpjegime. S'e kishte takuar kurrë. Ca kohë më pas, vetë ai e kishte lëshuar Francën dhe ma kishte lënë fletoren mua, njëlloj si të donte ta vazhdoja kërkimin unë. Por sot është tepër vonë. Dhe fundja nëse kjo periudhë është nganjëherë kaq e gjallë në kujtimin tim, kjo është thjesht për shkak të çështjeve të mbetura pa përgjigje.

Në orët bosh të ditës, kur kthehem nga zyra dhe shpesh në vetminë e të dielave në mbrëmje, më vjen ndërmend një hollësi. Përpiqem me tërë vëmendjen time të mbledh sa më shumë të tilla, dhe t'i shënoj në fund të fletores së Bouingut në faqet që kanë mbetur të bardha. Edhe unë, nisem të kërkoj pika fikse. Bëhet fjalë për një kalim kohe, si të tjerët që merren me fjalëkryqe apo renditje kartash. Emrat dhe datat e fletores së Bouingut më ndihmojnë shumë, herë pas here më sjellin ndërmend diçka të saktë, një pasdite shiu apo dielli. Kam qenë gjithmonë i ndjeshëm ndaj stinëve. Një mbrëmje, Luki hyri në Konde me flokë të lagur, për shkak të një reshjeje apo më mirë të një prej atyre shirave të pambarueshëm të nëntorit apo fillimit të pranverës. Në banak, atë ditë ishte zonja Shadli. Ajo u ngjit të merrte një peshqir në katin e dytë, në apartamentin e vet të vockël. Siç e tregon dhe fletorja, atë natë ishin mbledhur në tavolinë Zakaria, Aneta, Don Karlosi, Mirej, Hupa, Fredi dhe Moris

Rafaeli. Zakaria e mori peshqirin dhe ia fërkoj flokët Lukit, para se t'i lidhte rreth kokës. Ajo u ul në tavolinë, i dhanë të pinte një rhum të nxehtë, dhe qëndroi me ta deri vonë, me flokët të lidhura rreth kokës. Zonja Shadli i kishte fikur dritat dhe vajtur të shtrihet. E hapi dritaren e mesit të katit dhe na propozoi të ngjiteshim lart për t'u strehuar. Por Moris Rafaeli i tha me shumë mirësjellje : « As mos e mendoni, zonjë... Duhet t'ju lëmë të flini tani... » Ishte një brun i pashëm, më i moshuar se ne, një klient i përpiktë i Kondesë që Zakaria e quante « Zhaguari » për shkak të ecjes dhe ca gjesteve feline. Kishte botuar disa libra si dhe Adamovi me Larondin, por ne nuk flisnim kurrë mbi to. Rreth këtij njeriu rrinte pezull një mister, dhe madje ne mendonim se kishte lidhje me mafian. Shiu u shtua, një shi musonesh, por për të tjerët s'ishte ndonjë gjë sepse banonin aty afër në lagje. Nuk vonoi dhe nën portik mbetëm vetëm unë, Luki dhe Moris Rafaeli. « A mund t'ju shpie me makinë ? » propozoi Moris Rafaeli. Vrapuam nën shi, deri poshtë rrugës, aty ku e kishte parkuar makinën, një Ford të zi e të vjetër. Luki u ul bri tij, e unë në ndenjësën prapa. « Kë të lë të parin ? » tha Moris Rafaeli. Luki i tregoi rrugën e vet, duke saktësuar se ishte përtej varrezave të Montparnassit. « Kështu pra, ju banokeni në limbe », tha ai. Dhe them se asnjëri prej nesh nuk e kuptoi ç'do të thoshte « limbe ». I kërkova të më linte pas grilave të Luksemburgut, në cepin e rrugës së Val-de-Grâce. Nuk doja ta dinte se ku banoja saktësisht, nga frika mos më bënte ndonjë pyetje.

Ia dhashë dorën Lukit dhe Moris Rafaelit duke thënë me vete se as njëri as tjetri nuk ma dinin emrin. Isha një klient mjaft i tërhequr i Kondesë dhe rrija mënjanë, duke u mjaftuar t'i dëgjoja të gjithë. Dhe s'doja asgjë më tepër. Ndihesha mirë me ta. Konde ishte për mua një strehë kundër gjithçkaje që e parashihja të zymtë në jetë. Do të kishte një pjesë të vetes sime – pjesa më e mirë – që një ditë do të isha i shtrënguar ta lija atje.

« Keni të drejtë që banoni në lagjen e Val-de-Grâce », më tha Moris Rafaeli.

Më drejtohej me atë buzëqeshjen që dukej se shprehte njëherësh mirësi dhe ironi.

« Shihemi », më tha Luki.

Dola nga makina dhe prita derisa të zhdukej, tutje drejt Port-Royal, për t'u kthyer mbrapsht në udhë. Në të vërtetë, nuk banoja fare në lagjen e Val-de-Grâce, por pak më poshtë në ndërtesën e 85, bulevardi Saint-Michel, ku, si për mrekulli, kisha gjetur një dhomë me të mbërritur në Paris. Nga dritarja shihja fasadën e zezë të shkollës sime. Atë natë, s'mund t'i shqisja sytë nga kjo fasadë monumentale dhe nga shkallarja e madhe prej guri e hyrjes. Çfarë do të mendonin ata po të merrnin vesh se thuajse çdo ditë i ngjisja këto shkallë, dhe se isha një nxënës i Shkollës superiore të minierave? Zakaria, Hupa, Ali Sherifi apo Don Karlosi, a e dinin vallë se çfarë ishte pikërisht Shkolla superiore e minierave? Më duhej ta ruaja këtë sekret, përndryshe mund të talleshin me mua ose të më shihnin me dyshim. Çfarë përfaqësonte për Adamovin,

Larondin apo Moris Rafaelin Shkolla e minierave? Asgjë, sigurisht. Do të më këshillonin të mos shkoja më atje. Fakti që kaloja shumë kohë në Konde, ishte se doja të ma jepnin një këshillë të tillë, njëherë e mirë. Luki dhe Moris Rafaeli duhet të kishin mbërritur tashmë në krahun tjetër të varrezave të Montparnassit, në atë zonën që ai e quante « limbe ». Dhe unë rrija në errësirë, në këmbë, përkundër dritares, duke soditur fasadën e zezë. Të dukej si stacioni i braktisur i një qyteti provincial. Në muret e ndërtesës ngjitur, kisha vënë re ca gjurmë plumbash, si të kishin pushkatuar dikë. I përsërisja me zë të ulët këto katër fjalë që më dukeshin gjithnjë e më të padëgjua : SHKOLLA SUPERIORE E MINIERAVE.

Pata fat që ky djalë i ri që fqinji im në tavolinë tek Konde, dhe që e hapëm bisedën në një mënyrë aq të natyrshme. Ishte hera e parë që vija në këtë kafene dhe kisha moshën e babait të vet. Fletorja ku ai ka regjistruar ditë për ditë e natë për natë, që prej tre vjetësh, klientët e Kondesë, ma ka lehtësuar punën. Më vjen keq që ia kam fshehur se për ç'arsye të saktë doja ta shihja këtë dokument që ai pati mirësinë të ma jepte. Por, a e kam gënjyer vallë kur i thashë se isha botues arti ?

Ishte e qartë se më besonte. Kjo është e mira kur ke njëzet vjet më shumë se të tjerët : nuk ta dinë fare të kaluarën. Dhe, edhe po t'ju bëjnë ca pyetje të përcepta mbi këtë jetë, ju mund të sajoni gjithçka. Një jetë të re. Se mos do të shkojnë ta verifikojnë. Ndërkohë që ju e rrëfeni këtë jetë imagjinare, ca fllade të mëdha ajri të freskët përshkojnë një vend të mbyllur ku ju po mbyteshit që prej shumë kohësh. Befas hapet një dritare, grilat kërcasin nën erën e largët. Sërish, ju e keni të ardhmen përpara.

Botues arti. Kjo më ka ardhur kështu, pa e menduar fare. Po të më kishin pyetur para njëzet vjetësh, se çfarë doja të bëhesha, do të kisha ngatërruar diçka si : botues arti. Mirë pra, e thashë sot. Asgjë ska ndryshuar. Gjithë këto vite, janë fshirë.

Vetëm se unë s'e kam bërë plotësisht tabula rasa të shkuarën. Mbeten ende ca dëshmitarë, ca të mbijetuar mes atyre që kanë qenë bashkëkohësit e mi. Një mbrëmje, në Montana, e pyeta doktor Valën se kur ishte lindur. Jemi lindur të njëjtin vit. Dhe ia kam kujtuar se ne ishim njohur dikur, në po këtë bar, kur lagja shndriste me të tëra dritat. E madje më dukej se e kisha kryqëzuar shumë më parë, në ca lagje të tjera të Parisit, në Bregun e djathtë. Isha i sigurtë për këtë. Me një zë të thatë, Vala porositi një shishe të vogël Vitteli, duke ma prerë fjalën pikërisht në çastin që po futesha t'i përmendja ca kujtime të këqija. Heshta. Ne jetojmë në mëshirën e disa heshtjeve. Dimë shumë gjëra për njëri-tjetrin. Kështu që përpiqemi t'i shmangim. Sigurisht, më e mira është të humbasim përfundimisht nga sytë.

Ç'rastësi e çuditshme... Rashë mbi Valën sot pasdite, kur për herë të parë, kapërceva pragun e Kondesë. Ishte ulur në një tavolinë në fund, bashkë me nja dy a tre të rinj. Më hodhi një vështrim të shqetësuar, si një i gjallë përballë një lugati. I buzëqesha. Ia shtrëngova dorën por s'i thashë gjë. E ndjeva se edhe fjala më e vogël nga unë, mund ta bënte të ndihej keq me miqtë e vet. U duk si i lehtësuar nga heshtja dhe fashitja ime, kur shkova të ulem në ndenjësën e enkelitit, në cepin

tjetër të sallës. Që aty, mund ta vëzhgoja i qetë, pa ma ndeshur vështrimin. Iu fliste me zë të ulët, duke u përkulur drejt tyre. Mos vallë kishte frikë se ia dëgjoja fjalët ? Atëherë, për të kaluar kohën, fillova të mendoja të gjitha fjalët që do t'i kisha shqiptuar me një ton të shtirë mondan, e që do t'ia kishin mbuluar ballin me djesë. « A jeni ende doktor ? » Dhe pas një pushimi : « Pa më thoni, a e ushtroni ende zanatin në udhë-bregun Louis-Blériot ? Veç në qoftë se e keni ruajtur atë kabinetin në rrugën e Moskës... Edhe ai qëndrimi në burgun e Fresnes para shumë kohësh, shpresoj të mos ketë pasur shumë pasoja të rënda... » Desh ia dhashë të qeshurit, aty i vetëm, në cepin tim. Nuk m'plakemi. Me vitet që kalojnë, shumë njerëz dhe gjëra fillojnë t'ju duken aq komike e të papërfillshme, sa iu hidhni një vështrim prej fëmije.

Këtë herë të parë, ndenja gjatë duke pritur në Konde. Ajo nuk erdhi. Duhej të isha i duruar. Do të ishte për një ditë tjetër. Vëzhgova klientët. Shumica nuk ishin më shumë se njëzetepesë vjeç, dhe një romancier i shekullit të XIX-të do të kishte përmendur në lidhje me ta, « boheminë studentore ». Por, për mendimin tim, shumë pak prej tyre ishin të regjistruar në Sorbonnë apo në Shkollën e minierave. Më duhet të pohoj se duke i vëzhguar nga afër, fillova të isha në merak për të ardhmen e tyre.

Brenda hynë dy burra, me shumë pak interval ndërmjet. Adamovi dhe ai tipi brun me ecje të lehtë që kishte firmosur

ca libra nën emrin Moris Rafaeli. E njihja Adamovin, nga fytyra. Dikur, ishte thujse çdo ditë në Old Navy dhe nuk i harrohet vështrimi. Më duket se i kisha kryer një shërbim për ta rregulluar situatën e vet, që nga koha kur kisha ende ca të njohur tek organet e zbulimit. Sa për Moris Rafaelin, edhe ai ishte një i zakonshëm i bareve të lagjeve. Thuhej se kishte pasur ca kokëçarje pas luftës, nën një emër tjetër. Asokohe punoja për Blemanin. Që të dy, erdhën të mbështeteshin në banak. Moris Rafaeli rrinte në këmbë, i drejtë, dhe Adamovi ishte ulur në një stol të gjatë duke bërë një ngërdheshje të dhimbshme. Nuk ma kishte vënë re praninë. Le që, a do t'i kujtonte ende diçka fytyra ime ? Tre të rinj, ndër të cilët një bjonde që mbante një xhakavento të vjetër dhe një fjongo, erdhën t'iu bashkohen. Moris Rafaeli iu zgjaste një paketë cigresh dhe i shihte me një buzëqeshje të zbavitur. Kurse Adamovi tregojte jo aq i afërt. Nga vështrimi i ethshëm që kishte, mund të dukej se ishte disi i frikësuar prej tyre.

Kisha në xhep dy foto identiteti të kësaj Zhaklinë Dëlonk... Që nga koha kur punoja për Blemanin, ai ishte gjithmonë i befasuar nga lehtësia ime për të njohur cilindo. Mjaftonte ta hasja vetëm një herë një fytyrë, dhe më mbetej e gdhendur në kujtesë. Blemanin qeshte me këtë dhunti timen që ta njihja një person menjëherë nga larg, qoftë dhe në profil e madje edhe nga shpina. Nuk ndjeja pra asnjë shqetësim. Sapo të hynte në Konde, do ta dija se ishte ajo. Doktor Vala u kthye në drejtim të banakut dhe vështrimet tona u kryqëzuan. Më bëri një gjest miqësor me dorë. Befas

më kapi dëshira të shkoja deri tek tavolina ku ishte, e t'i thosha se kisha një pyetje mënjanë për t'i bërë. Do ta kisha nxjerrë anash dhe treguar fotot e identitetit: « E njihni? » Dhe vërtet, do të më kishte bërë shumë punë të dija pak më shumë mbi këtë vajzë, nga njëri prej klientëve të Kondesë.

Me t'ia mësuar adresën e hotelit, kisha vajtur tek vendi. Kisha zgjedhur kohën bosh të pasdites. Kishte më shumë gjasa të mos ishte aty. Të paktën kështu shpresoja. Kështu mund të bëja ca pyetje mbi të, tek sporteli. Ishte një ditë vjeshte me diell dhe kisha vendosur ta bëja udhën në këmbë. Isha nisur nga bregu dhe po zhytesha ngadalë në brendësi të tokave. Në rrugën Cherche-Midi, e kisha diellin në sy. Hyra tek Qeni që tymos dhe porosita një konjak. Isha në ankth. Kundroja prapa qelqit avenjunë Maine. Thjesht të dilja në trotuarin e majtë dhe do të arrija tek vendi. Asnjë arsye përse të isha në ankth. Ndërkohë që po ndiqja avenjunë, isha më i qetë. Isha thuajse i sigurtë se ajo s'ishte aty, dhe madje kësaj here s'do të hyja në hotel të bëja ndonjë pyetje. Do të endesha aty rrotull, siç bëjmë për t'u njohur me një vend. Kisha gjithë kohën e mundshme. Isha i paguar për këtë.

Kur mbërrita në rrugën Cels, vendosa të mos rrija me peng në zemër. Një rrugë e qetë dhe e zyrtë, që më kujtoi jo një fshat apo një periferi, por ato zonat e mistershme që i quajmë « prapa kodrës ». U drejtova për nga hyrja e hotelit. Askush. Prita nja dhjetë minuta me shpresën mos shfaqej ajo.

Një derë u hap, dhe një grua brune me flokë të shkurtra, e veshur e tëra në të zeza, erdhi në zyrën e pritjes. I thashë me një zë të butë :

« Bëhet fjalë për Zhaklinë Dëlonk. »

Mendoja se ishte regjistruar me emrin e vajzërisë.

Më buzëqeshi dhe mori një zarf në njërin prej sirtarëve prapa.

« Ju jeni zoti Roland ? »

Kush ishte ky tip ? Kuturu, bëra një tundje koke për ta miratuar. Ma zgjati zarfin ku ishte shkruar me bojë blu : *Për Rolandin*. Zarfi s'ishte i mbyllur. Në një letër të madhe, lexova :

Roland, eja më gjej pas orës 5 në Konde. Përndryshe më telefono në AUTEUIL 15-28 dhe lermë një mesazh.

Ishte firmosur Luki. Nofka e Zhaklinës ?

E palosa fletën dhe e futa në zarf të cilin ia ktheva zonjës brune.

« Më falni... Ka një ngatërresë... Nuk është për mua. »

Ajo nuk e dha veten dhe e futi letrën në sirtar, me një gjest mekanik.

« Zhaklinë Dëlonk banon prej shumë kohësh këtu ? »

Ajo nguroi një çast dhe m'u përgjigj me një ton të përzemërt :

« Po bëhet gati një muaj.

– Vetëm ?

- Po. »

E ndjeja të shpërfillur dhe të gatshme t'iu përgjigjej të gjitha pyetjeve. Më hidhte një vështrim të lodhur, të këputur.

« Ju falemnderit, i thashë.

- Asgjë. »

Më mirë të mos vonohesha më. Ky Roland mund t'ia behte nga një çast në tjetrin. Dola në avenjunë Maine dhe e ndoqa në kahun e kundërt me qëparë. Tek Qeni që tymos, porosita sërish një konjak. Kërkova në vjetar adresën e Kondesë. Gjendej në lagjen e Odeonit. Ora ishte katër pasdite, kisha dhe ca kohë përpara. Atëherë telefonova në AUTEUIL 15-28. Një zë i thatë më solli ndërmend zërin e orës folëse : « Këtu garazhi La Fontaine... Çfarë mund të bëj për ju ? » Kërkova Zhaklinë Dëlonk. « Nuk është këtu për pak... Doni t'i lini një fjalë ? » Isha i tunduar ta mbyllja aty, por e detyrova veten të përgjigjem : « Jo, asgjë. Falemnderit. »

Mbi të gjitha, duhet të përcaktosh me saktësinë më të mundshme udhët që ndjekin njerëzit, për t'i kuptuar më mirë. Përsërisja me zë të ulët : « Hotel rruga Cels. Garazh La Fontaine. Kafene Konde. Luki. » Dhe pastaj, ajo pjesa e Neuilly ndërmjet pyllit të Boulognës dhe Senës, aty ku ai tipi më kishte lënë takim për të më folur për gruan e vet, të ashtuquajturën Zhaklinë Shuro, të lindur Dëlonk.

E kam harruar se kush e kishte këshilluar të vinte tek unë. Ska rëndësi. Me siguri që numrin tim e kishte gjetur në

vjetar. E kisha marrë metronë shumë më përpara orës së takimit. Linja ishte direkte. Kisha zbritur në Sablons dhe ecur në këmbë, për afro gjysmë ore, aty rrotull. E kisha zakon të njihesha me vendin, ende pa hyrë në zemër të çështjes. Dikur Blemani më kishte qortuar dhe thoshte se e humbisja kohën kot. Më mirë të hidhesh në ujë, më thoshte ai, se të sillesh rreth e qark pishinës. Kurse unë mendoja të kundërtën. Asnjë gjest tepër të beftë, por plogështi dhe ngadalësi falë së cilave ju e lini veten të depërtoheni nga fryma e vendeve.

Ndihej një erë vjeshte dhe fshati në ajër. Ndiqja avenjunë buzë Kopshtit të klimatizimit, por në krahun e majtë, në krahun e Pyllit dhe pistës së kuajve, dhe do të kisha dashur që të ishte një shëtitje e thjeshtë.

Ky Zhan-Pjer Shuro më kishte telefonuar me një zë të mekur, për të më lënë takim. Më kishte lënë thjesht të nënkuptoja se bëhej fjalë për të shoqen. Ndërsa i afrohesha shtëpisë, e shihja duke ecur si unë përgjatë udhës së kuajve dhe shkuar përtej cirkut të Kopshtit të klimatizimit. Ç'moshë kishte ai? Nga zëri më ishte dukur i ri, por zërat janë gjithmonë mashtrues.

Në ç'dramë apo ferr bashkëshortor do të më tërhiqte ai? Ndihesha i pushtuar nga një ndjesi dorëzimi, dhe s'isha më i sigurtë se doja të shkoja në këtë takim. Zhytesha përmes Pyllit në drejtim të pellgut Saint-James dhe liqenit të vogël ku gjatë dimrit shkonin plot patinues. Isha i vetmi shëtitës dhe kisha përshtypjen se isha larg Parisit, diku në Solonjë. Sërish, arrita ta mposht ndjesinë e dorëzimit. Një kureshtje e vagullt

profesionale më bëri ta ndërprisja shëtitjen përmes pyllit dhe të rikthehesha drejt Neuilly. Solonja. Neuilly. Përfytyroja pasdite të gjata me shi për këta Shuro në Neuilly. Edhe atje poshtë, në Solonjë, dëgjoheshin bori gjuetie, në muzg. A i hipte e shoqja kalit si amazonë ? Shpërtheva së qeshuri kur m'u kujtua vërejtja e Blemanit : « Ju, Kesli, e merrni me shumë vrull. Duhet të kishit shkruar romane. »

Banonte në fund fare, në portën e Madridit, në një ndërtesë moderne me një hyrje të madhe prej qelqi. Më kishte thënë të shkoja në fund të hollit, majtas. Do t'ia shihja emrin në derë. « Eshtë një apartament në katin e parë. » Kisha mbetur i habitur nga trishtimi me të cilin e kishte shqiptuar këtë « në kat të parë ». Pastaj kishte pasuar një heshtje e gjatë, si të ndjente keqardhje për këtë pohim.

« Po adresa e saktë ? e kisha pyetur.

- Në 11 të avenjuse Bretteville. E shënuat ? Në 11... në orën katër, ju përshtatet ? »

Zëri i tij ishte përforcuar, kishte marrë thuajse një ton mondan.

Një pllakëz e vogël e praruar mbi derë : Zhan-Pjer Shuro, poshtë së cilës vura re një sy magjik. I rashë ziles. Prisja. Aty, në atë holl të shkretë e të heshtur, thashë me vete mos isha shumë vonë. Kishte vrarë veten. Më erdhi turp nga një mendim i tillë, dhe sërish më kapi dëshira ta lija fare, të dilja nga ky holl e të vazhdoja shëtitjen time në ajër të freskët, në

Solonjë... I rashë ziles prapë, kësaj here me të shtypura të shkurtra e të shpejta. Dera u hap menjëherë, a thua se ai ishte ngulur aty prapa derës, duke më vëzhguar nga syri magjik.

Një brun rreth dyzet vjeç, me flokë të prera shkurt, me shtat shumë më të gjatë se timin. Mbante një kostum blu të thellë dhe një këmishë bojëqielli me jakë të hapur. Më parapriu pa asnjë fjalë, drejt asaj që mund të quhej dhomë ndenje. Më bëri shenjë për tek një kanape, prapa një tryeze të ulët, dhe u ulëm të dy përbri. E kishte të vështirë të fliste. Për ta bërë të ndihej mirë, i thashë me zërin më të butë të mundshëm : « Pra, bëhet fjalë për gruan tuaj ? »

Përpiquej të fliste me një ton të shpërfillur. Më drejtonte një buzëqeshje të fikur. Po, e shoqja ishte zhdukur që prej dy muajsh, si pasojë e një zënke të rëndomtë. A isha unë personi i parë me të cilin fliste që prej kësaj zhdukjeje ? Grila e hekurt e njërrës prej vetratave ishte e ulur, dhe pyeta veten mos ky njeri kishte qëndruar i mbyllur në këtë apartament që prej dy muajsh. Por me përjashtim të kësaj grile, asnjë gjurmë rrëmuje dhe lëshimi në këtë dhomë ndenjeje. Vetë ai, pas një çasti në mëdyshje, po rimerrte njëfarë sigurie.

« Dëshiroj që kjo situatë të sqarohet sa më shpejt », më tha më në fund.

E vëzhgoja nga më afër. Sy tepër të kthjelltë nën vetulla të zezë, mollëza të larta, profil i rregullt. Në mënyra dhe në gjeste, një fuqi sportive që e theksonin flokët e shkurtra. Do ta kishim përfytyruar shumë lehtë nën një velë, gjoksin të

zhveshur, si lundërtar të vetmuar. E megjithë këtë vendosmëri dhe hir të dukshëm, e shoqja e kishte braktisur.

Doja të dija nëse gjatë gjithë kësaj kohe, kishte bërë orvatje për ta rigjetur. Jo. Ajo i kishte telefonuar tre ose katër herë, duke i thënë se nuk do të kthehej më. Ngulmonte që ai të mos kërkonte të hynte në lidhje me të, dhe nuk i jepte asnjë shpjegim. E kishte ndryshuar zërin. Nuk ishte më i njëjti person. Një zë shumë i qetë, tejet i sigurtë që e turbullonte shumë të shoqin. Me të, kishin pesëmbëdhjetë vjet diferencë në moshë. Ajo, njëzetedy. Ai, tridhjetëegjashhtë. Ndërsa m'i jepte këto hollësira, ndjeja një rezervim tek ai, madje një ftohtësi, që padyshim ishte fryt i asaj që quhet edukatë e mirë. Tani më duhej t'i bëja pyetje gjithnjë e më të sakta, dhe nuk dija më nëse ia vlente mundimi apo jo. Çfarë donte pikërisht? Që t'i rikthehej e shoqja? Apo thjesht kërkonte të kuptonte përse e kishte braktisur? Mos vallë kjo i mjaftonte? Me përjashtim të kanapës dhe tryezës së ulët, asnjë orendi në dhomën e ndenjes. Vetratat ishin me pamje nga avenjuja ku nuk kalonin më veç makina të rralla, aq sa nuk kishte asnjë problem që apartamenti të ishte në katin e parë. Mbrëmja po binte. Ai ndezi llampën në trekëmbësh dhe abazhurin e kuq të vënë mënjanë kanapës, në të djathtë. Drita më bëri t'i picërroj sytë, një dritë e bardhë që e bënte heshtjen ende më të thellë. Them se më priste ta pyesja. I kishte kryqëzuar këmbët. Për të fituar kohë, nxora nga xhepi i brendshëm i xhakëtës stilolapsin dhe bllokun tim me spirale, dhe mbajta ca shënime. «Ai, 36 vjeç. Ajo, 22. Neuilly.

Apartament në kat të parë. Pa orendi. Vetrata me fytyrë nga avenju Bretteville. Ska qarkullim. Ca revista në tryezën e ulët. » Priste pa thënë asgjë, si të isha një mjek që po mbushte një recetë.

« Si e ka mbiemrin e vajzërisë ?

– Dëlonk. Zhaklinë Dëlonk. »

E pyeta për datën dhe vendin e lindjes së kësaj Zhakline Dëlonk. Edhe datën e martesës. A kishte patentë ? Një punë të rregullt ? Jo. A kishte ende familje ? Në Paris ? Në provincë ? Një bllok çekesh ? Ndërsa më përgjigjej me një zë të trishtë, i shënoja të gjitha këto hollësira që shpesh janë të vetmet për të dëshmuar për kalimin e një të gjalli mbi tokë. Me kusht që një ditë dikush ta gjejë bllokun me spirale ku një tjetër i ka shënuar me një shkrim të vockël mezi të lexueshëm, si i imi.

Tani më duhej të kaloja në pyetje më delikate, nga ato që ju bëjnë të hyni në intimitetin e një qenie pa i kërkuar leje. Me ç'të drejtë ?

« Keni miq ? »

Po, disa persona që ai i shihte rregullisht. I kishte njohur në një shkollë tregtare. Disa kishin qenë dhe shokë, në liceun Jean-Baptiste-Say.

Madje me tre prej tyre, ishte përpjekur të krijonte një firmë, por pastaj kishte punuar për shoqërinë imobiliare Zannetacci, si ortak-menaxher.

« Ende aty punoni ?

– Po. Në 20, rruga e Paqes. »

Me se shkonte në punë ? Çdo hollësi, qoftë dhe më e kota në dukje, flet për diçka. Me makinë. Herë pas here bënte udhëtime për Zannetaccin. Lyon. Bordeaux. Côte d'Azur. Gjenevë. Po Zhaklinë Shuro, e lindur Dëlonk, a rrinte vetëm në Neuilly ? Nganjëherë e kishte marrë me vete gjatë këtyre zhvendosjeve, në Côte d'Azur. Dhe kur ishte vetëm, me se e mbushte ajo kohën e lirë ? Vërtet nuk kishte ai dikë që mund t'i jepte një informacion në lidhje me zhdukjen e Zhaklinës, e martuar Shuro, e lindur Dëlonk, e që t'i furnizonte qoftë dhe një tregues të vogël ? « Ku di unë, një fjalë që ajo do ta kishte thënë një ditë mërzie... » Jo. Sipas tij, ajo s'i ishte hapur askujt. Shpesh ajo e qortonte se miqtë e tij s'kishin pikë fantazie. Por duhet thënë ama, se ajo ishte pesëmbëdhjetë vjet më e vogël se të gjithë ata.

Po vija tani në një pyetje që më rëndonte paraprakisht, por isha i detyruar t'ia bëja :

« A mendoni ju se kishte një dashnor ? »

Toni i zërit tim m'u duk disi i vrazhdë dhe idiot. Por ja që kështu ishte. I rrudhi vetullat.

« Jo. »

Nguroi ca, dhe më shikonte drejt në sy, si të priste një nxitje nga ana ime, ose si t'i kërkonte fjalët. Një mbrëmje, një nga ish-shokët e shkollës tregtare kishte ardhur të darkonte këtu me njëfarë Gi dë Ver, një burrë më i moshuar se ata. Ky Gi dë Ver ishte shumë i dhënë pas shkencave të errëta dhe kishte propozuar t'iu sillte ca vepra mbi këtë çështje. E shoqja kishte marrë pjesë në disa mbledhje dhe madje në ca lloj

konferencash që ky Gi dë Ver i mbante rregullisht. Ai s'kishte mundur ta shoqëronte për shkak të mbingarkesës në punë, në zyrën Zannetacci. E shoqja shfaqte një kureshtje për këto mbledhje dhe konferenca dhe i fliste shpesh për to, por ai s'e kuptonte mirë përse ishte fjala. Mes librave që ia kishte këshilluar Gi dë Ver, ajo i kishte dhënë një, atë që dukej më i lehti për t'u lexuar. Quhej *Horizonte të humbura*. A kishte hyrë ai në lidhje me Gi dë Ver, pas zhdukjes së të shoqes? Po, i kishte telefonuar disa herë, por ai nuk dinte asgjë. « Jeni i sigurtë? » I ngriti supet dhe më këqyri me një shikim të lodhur. Ky Gi dë Ver kishte qenë shumë i paqartë dhe ai e kishte kuptuar se nuk do të merrte asnjë informacion nga ai. Emrin e saktë dhe adresën e këtij njeriu? Nuk ia dinte adresën. Nuk ishte në vjetar.

Po kërkoja ca pyetje të tjera për t'i bërë. Një heshtje ndërmjet nesh, por kjo nuk dukej se e bezdiste. Të ulur në këtë kanape bri njëri-tjetrit, ne gjendeshim në sallën e pritjes të një dentisti apo mjeku. Mure të bardha e të zhveshura. Një portret gruaje i varur mbi kanape. Dësh mora një nga revistat mbi tryezën e ulët. Më kapi një ndjesi boshi. Më duhet të them se në atë çast e ndjeja mungesën e Zhaklinë Shuro, të lindur Dëlonk, aq shumë sa më dukej përfundimtare. Por nuk duhej të isha pesimist që në fillim. Dhe fundja, kjo dhomë ndenjeje, a nuk të jepte të njëjtën përshtypje zbrazëtie, edhe kur ajo ishte në shtëpi? A darkonin këtu? Atëherë, kjo ishte padyshim në një tavolinë brixhi, që e hapnin dhe rregullonin pastaj. Doja të dija nëse kishte ikur kështu, me

një të shkrepur të mendjes, duke lënë ndonjë plaçkë pas vetes. Jo. I kishte marrë me vete të gjitha rrobat dhe disa libra që ia kishte dhënë Gi dë Ver, në një valixhe lëkure ngjyrë shege. Aty s'kishte më asnjë gjurmë të saj. Edhe fotot ku kishte dalë – ca foto të rralla pushimesh – ishin zhdukur. Në mbrëmje, i vetëm në apartament, ai pyeste veten nëse kishte qenë ndonjëherë i martuar me këtë Zhaklinë Dëlonk. E vetmja provë që kjo s'kishte qenë një ëndërr, ishte librezja familjare që ua kishin dhënë pas martesës. Libreza familjare. Ai i përsëriti këto fjalë, si të mos ua kapte më kuptimin.

Ishte e kotë t'i vizitoja dhomat e tjera të apartamentit. Dhoma bosh. Raftë bosh. Dhe heshtja, mezi e turbulluar nga kalimi i një makine në avenjunë Bretteville. Mbrëmjet duhet të ishin të gjata.

« E ka marrë me vete çelësin ? »

Bëri një lëvizje mohuese me kokë. Asnjë shpresë për të dëgjuar një natë zhurmën e çelësit në bravë, që do të lajmëronte për kthimin e saj. Dhe madje ai mendonte se ajo s'do ta merrte kurrë në telefon.

« Si e keni njohur ? »

E kishin marrë në punë tek Zannetacci, për të zëvendësuar një punonjëse. Një punë e përkohshme si sekretare. Ai i kishte diktuar ca letra për klientët, dhe kështu ishin njohur. Ishin takuar jashtë zyrës. Ajo i kishte thënë se ishte studente në Shkollën e gjuhëve orientale ku ndiqte dy leksione në javë, por ai s'kishte mundur ta pyeste kurrë se për çfarë gjuhe bëhej fjalë. Gjuhë aziatike, thoshte ajo. Dhe pas

dy muajsh, ishin martuar një mëngjes të shtune në bashkinë e Neuilly, me dëshmitarë dy kolegë të zyrës Zannetacci. Nuk ishte i pranishëm kush tjetër, në diçka që për atë ishte thjesht një formalitet. Kishin vajtur të drekonin me dëshmitarët fare pranë shtëpisë, rrëzë pyllit të Boulognës, në një restorant ku shkonin shpesh klientë të cirqeve aty rrotull.

Më shikonte me një vështrim të zënë ngushtë. Dukshëm, do të kishte dashur të më jepte më shumë shpjegime në lidhje me këtë martesë. I buzëqesha. S'kisha nevojë për shpjegime. Bëri një përpjekje dhe, si të hidhej në ujë :

« Përpiqemi të krijojmë lidhje, ju e kuptoni... »

Po sigurisht që e kuptoja. Në këtë jetë që nganjëherë ju shfaqet si një terren i madh e i shkretë pa asnjë tabelë treguese, mes gjithfarë udhësh që ikin dhe horizontesh të humbura, do të donim të gjenim një piketë, të përpilonim një lloj kadaastre për të mos pasur më përshtypjen se po endemi kuturu. Atëherë thurim lidhje, përpiqemi t'i bëjmë më të qëndrueshme takimet e rastit. Nuk flisja, me vështrimin të ngulur mbi grumbullin e revistave. Në mes të tryezës së ulët, një hirnore e madhe dhe e verdhë që mbante mbishkrimin : Cinzano. Dhe një libër në format të madh që mbante për titull : *Lamtumirë Focolara*. Zannetacci. Zhan-Pjer Shuro. Cinzano. Zhaklinë Dëlonk. Bashkia e Neuilly. Focolara. Dhe duhej kërkuar një kuptim në tërë këtë...

« Dhe fundja ishte një vajzë me shumë sharm... Më ka rënë në kokë menjëherë... »

Ende s'e kishte shqiptuar mirë këtë, e madje me zë të ulët, dhe dukej se i vinte keq që e kishte thënë. Në ditët që kishin paraprirë zhdukjen e saj, a kishte ndjerë ai diçka të veçantë tek ajo ? Po, këtu po, ajo i bënte gjithnjë e më shumë qortime në lidhje me jetën e tyre të përditshme. Nuk është kjo jeta e vërtetë, thoshte ajo. Dhe kur ai e pyeste se ku qëndronte pra JETA E VERTETE, ajo i ngrinte supet pa u përgjigjur, njëlloj si ta dinte se ai s'do të kuptonte asgjë nga shpjegimet e saj. Dhe pastaj ajo rikthehej tek buzëqeshja dhe mirësia e saj dhe thuajse kërkonte ndjesë për humorin e keq. Merrte një pamje të nënshtruar dhe i thoshte se në thelb, kjo s'ishte kushedi çfarë. Një ditë, mbase, ai do ta kuptonte çfarë ishte JETA E VERTETE.

« Nuk keni vërtet asnjë foto të saj ? »

Një pasdite, ata po shëtisnin buzë Senës. Ai kishte ndërmend të merrte metronë në Châtelet, për të vajtur në zyrë. Në bulevardin e Pallatit, kishin kaluar përpara dyqanit të vogël të fotove të çastit. Ai e kishte pritur në trotuar. Kur kishte dalë, ajo ia kishte dhënë fotot duke i thënë se kishte frikë mos i humbiste. Pasi ishte kthyer në zyrë, ai i kishte futur në një zarf dhe kishte harruar t'i merrte me vete në Neuilly. Pas zhdukjes së të shoqes, e kishte vënë re se zarfi ishte ende aty, mbi tavolinën e zyrës, mes shkresave të tjera administrative.

« Më prisni pak ? »

Më la vetëm në kanape. Bënte natë. Pashë orën dhe u habita që akrepat s'ishin më shumë se gjashtë pa një çerek. Kisha përshtypjen se kisha ndenjur aty shumë më gjatë.

Dy foto në një zarf gri ku majtas ishte shtypur : « Immobiliare Zannetacci (Francë), 20, rruga e Paqes, Paris I ». Një foto përballë, por tjetra në profil, siç e kërkonin dikur në prefekturën e policisë për të huajt. Por ama mbiemri : Dëlonk, dhe emri : Zhaklinë, ishin tipikë francezë. Dy foto që i mbaja mes gishtit të madh dhe atij tregues, e që i kundroja në heshtje. Një floknajë brune, sy të kthjelltë, dhe një nga ato profilet aq të pastra sa iu japin madje një hir fotove antropometrike. Dhe këto dy foto kishin tërë zymtësinë dhe ftohtësinë e fotove antropometrike.

« Do të m'i jepni për ca kohë ? e pyeta.

– Sigurisht. »

E futa zarfin në një xhep të xhaketës.

Ka një çast ku s'duhet dëgjuar më askush. Ai, Zhan-Pjer Shuro, çfarë dinte pikërisht për Zhaklinë Dëlonkun ? Jo ndonjë gjë të madhe. Kishin jetuar bashkë gati një vit, në këtë kat të parë në Neuilly. Ishin ulur bri njëri-tjetrit në këtë kanape, darkonin ballë për ballë dhe nganjëherë me shokë të vjetër të shkollës tregtare dhe liceut Jean-Baptiste Say. A mjafton kjo për të zbuluar se çfarë ndodh në kokën e dikujt ? A takonte ajo ende njerëz të familjes së vet ? Kisha bërë edhe një përpjekje të fundit për t'ia bërë këtë pyetje.

« Jo. Nuk kishte më familje. »

U ngrita. Më hodhi një vështrim të shqetësuar. Rrinte i ulur në kanape.

« Më duhet të largohem, i thashë. U bë vonë. »

I buzëqeshja, por dukej vërtet i befasuar që doja të ikja.

« Do t'ju telefonoj sa më shpejt e mundur, i thashë. Shpresoj që së shpejti të mund t'ju sjell lajme të reja. »

U ngrit dhe ai, dhe sërish me atë lëvizjen prej jermuesi me të cilën më kishte paraprirë deri në dhomën e ndenjes. Më erdhi në mendje dhe një pyetje e fundit :

« A ka marrë para me vete ?

- Jo.

- Dhe kur ju telefononte pas largimit, nuk ju jepte asnjë hollësi mbi mënyrën si jetonte ?

- Jo. »

Ai ecte drejt derës së hyrjes, me një hap të ngurtë. A mund t'iu përgjigjej ende pyetjeve të mia ? Hapa derën. Rrinte prapa meje, i ngrirë. Nuk di ç'marramendje më kapi, çfarë vale trishtimi, por i thashë me një ton agresiv :

« Ju me siguri që shpresonit të mplakeshit me të ? »

A ishte kjo për ta zgjuar nga topitja dhe rrënimi ku gjendej ? I shqeu sytë dhe më pa me frikë. Isha në kornizën e derës. Iu afrova dhe ia vura dorën në sup :

« Mos nguroni të më telefononi. Në çfarëdo ore. »

Fytyra iu çtendos. Pati forcën të më buzëqeshë. Para se të mbyllte derën, më bëri një përshëndetje me krah. Ndenja një copë herë në holl, me dritën e koridorit të fikur. E përfytyroja duke u ulur të vetëm në kanape, në vendin që ishte qëparë.

Me një gjest të pavullnetshëm, ai merrte një nga revistat e stivosura në tryezën e ulët.

Jashtë bënte natë. Nuk e hiqja mendjen nga ky burrë aty në katin e vet të parë, nën dritën e fortë të llampës. A do të hante diçka para se të shtrihej për të fjetur ? Pyesja veten nëse kishte një kuzhinë aty. Duhet ta kisha ftuar për darkë. Kushedi, mbase pa i bërë asnjë pyetje, do të kishte nxjerrë një fjalë, një pohim që do të më kishte vënë më shpejt në gjurmët e Zhaklinë Dëlonkut. Blemani ma përsëriste shpesh se vjen një çast për çdo individ, qoftë dhe për më kokëfortin, ku « ai e hap barkun » : kjo ishte shprehja e tij e zakonshme. Na takonte neve pastaj që ta prisnim këtë çast me një durim të skajshëm, por kuptohet, duke u përpjekur ta nxisim, thuajse në një mënyrë të pandjeshme, dhe Blemani thoshte këtu : « me pickime të vogla delikate ». Tipi duhet të ketë përshtypjen se gjendet përballë një prifti. Por kjo është e vështirë. Një zanat i vërtetë. Kisha arritur në Portën Maillot dhe doja të ecja ende dhe pak në vakësinë e mbrëmjes. Mjerisht, këpucët e mia të reja më vrisnin tek qafa. Atëherë, në avenju, hyra në kafenenë e parë dhe zgjodha një nga tavolinat afër vetratës. I zgjidha lidhëset e këpucëve dhe e hoqa të majtën që më dhembte më shumë. Kur erdhi shërbyesi, s'e përballova dot tundimin e një çasti të shkurtër harrimi dhe butësie që do të ma dhuronte një Izarra jeshile.

Nxora nga xhepi zarfin dhe i këqyra gjatë të dyja fotot. Ku ishte ajo tani ? Në një kafene, si unë, e ulur vetëm në një tavolinë ? Padyshim, këtë ide ma kishte dhënë fjalia që ai e kishte shqiptuar qëparë : « Përpiqemi të krijojmë lidhje... » Takime në një rrugë, në një stacion metroje në orën e pikut. Duhet të jemi të lidhur në pranga me njëri-tjetrin në atë çast. E çfarë lidhje do ta përballonte këtë rrymë e cila ju merr me vete dhe ju kthen në udhë ? Një zyrë anonime ku dikush i dikton një letër një daktilografisteje zëvendësuese, një kat përdhesë në Neuilly ku muret e bardha dhe të zhveshura të sjellin ndërmend atë që quhet « një apartament dëshmitar », dhe ku nuk do të lëmë asnjë gjurmë nga kalimi ynë... Dy foto identiteti, njëra përballë e tjetra në profil... Dhe me kaq pak u krijuakan lidhjet ? Por dikush mund të më ndihmonte në kërkimin tim : Bernoli. S'e kisha parë më që prej epokës së Blemanit, përveç një pasdite tre vjet më parë. Po shkoja të merrja metronë dhe po përshkoja kurtin e Notre-Dame. Një lloj endacaku i pastrehë doli nga Hotel-Dieu dhe ne u kryqëzuam. Mbante një xhakavento me mëngë të grisura, pantallona që i ndaleshin mbi kockën e këmbës, dhe sandale të vjetra pa çorape. Ishte i parruar dhe me flokë të zinj e të gjatë. E megjithatë, e njoha. Bernoli. E ndoqa me synimin t'i flisja. Por ecte shumë shpejt. E kapërceu derën e madhe të prefekturës së policisë. Ngurova një çast. Ishte vonë për ta arritur. Atëherë vendosa ta prisja aty, në trotuar. Fundja, kishim qenë të rinj bashkë.

Doli nga e njëjta derë me një pallto blu të thellë, pantallona fanellate dhe këpucë të zeza me lidhësa. Nuk ishte më i njëjti. Dukej i zënë ngushtë kur i foli. Sapo ishte rruar. Ecëm përgjatë udhë-bregut pa folur asnjë fjalë. Me t'u ulur në një tavolinë pak më tutje tek Dielli i Artë, m'u hap. E përdornin ende për nevoja informacioni, oh, jo ndonjë gjë të madhe, një punë përgjuesi dhe urithi ku bënte si endacak për të parë dhe dëgjuar më mirë çfarë ndodhte përreth : fshihej përpara ndërtesave, në tregun e pleshtave, në Pigalle, rreth stacioneve dhe madje edhe në Lagjen latine. Më bëri një buzëqeshje të trishtë. Banonte në një dhomë të vogël në nëndarjen XVI. Më dha numrin e telefonit. Për asnjë çast, nuk e cekëm të kaluarën. Çantën e udhëtimit, e kishte në ndenjësën bri vetes. Do të kishte mbetur pa fjalë po t'i kisha thënë çfarë kishte në të : një xhakavento të vjetër, një palë pantallona tepër të shkurtra, dhe dy sandale.

I telefonova po atë mbrëmje që u ktheva nga takimi në Neuilly. Që prej kur ishim takuar atë ditë, i kisha bërë thirrje nganjëherë për ca informata që kisha nevojë. I kërkova të më gjente ca gjëra në lidhje me të ashtuquajturën Zhaklinë Dëlonk, me mbiemër martese Shuro. Nuk kisha ç'ti thosha më shumë mbi këtë person, përveç datës së lindjes dhe datës së martesës me njëfarë Shuro Zhan-Pjer, 11, avenju Bretteville në Neuilly, ortak-menaxher tek Zannetacci. I mori shënim. « Kaq ? » Dukej i zhgënjyer. « Dhe besoj asgjë në skedat e

policisë¹, mbi këta dy... » tha ai me një zë përçmues. U përpoqa ta përfytyroj dhomën e fjetjes së Shurove në Neuilly, dhomë që për ndërgjegje profesionale duhej t'i kisha hedhur një sy. Një dhomë bosh përgjithmonë, një shtrat nga i cili s'mbetej tjetër veç SKEDA.

Në javët në vazhdim, Shuro më telefonoi disa herë. Fliste gjithmonë me një zë të mekur dhe ishte gjithmonë shtatë e mbrëmjes. Mbase në atë orë, i vetëm në katin e parë, kishte nevojë të fliste me dikë. I thosha të bënte durim. Kisha përshtypjen se i kishte humbur shpresat dhe se pak nga pak do ta pranonte zhdukjen e të shoqes. Mora një letër nga Bernoli :

I dashur Kesli,

Asgjë tek skedat. As për Shuronë, as për Dëlonkun.

Por rastësia i bën mirë ca gjëra : një punë e stërlodhshme statistikash, me të cilën isha ngarkuar në regjistrin e dezurnit të

¹ Personazhi në fjalë (Bernoli) përdor një term të veçantë për organet e hetimit apo drejtësisë, termin *sommier*. Kjo fjalë ka dy kuptime (ndër të tjera) : kuptimin e sustës së shtratit, dhe kuptimin e skedave të centralizuara të policisë apo gjykatave. Rrëfyesi vazhdon më poshtë duke bërë lidhjen mes këtyre skedave dhe shtratit. Gjithashtu, kur rrëfyesi thotë në fund « një shtrat nga i cili s'mbetej tjetër veç SKEDA, duhet pasur parasysh kuptimi i mungesës së çiftit bashkëshortor. (Shënim i përkthyesit.)

komisariateve të nëndarjeve IX dhe XVIII, më ka lejuar t'ju gjej ca informacione.

Kam rënë dy herë në « Dëlonk, Zhaklinë, 15 vjeçe ». Herën e parë, në regjistrin e dezurnit të komisariatit të lagjes Saint-Georges para shtatë vjetësh, dhe herën e dytë, ca muaj më vonë, në regjistrin e Grandes-Carrières. Motivi : Bredhje në moshë të mitur.

E kam pyetur Leonin nëse do të kishte diçka në lidhje me hotelet. Para dy vjetësh, Zhaklinë Dëlonk ka banuar në hotelin San Remo, 8, rruga Armaillé (XVII) dhe në hotelin Metropole, 13, rruga e Etoile (XVII). Në regjistrat e Saint-Georges dhe Grandes-Carrières, është shkruar se banonte tek e ëma, 10, avenju Rachel (nëndarja XVIII).

Aktualisht, banon në hotel Savoie, 8, rruga Cels, në nëndarjen XIV. E ëma i ka vdekur para katër vjetësh. Në certifikatën e lindjes të lëshuar nga bashkia e Fontaines-en-Solonje (Loir-et-Cher), një kopje të së cilës po jua dërgoj, është shkruar se nuk i njihet atësia. E ëma ishte e punësuar si pritëse në Moulin-Rouge, dhe kishte një mik, njëfarë Gi Lavinjë, që punonte në garazhin La Fontaine, 98, rruga La Fontaine (XVI) dhe që e ndihmonte materialisht. Zhaklinë Dëlonk nuk duket se ushtron një punë të rregullt.

Ja, i dashur Kesli, këto kam mundur të gjej. Shpresoj të shihemi së shpejti, me kushtin që të mos jetë në veshjen time të punës. Blemani do të kishte qeshur shumë me këtë veshje endacaku. Kurse ju, më pak, mendoj. E unë, fare.

Të vafte mbarë,

BERNOLI

S'më mbetej më veç t'i telefonoja Zhan-Pjer Shurosë, e t'i thosha se misteri ishte fashitur. Po përpiqem të kujtohem se në çfarë çasti të saktë vendosa të mos bëj asgjë. I kisha formuar shifrat e para të numrit kur e mbylla krejt papritur. Isha i dërrmuar nga ideja që të kthehesha në atë kat të parë të Neuilly, në mbyllje të pasdites si herën tjetër, dhe të prisja me të, nën llampën e abazhurit të kuq, rënien e mbrëmjes. E shpalosa hartën e vjetër Taride të Parisit që e ruaj gjithmonë mbi tavolinë, në afërsi të dorës. Duke e hapur dhe mbyllur, shpesh e kam grisur nga cepat, dhe çdo herë, vendosja pak letër ngjitëse aty ku ishte grisur, siç mjekojmë një të plagosur. Konde. Neuilly. Lagja e Etoile. Avenju Rachel. Për herë të parë në jetën time profesionale, ndjeja një nevojë që në hetim e sipër, të ecja kundër rrymës. Po, të bëja në kahun e kundërt, udhën që kishte ndjekur Zhaklinë Dëlonk. Zhan-Pjer Shuro nuk peshonte më. Ai kishte qenë thjesht një bashkëpunëtor dhe e shihja duke u larguar përgjithmonë, me një dosje të zezë në dorë, drejt zyrës Zannetacci. Në thelb, i vetmi person interesant, ishte Zhaklinë Dëlonk. Kishte pasur shumë Zhaklina në jetën time... Ajo do të ishte e fundit. Mora metronë, linjën Veri-Jug, siç thuhej, atë që lidh avenjunë Rachel me Kondenë. Stacionet kalonin dhe unë ringjitesha në kohë. Zbrita në Pigalle. Dhe eca në ledhin e bulevardit me një hap të lehtë. Një pasdite me diell vjeshte ku do të kishim dashur të bënë plane ardhmërie dhe ku jeta do të kishte rifilluar nga zero. Fundja, ishte në këtë zonë që kishte filluar jeta e kësaj Zhakline Dëlonk... Më dukej sikur kisha takim me

të. Tek sheshi Blanche, zemra më rrihte fort dhe ndihesha i emocionuar, madje i frikësuar. S'më kishte ndodhur kjo që prej shumë kohësh. Vazhdoja të ecja në ledh me një hap gjithnjë e më të shpejtë. Mund të kisha ecur symbyllur në këtë lagje familjare : Moulin-Rouge, Sanglier-Bleu... Kushedi ? E kisha kryqëzuar këtë Zhaklinë Dëlonk para shumë kohësh, në trotuarin e djathtë kur shkonte të takonte të ëmën në Moulin-Rouge, ose në trotuarin e majtë pasi dilte nga liceu Jules-Ferry. Ja, kisha mbërritur. E kisha harruar kinemanë në cepin e avenjusë. Quhej Meksiko dhe nuk është një rastësi që mbante këtë emër. Kjo ju jepte një dëshirë për udhëtime, arrati ose ikje... E kisha harruar dhe heshtjen dhe qetësinë e avenjusë Rachel që të shpie tek varreza, por nuk na shkon mendja, tek varreza themi me vete se në fund fare do të dalim në fshat, e madje me pak fat dhe në një shëtitje buzë detit.

U ndala para numrit 10, dhe pas një çasti ngurimi, hyra në ndërtesë. Desha të trokisja në derën e qelqtë të sportelistit, por u përmbajta. E për çfarë ? Në një tabelë të vogël të ngjitur në katrorët e derës, figuronin me germa të zeza emrat e banorëve dhe kati i secilit prej tyre. Nxora nga xhepi i brendshëm i xhaketës bllokun dhe stilolapsin, dhe shënova emrat :

Deirlord (Kristianë)

Dis (Zhizelë)

Dypyi (Marta)

Eno (Ivetë)

Gravje (Alisë)
Manuri (Albinë)
Mariska
Van Bosterhautd (Hygetë)
Zazani (Odetë)

Emri Dëlonk (Zhenëvievë) ishte fshirë dhe zëvendësuar nga Van Bosterhautd (Hygetë). E ëma dhe e bija kishin banuar në katin e gjashtë. Por duke e mbyllur bllokun, e dija se të gjitha këto hollësira, s'do të më shërbenin për asgjë.

Jashtë, në katin e parë të ndërtesës, një burrë po rrinte tek pragu i një dyqani cohash me shenjën e Likornës. Ngaqë e ngrita kokën drejt katit të gjashtë, e dëgjova duke më thirrur me një zë të mprehtë :

« Po kërkoni diçka, zotëri ? »

Duhej t'ia kisha bërë një pyetje mbi Zhenëvievë dhe Zhaklinë Dëlonk, por e dija se do të më kishte thënë gjëra tepër sipërfaqësore, hollësira të vogla « të përcipta », siç thoshte Blemani, pa hyrë asnjëherë në thellësi të gjërave. Mjaft t'ia dëgjoje atë zërin e mprehtë, e t'ia shihje kokën si urith dhe ashpërsinë e vështrimit, dhe e merrje vesh : jo, s'kishe çfarë të shpresoje nga ai, përveç « informatave » që do t'i jepte një spiun i thjeshtë. Ose përndryshe do të më thoshte se nuk njihje as Zhenëvievë, as Zhaklinë Dëlonk. Më kapi një tërbim i ftohtë kundrejt këtij tipi me fytyrë vjedulle. Mbase ai përfaqësonte për mua, kështu krejt papritur, të gjithë ata të ashtuquajtur dëshmitarë që i kisha pyetur gjatë hetimeve të

mia dhe që s'kishin kuptuar asgjë nga ajo ç'kishin parë, për shkak të kokëtrashësisë, ligësisë apo mospërfilljes. Eca me një hap të rëndë dhe u ngula para tij. E kaloja me një njëzet centimetra dhe peshoja dyfishin e peshës së tij.

« E s'paskemi të drejtë t'i shohim fasadat, kështu ? »

Më këqyri me dy sy të ashpër e të trembur. Do të kisha dashur ta frikësoja edhe më shumë.

Dhe pastaj, për t'u qetësuar, u ula në stolin e ledhit, në hyrje të avenjuse përballë kinemasë Meksiko. Hoqa këpucën e majtë.

Diell. Isha i kredhur në mendime. Zhaklinë Dëlonk mund të kishte besim në fshehtësinë time, Shuro s'do të dinte kurrë asgjë për hotel Savoie, për Kondenë, për garazhin La Fontaine dhe të ashtuquajturin Roland, padyshim bruni me xhup kamoshi i përmendur në fletore. « Luki. E hënë 12 shkurt, ora 23. Luki, 28 prill, ora 14. Luki me brunin me xhup kamoshi. » Në shfletim e sipër të faqeve të kësaj fletoreje, ia kisha nënvizuar çdo herë emrin me laps blu, dhe kisha rikopjuar në fletë të ndara, të gjitha shënimet në lidhje me të. Me datat përkatëse. Dhe orët. Por ajo s'kishte asnjë arsye përse të shqetësohej. Nuk do të kthehesha më në Konde. Dhe vërtet kisha pasur fat që s'kishte ardhur ato ditë, në ato dy-tre herë që e prisja në një rën prej tavolinave të kësaj kafeneje. Do të isha ndjerë ngushtë ta përgjoja tinëz, po, do të më kishte ardhur turp për rolin tim. Me ç'të drejtë hyjmë ne, pa leje, në jetën e njerëzve, dhe çfarë guximi i pacipë që t'ua hulumtosh veshkat e zemrat – dhe t'iu kërkosh llogari... Me

ç'të drejtë ? E kisha hequr këpucën dhe po fërkoja qafën e këmbës. Dhimbja po zbutej. Mbrëmja ra. Dikur, kjo ishte ora, them, që Zhenëvievë Dëlonk shkonte në punë në Moulin-Rouge. E bija rrinte vetëm, në katin e gjashtë. Rreth trembëdhjetë apo katërmëdhjetë vjeçe, një mbrëmje, pas nisjes së të ëmës, ajo kishte dalë nga ndërtesa duke bërë kujdes që të mos tërhiqte vëmendjen e sportelistit. Në fillim, ishte mjaftuar me filmin e orës dhjetë në kinemanë Meksiko. Pastaj ishte kthyer në ndërtesë, ngjitur shkallët, pa e ndezur dritën e shkallëve, dhe hapur derën që e kishte mbyllur sa më butësisht e mundur. Një natë, në dalje të kinemasë, kishte ecur pak më tutje, deri në sheshin Blanche. Dhe çdo natë, ende pak më larg. Bredhje të miture, siç ishte shkruar në regjistrin e dezhurnit të policisë të lagjes Saint-Georges, dhe atë të Grandes-Carrières, dhe këto dy fjalë të fundit më sillnin ndërmend një lëndinë nën hënë, pas urës Caulaincourt tutje prapa varrezës, një lëndinë ku më në fund merrnim frymë lirshëm. E ëma kishte vajtur ta kërkonte në komisariat. Tani e tutje, vrulli ishte marrë dhe askush s'mund ta mbante më. Bredhje natën drejt perëndimit, duke gjykuar nga disa tregues që i kishte mbledhur Bernoli. Në fillim lagja e Etoile, dhe ende më tutje në perëndim, Neuilly dhe pylli i Boulognës. Po përse ishte martuar me Shuronë ? Dhe sërish një arrati, por kësaj here në drejtim të Bregut të majtë, a thua se ky kapërcim i lumit do ta mbronte nga një rrezik i afërt. E megjithatë, a nuk kishte qenë dhe kjo martesë një mbrojtje ? Po të kishte pasur durimin të rrinte në Neuilly, me kalimin e

kohës do të ishte harruar se nën këtë Zonja Zhan-Pjer Shuro fshihej një Zhaklinë Dëlonk, emri i së cilës shfaqej dy herë në regjistrat e policisë.

Detyrimisht, isha ende rob i reflekseve të mia të vjetra profesionale, reflekse që i bënin kolegët e mi të thoshin se hetoja edhe në gjumë. Blemani më krahasonte me atë gangsterin e pasluftës që e quanin « Njeriu që pi cigare në gjumë ». Ai ruante gjithmonë në cep të komodinës së shtratit një hirnore mbi të cilën digjej një cigare. Flinte me copa-copa dhe, në secilin prej këtyre zgjimeve të shkurtra, zgjaste krahun drejt hirones dhe e thithte njëherë. Kur e mbaronte, ndizte një tjetër si në jerm. Por në mëngjes nuk kujtohej për asgjë dhe ishte i bindur se kishte bërë një gjumë të thellë. Edhe unë, në atë stol, tani që bënte natë, kisha përshtypjen se isha në ëndërr dhe vazhdoja të ndiqja pas gjurmësh Zhaklinë Dëlonkun.

Ose më mirë, ia ndjeja praninë në atë bulevard dritat e të cilit shndrisnin si sinjale, por pa mundur t'i zbërtheja mirë dhe pa e ditur se nga ç'thellësi vitesh më vinin. Dhe ato më dukeshin ende më të gjalla, për shkak të gjysmëhijes së ledhit. Njëherësh të gjalla e të largëta.

E kisha mbathur çorapin, futur sërish këmbën në këpucën e majtë dhe braktisur atë stol ku do ta kisha kaluar natën me dëshirë. Dhe ecja përgjatë ledhit si ajo, pesëmbëdhjetë vjeçe, para se ta kapnin. Ku dhe në çfarë çasti e kishte tërhequr vëmendjen mbi veten ?

Zhan-Pjer Shuro do të lodhej një ditë. Do t'i përgjigjesha ende dhe ca herë në telefon, duke i dhënë ndonjë informacion të vagullt – të gjitha të rreme, kuptohet. Parisi është i madh dhe është e lehtë ta humbasësh dikë. Kur të kisha ndjesinë se e kisha tërhequr në pista të rreme, s'do t'iu përgjigjesha më thirrjeve. Zhaklina mund të mbështetej tek unë. Do t'i lija gjithë kohën e mjaftueshme që të dilte përfundimisht jashtë rrezikut.

Në atë çast, edhe ajo ecte diku në këtë qytet. Ose dhe ishte ulur në një tavolinë, në Konde. Por nuk kishte përse të rrinte me frikë. Nuk do të shkoja më në takim.

Kur isha pesëmbëdhjetë vjeçe, mund të më kishin dhënë nëntëmbëdhjetë. Madje dhe njëzet. Nuk quhesha Luki por Zhaklinë. Isha ende më e re kur për herë të parë përfitova nga mungesa e nënës për të dalë. Ajo shkonte në punë rreth orës nëntë të mbrëmjes dhe nuk kthehej para orës dy të natës. Atë herën e parë, kisha bërë gati një gënjeshtër për në rast se do të më kapte sportelisti në shkallë. Do t'i kisha thënë se më duhej të bleja një ilaç në farmacinë e sheshit Blanche.

Nuk isha kthyer më në lagje, deri në mbrëmjen kur Rolandi më solli në taksi tek ai miku Gi dë Ver. Kishim takim me të gjithë ata që merrnin pjesë rregullisht në mbledhje. Sapo ishim njohur, unë me Rolandin, dhe s'guxova t'i them gjë kur e ndali taksinë në sheshin Blanche. Donte që të ecnim në këmbë. Mbase nuk e ka vënë re si ia kisha shtrënguar krahun. Më vinte koka vërdallë. Kisha përshtypjen se po ta përshkoja sheshin, do të më binte të fikët. Kisha frikë. Ai që më fliste shpesh për Rikthimin e Përvetshëm, do ta kishte kuptuar. Po, gjithçka po rifillonte

për mua, a thua se takimi me këta njerëz ishte thjesht një shkas dhe se ata e kishin ngarkuar Rolandin të më sillte butësisht në vathë.

Isha e lehtësuar që nuk po kalonim nga Moulin-Rouge. Megjithatë, ime më kishte vdekur që prej katër vjetësh, dhe s'kisha përse të rrija me frikë. Sa herë që arratisesha nga apartamenti natën, kur ajo s'ishte aty, ecja në trotuarin tjetër të bulevardit, atë të nëndarjes IX. Asnjë dritë në këtë trotuar. Ndërtesa e errët e liceut Jules-Ferry, pastaj fasadat e ndërtesave ku dritaret ishin të fikura, një restorant, por ku të dukej se salla ishte gjithmonë në gjysmë errësirë. Dhe çdo herë, s'mund të mos e hidhja një vështrim nga krahut tjetër i ledhit, nga Moulin-Rouge. Kur mbërrija tek kafeneja e Palmave dhe dilja në sheshin Blanche, nuk ndihesha shumë e sigurtë. Dritat, sërisht. Një natë që po kaloja përpara farmacistë, e kisha parë nënën me ca klientë të tjerë, prapa qelqit. Kisha thënë me vete se ajo kishte mbaruar më herët se zakonisht, e se do të kthehej në apartament. Po të vrapoja, do të mbërrija para saj. Isha ngulur tek cepi i rrugës së Brukselit për të ditur ç'udhë do të merrte. Por ajo e kishte përshkuar sheshin dhe ishte rikthyer në Moulin-Rouge.

Shpesh kisha frikë dhe për t'u siguruar, do të kisha vajtur me dëshirë tek puna e nënës, por me siguri që do ta kisha shqetësuar. Sot, jam e sigurtë se s'do të më kishte qortuar, sepse atë natë që erdhi të më kërkonte në komisariatit e Grandes-Carrières, nuk më bëri asnjë qortim, asnjë kërcënim, asnjë moral. Në mes të urës Caulaincourt, e dëgjova duke

thënë me një zë të shpërfillur : « vogëlushja ime e giorë », por pyesja veten nëse më drejtohej mua apo e kishte me vete. Priti derisa të zhvishesha e të futesha në shtrat, për të m'u futur në dhomë. U ul tek këmba e shtratit dhe rrinte në heshtje. Edhe unë. Në fund, buzëqeshi. Më tha : « Nuk flasim shumë ne dyja... », dhe më shikonte në sy. Ishte hera e parë që vështrimi i saj rrinte kaq gjatë i ngulur mbi mua, dhe hera e parë që e vëreja sa të kthjelltë i kishte sytë, gri, ose një blu e lehtë. Gri-blu. U përkul dhe më puthi në faqe, ose më mirë ia ndjeva buzët vetëtimthi. Dhe gjithmonë ai vështrimi i ngulur mbi mua, ai vështrimi i kthjelltë dhe gjetkë. E fiku dritën dhe para se ta mbyllte derën, më tha : « Përpiqu të mos e bësh më. » Më duket se kjo është hera e parë që mes nesh ishte vendosur një kontakt, aq i shkurtër, aq i ngathtë dhe megjithatë aq i fortë sa më vjen keq që, në muajt më pas, s'kam pasur një vrull drejt saj, një vrull që do ta kishte nxitur sërish një kontakt të tillë. Por as unë as ajo nuk ishim persona shpërthyes. Mbase e kishte vetëm me mua këtë qëndrim në dukje të shpërfillur, ngaqë nuk kishte asnjë iluzion për mua. Me siguri që thoshte me vete se nuk kishte ç'të shpresonte, ngaqë i ngjaja shumë.

Por këtë, nuk e kam menduar në atë kohë. Jetoja me të tashmen pa i bërë vetes shumë pyetje. Gjithçka ka ndryshuar në mbrëmjen kur Rolandi më bëri të kthehesha në këtë lagje që i shmangesha. S'e kisha shkelur me këmbë që nga vdekja e nënës. Taksia u fut në rrugën e Chaussée-d'Antin, dhe në fund fare pashë karabinanë e madhe të kishës së Trinisë, si

një shqiponjë të stërmadhe që bën roje. Nuk ndihesha mirë. Po i afroheshim kufirit. Thashë me vete se kishte ende një shpresë. Mbase do të degëzonim djathtas. Por jo. Po ecnim drejt fare, po kalonim lulishten e Trinisë e po i ngjiteshim të përpjetës. Tek semafori i kuq, para se të mbërrinim në sheshin Clichy, desh hapa derën t'ia mbathja. Por s'mund t'ia bëja këtë.

Për t'u qetësuar, u qetësova më vonë, kur po ndiqnim në këmbë rrugës e Abesses drejt ndërtesës ku e kishim takimin. Fatmirësisht, Rolandi s'kishte kapur asgjë. Atëherë më erdhi keq që nuk po ecnim dhe ca, të dy, nëpër lagje. Do të kisha dashur ta çoja dhe t'i tregoja vendin ku banoja ende para gjashtë vjetësh, dhe kjo ishte kaq larg, në një tjetër jetë... Pas vdekjes së nënës, vetëm një gjë më lidhte ende me atë periudhë, njëfarë Gi Lavinjë, miku i nënës. E kisha kuptuar se ishte ai që e paguante qiranë e apartamentit. E shoh ende sot, nganjëherë. Punon në një garazh, në Auteuil. Por nuk flasim thuajse asnjëherë për të shkuarën. Flet po aq pak sa dikur nëna ime. Kur më çuan në komisariat, më bënë ca pyetje së cilave isha e detyruar t'iu përgjigjesha por, në fillim, e bëja me një ngurim të atillë sa ata më thanë : « Nuk flet aq shumë, ti vajzë », siç do t'i kishin thënë nënës sime dhe Gi Lavinjës po t'i kishin kapur dhe ata dy. S'e kisha zakon të më bënin pyetje. Madje isha habitur që po interesoheshin kaq shumë për mua. Herën e dytë, në komisariatin e Grandes-Carrières, kisha rënë në një polic më të sjellshëm se i pari dhe po më pëlqente mënyra si m'i bënte pyetjet. Kështu, ishte e

lejuar t'i rrëfhesha dikujt, t'i flisja, dhe dikush përballë jush po interesohej për çfarë bënit. Isha aq pak e mësuar me këtë gjendje sa nuk i gjeja dot fjalët për t'u përgjigjur. Vetëm për pyetje të sakta. Për shembull : Ç'arsim keni ? Shkollën e Motrave të Saint-Vincent-de-Paul të rrugës Caulaincourt, dhe shkollën komunale të rrugës Antoinette. E kisha për turp t'i thosha se s'më kishin pranuar në liceun Jules-Ferry, por mora frymë thellë dhe ia thashë. U përkul drejt meje dhe më tha me një zë të butë, si të donte të më ngushëllonte : « Sa keq për liceun Jules-Ferry... » Dhe kjo më befasoi aq shumë sa në fillim më erdhi për të qeshur. Më buzëqeshte dhe më shihte drejt në sy, një vështrim ky po aq i kthjelltë sa i nënës, por më i dashur, më i vëmendshëm. Më pyeti gjithashtu se cila ishte gjendja ime familjare. Ndihesha në besim dhe arrita t'ia përcjell ca të dhëna të vogla : nëna ime ishte me origjinë nga një fshat i Solonjës, aty ku një Z. Foucret, drejtor i Moulin-Rouge, kishte një pronë. Dhe pikërisht ky ishte shkaku që ajo kishte siguruar shumë e re, kur ishte ngjitur në Paris, një punë në këtë klub nate. Nuk dija kë kishte baba. Isha lindur në Solonjë, por ne nuk ishim kthyer kurrë atje. Ja përse nëna më përsëriste shpesh : « Nuk kemi më një vatër... » Më dëgjonte dhe nganjëherë mbante shënime. Ndërsa unë, po provoja një ndjesi të re : ndërsa po ia jepja këto hollësira të pakta, më dukej sikur hiqja një barrë. Kjo s'kishte më lidhje me mua, po flisja për dikë tjetër dhe isha e lehtësuar që po e shihja duke mbajtur shënime. Fakti që gjithçka ishte e shkruar e zezë mbi të bardhë, do të thoshte se kjo kishte

marrë fund, si mbi gurët e varreve ku janë gdhendur emra dhe data. Dhe flisja gjithnjë e më shpejt, fjalët shtyheshin me njëra-tjetrën : Moulin-Rouge, nëna ime, Gi Lavinjë, liceu Jules-Ferry, Solonja... S'kisha mundur kurrë të flisja me askënd. Çfarë çlirimi kur këto fjalë më dilnin nga goja... Po mbyllej një pjesë e jetës sime, një jetë që ma kishin detyruar. Tani e tutje, do të isha unë që do të vendosja për fatin tim. Gjithçka do të fillonte sot, dhe për të marrë mirë vrull, do të kisha pëlqyer më mirë që ta fshinte atë ç'kishte shkruar. Isha e gatshme t'i jepja hollësira dhe emra të tjerë, e t'i flisja për një familje imagjinare, një familje siç do ta kisha ëndërruar.

Rreth orës dy të natës, ime më erdhi të më kërkonte. Ai i tha se nuk kishte bërë ndonjë gjë të rëndë. Më shikonte gjithmonë me atë vështrimin e vëmendshëm. Bredhje të miture, ja çfarë kishte shkruar në regjistër. Jashtë, priste një taksi. Kur më kishte pyetur për shkollimin, kisha harruar t'i thosha se, për disa muaj, kisha ndjekur një shkollë pak më tutje komisariatit, në të njëjtin trotuar. Rrija në mencë dhe nëna vinte të më kërkonte në fund të pasdites. Nganjëherë vinte me vonesë dhe e prisja aty, e ulur në një stol të ledhit. Pikërisht aty kisha vënë re se rruga mbante një emër ndryshe nga të dy krahët. Edhe atë natë, ajo kishte ardhur të më kërkonte, fare pranë shkollës, por kësaj here në komisariat. Ç'rrugë e çuditshme që mbante dy emra dhe që dukej se donte të luante një rol në jetën time...

Herë pas here, nëna hidhte një shikim të shqetësuar mbi taksimetër. I tha shoferit të ndalej tek cepi i rrugës

Caulaincourt, dhe kur nxori ca monedha nga kuleta, e kuptova se kishte thjesht aq sa të paguante taksinë. Pjesën tjetër e bëmë në këmbë. Ecja më shpejt se ajo dhe e lija prapa. Pastaj ndalesha të më arrinte. Në urën që sheh mbi varrezë dhe nga ku mund të shihet edhe ndërtesa jonë poshtë, ne u ndalëm gjatë dhe kisha përshtypjen se po mbushej në frymë. « Mos ec kaq shpejt », më tha. Sot, më vjen një mendim. Mbase unë përpiquesha ta tërhiqja pak më larg në këtë jetë të ngushtë që ishte e saja. Po të mos kishte vdekur, besoj se do të kisha arritur ta bëja të njihte horizonte të tjera.

Tre apo katër vitet që pasuan, ishin shpesh të njëjtat zhvendosje, të njëjtat rrugë, dhe megjithatë shkoja gjithnjë e më larg. Herët e para, nuk ecja as deri tek sheshi Blanche. Mezi bëja një xhiro rreth grumbullit të shtëpive... Në fillim, ishte ajo kinemaja shumë e vockël, tek cepi i bulevardit pak metër larg nga ndërtesa, ku filmi fillonte në dhjetë të mbrëmjes. Salla ishte bosh, përveç të shtunave. Ngjarjet e filmave zhvilloheshin në vende të largëta, si në Meksikë dhe Arizona. S'i kushtoja asnjë vëmendje intrigës, më interesonin vetëm peizazhet. Kur dilja, më bëhej në kokë një përzierje e çuditshme mes Arizonas dhe bulevardit Clichy. Ngjyrat e tabelave të shndritshme dhe neoneve ishin po ato si në film : portokalli, e gjelbër zmerald, blu nate, e verdhë rëre, ngjyra tepër të dhunshme që më jepnin ndjesinë se isha ende në film apo në një ëndërr. Një ëndërr apo një makth, varej. Në fillim, një makth sepse kisha frikë dhe nuk guxoja të shkoja më larg. Dhe kjo s'ishte për shkak të nënës. Po të më kishte

kapur vetëm në boulevard, në mesnatë, a do të ma kishte thënë a s'do të ma kishte thënë një fjalë qortuese. Do të më kishte thënë të kthehesha në shtëpi, me një zë të qetë, si të mos habitej që po më shihte jashtë në atë orë të vonë. Më duket se ecja në trotuarin tjetër, atë të hijes, sepse e ndjeja se nëna s'mund të bënte më asgjë për mua.

Herën e parë që më kapën, ishte në nëndarjen IX, në fillim të rrugës Douai, në atë furrën e bukës që rri hapur gjithë natën. Ora kishte vajtur një e natës. Po rrija në këmbë përpara njërës prej tavolinave të larta dhe po haja një kruasant. Nga kjo orë e prapa, gjejmë gjithmonë njerëz të çuditshëm në këtë furrë buke, dhe shpesh vijnë nga kafeneja përballë, Le Sans-Souci. Dy policë në civil hynë brenda për një kontroll identiteti. Nuk kisha dokumente dhe deshën të dinin ç'moshë kisha. Pëlqeva më mirë t'iu thosha të vërtetën. Më hipën në shportën e sallatës, me një tip të gjatë bjond që mbante një xhup postiqeje dele. Dukej sikur i njihte policët. Mbase ishte dhe ai një i tillë. Në një çast, më ofroi një cigare, por njëri prej policëve në civil e pengoi : « Eshtë shumë e re... s'i bën mirë për shëndetin. » Më duket se i flisnin njëri-tjetrit në njëjës.

Në zyrën e komisariatit, më pyetën për emrin, mbiemrin, datën e lindjes dhe adresën, dhe i shënuan në një regjistër. Iu shpjegova se ime më punonte në Moulin Rouge. « Atëherë do t'i telefonojmë », tha njëri prej dy policëve në civil. Ai që shkruante në regjistër, i dha numrin e telefonit të Moulin-Rouge. E formoi duke më shikuar drejt në sy. Ndihesha

ngushtë. Tha : « A mund të flas me zonjën Zhenëvievë Dëlonk ? » Vazhdonte të m'i ngulte sytë me një vështrim të ashpër dhe unë i ula të mitë. Dhe pastaj dëgjova : « Jo... Mos e shqetësoni... » E mbylli. Tani më buzëqeshte. Kishte dashur të më fuste frikën. « Mirë, më tha, për këtë herë s'po ju themi gjë, por herën tjetër, do të jem i detyruar ta njoftoj nënën tuaj. » U ngrit dhe dolëm nga komisariati. Bjondi me xhup postiqeje, priste në trotuar. Më hipën në një makinë, prapa. « Po të çoj në shtëpi », më tha polici në civil. Tani më fliste në njëjës. Bjondi me postiqe zbriti nga makina në sheshin Blanche, përpara farmacisë. Ishte e çuditshme të gjendeshe në ndenjësën prapa të një makine, me këtë tip në timon. U ndal para hyrjes së ndërtesës. « Shkoni të flini. Dhe mos e bëni më. » Tani më fliste në shumës. Më duket se i mërmërita një « falemnderit zotëri ». Eca drejt hyrjes së karrocave, dhe në çastin që po e hapja, ktheva kokën. E kishte fikur motorin dhe nuk m'i ndante sytë, si të donte të sigurohej se po hyja vërtet në ndërtesë. Pashë nga dritarja e dhomës. Makina ishte aty. Prisja me ballin të ngjitur në qelq, kureshtare të dija se deri kur do të rrinte aty. Dëgjova zhurmën e motorit para se të kthehej dhe të zhdukej në cep të rrugës. Pata atë ndjesinë e angështisë që më mbërthente shpesh natën dhe që ishte ende më e fortë se frika – ndjesinë se tani e tutje isha në dorën time, pa asnjë ndihmë nga jashtë. As nga nëna, as nga kush tjetër. Do të kisha dashur të rrinte gjithë natën roje përpara ndërtesës, atë natë dhe netët e tjera, si një roje apo engjëll mbrojtës që do të kujdesej për mua.

Por në ca mbrëmje të tjera, angështia zhdukej dhe prisja me padurim nisjen e nënës për të dalë vetë. Zbrisja shkallët me zemrën që më rrihte fort, si të shkoja në një takim. S'kisha më nevojë t'i thosha një gënjeshtër sportelistit, të gjeja shfajësime apo të kërkoja leje. E kujt ? E përse ? Madje s'isha as e sigurtë se do të kthehesha në apartament. Jashtë, nuk ndiqja trotuarin e hijes, por atë të Moulin-Rouge. Dritat më dukeshin ende më të dhunshme se të Meksikos. Më kapte një si dehje, aq e lehtë... Një dehje të tillë, e kisha ndjerë një mbrëmje kur kisha pirë një kupë shampanjë në Sans-Souci. E kisha jetën përpara. Si kisha mundur unë të zvogëlohesha e të shkoja rrëzë mureve ? Nga çfarë kisha frikë unë ? Po shkoja të bëja takime. Mjaftonte të hyja në çfarëdo kafeneje.

U njoha me një vajzë, pak më të madhe në moshë, që quhej Zhanetë Gol. Një natë që po vuaja nga një migrenë, kisha hyrë në farmacinë e sheshit Blanche të bleja Veganinë dhe një shishkë eteri. Në çastin që do të paguaja, shoh se nuk kisha para. Kjo vajzë bjonde me flokë të shkurtra që mbante një xhakavento, e së cilës ia kisha kryqëzuar vështrimin – sy jeshilë – u afrua tek arka dhe pagoi për mua. Më vinte zor, nuk dija si ta falenderoja. I propozova ta çoja deri tek apartamenti për t'ia kthyer. Kisha gjithmonë pak para në komodinën e shtratit. Më tha : « Jo... jo... njëherë tjetër. » Edhe ajo banonte në lagje, por pak më poshtë. Më shihte me sytë jeshilë, duke buzëqeshur. Më propozoi të pija diçka me të, afër shtëpisë së saj, dhe u gjendëm në një kafene – ose më tepër bar – të rrugës La Rochefoucauld. Asnjë lidhje me

atmosferën e Kondesë. Muret ishin veshur me dru të bardhë, si banaku dhe tavolinat, dhe një lloj vetratë ishte me pamje nga rruga. Ca ndenjësë prej kadifeje të murrme. Një dritë e butë. Prapa barit rrinte një grua bjonde rreth dyzet vjeçe që kjo Zhanetë Goli e njihnte mirë sepse e thërriste Suzanë duke i folur me « ti ». Na shërbeu dy kupa shampanjë Pim's.

« Për shëndetin tuaj », më tha Zhanetë Gol. Vazhdonte të më buzëqeshte dhe kisha përshtypjen se sytë e saj jeshilë më këqyrnin për të zbuluar se çfarë kisha në kokë. Më pyeti :

« Banon këtu afër ?

– Po. Pak më lart. »

Ekzistonin zona të shumta në lagje që ua njihja të gjithë kufinjët, qoftë dhe të padukshëm. Ngaqë isha e trembur dhe nuk dija ç'ti thosha, shtova : « Po, banoj pak më lart. Këtu, jemi thjesht në të përpjetat e para. » I rrudhi vetullat. « Të përpjetat e para ? » Këto dy fjalë e habisnin, por nuk e kishte humbur buzëqeshjen. Mos vallë ishte efekti i shampanjës Pim's ? Më ishte shkrirë ndrojtja. I shpjegova se ç'do të thoshte « të përpjetat e para », shprehje që e kisha mësuar si të gjithë fëmijët e shkollave të lagjes. « Të përpjetat e para » fillojnë që nga lulishtja e Trinisë. Nuk pushon së ngjituri deri tek kështjella e Mjegullave dhe varreza Saint-Vincent, dhe aty zbret matanë kodrës së Clignancourt, në veri.

« Ditke shumë gjëra ti », më tha. Dhe buzëqeshja iu bë ironike. Befas më ishte drejtuar me « ti », por kjo më dukej e natyrshme. I porositi të ashtuquajturës Suzanë dhe dy kupa të tjera. S'e kisha zakon të pija alkool, dhe një kupë ishte tashmë

tepër për mua. Por nuk guxova t'ia ktheja mbrapsht. Për ta mbyllur sa më shpejt, e ktheva shampanjën me fund. Nuk m'i ndante sytë, në heshtje.

« Je në shkollë ? »

Ngurova t'i përgjigjem. Gjithmonë kisha ëndërruar të isha studente, për shkak të kësaj fjalë që më dukej elegante. Por kjo ëndërr ishte bërë e paarrtshme për mua ditën kur nuk më kishin pranuar në liceun Jules-Ferry. A ishte vallë shampanja që më jepte siguri ? U përkula drejt saj dhe, mbase për ta bindur më mirë, e afrova fytyrën pranë të sajës :

« Po, jam studente. »

Herën e parë, s'i vura re fare klientët përreth nesh. Asnjë lidhje me Kondenë. Po të mos kisha frikë të rigjeja ca fantazma, do të kthehesha me dëshirë një natë në këtë vend, për ta kuptuar më mirë nga vij. Por duhet të jem e kujdesshme. Madje ka mundësi ta gjej mbyllur. Ndërrim pronari. E tërë kjo s'kishte shumë të ardhme.

« Studente në çfarë ? »

Po më zinte ngushtë. Çiltërsia e vështimit më nxiti të vazhdoja më tutje. Sigurisht që ajo s'mund të mendonte se po e gënjeja.

« Në gjuhë orientale. »

Dukej vërtet e habitur për mirë. S'më kërkoi më asnjë hollësi mbi këto studime të miat në gjuhë orientale, as oraret e leksioneve, as ku ishte shkolla. Duhet ta ketë kuptuar se nuk shkoja në asnjë shkollë. Por them se kjo fjalë « studente » ishte për të – edhe për mua – një lloj titulli fisnikërie që e

mbaja, e që e trashëgojmë pa pasur nevojë të bëjmë asgjë. Atyre që shkonin në barin e rrugës La Rochefoucauld, më paraqiste si « Studentja », dhe mbase ende i kujtohet, atje.

Atë natë, më shoqëroi deri në shtëpi. Edhe unë kisha dashur të dija me se merrej në jetë. Më tha se kishte qenë kërcimtare, por si pasojë e një aksidenti, i ishte dashur ta ndërpriste këtë zana. Kërcimtare klasike ? Jo, jo plotësisht, megjithëse kishte pasur një formim të tillë. Sot, i bëj vetes një pyetje që asokohe s'do të më kishte vajtur ndërmend : A kishte qenë dhe ajo, po aq kërcimtare sa ç'isha unë studente ? Ne shkonim përgjatë rrugës Fontaine në drejtim të sheshit Blanche. Më shpjegoi se « tani për tani », ishte « ortake » me të ashtuquajturën Suzanë, një shoqe e vjetër dhe si « motër e madhe ». Që të dyja merreshin me vendin ku më kishte çuar atë mbrëmje dhe që ishte edhe restorant.

Më pyeti nëse banoja vetëm. Po, vetëm me nënën. Deshi të dinte se çfarë zanati kishte nëna ime. Iu përgjigja me një ton të thatë : « Eksperte-kontabël. » Fundja, nëna ime mund të kishte qenë shumë mirë një eksperte-kontabël. E kishte seriozitetin dhe urtësinë e duhur për këtë.

U ndamë para portës së karrocave. S'është se kthehesha me hare në këtë apartament, çdo natë. E dija se një ditë a tjetër do ta braktisja përfundimisht. Kisha shumë shpresë tek takimet që do të bëja, e që do të m'i jepnin fund vetmisë. Kjo vajzë ishte takimi im i parë dhe mbase do të më ndihmonte të nisesha për së mbari.

« Shihemi nesër ? » Ajo u duk u habitur nga kjo pyetje. Ia kisha bërë në një mënyrë shumë të beftë, pa arritur ta fshihja shqetësimin tim.

« Patjetër. Kur të duash... »

Ma bëri sërish atë buzëqeshjen e butë dhe ironike, si dhe qëparë, kur po i shpjegoja se ç'do të thoshte « të përpjetat e para ».

I kam harruar ca gjëra. Ose më mirë, ca hollësira më vijnë ndërmend rrëmujë. Që prej pesë vjetësh, nuk doja më t'i mendoja këto. Dhe mjaftoi që taksia të ngjitet në rrugë dhe t'i rigjej tabelat me dritë – Aux Noctambules, Aux Pierrots... S'më kujtohet më si quhej ai cepi i rrugës La Rochefoucauld. Manastiri i Kuq ? Tek Dante ? Kanter ? Po. Kanter. Asnjë klient i Kondesë s'do të kishte ndenjtur tek Kanter. Ekzistojnë ca kufinj të pakapërcyeshëm në jetë. E megjithatë, herët e para kur shkoja në Konde, isha shumë e habitur që njoha një klient të cilin e kisha parë tek Kanteri, atë tipin që quhej Moris Rafael, e që e quajnë Zhaguar... S'kisha nga ta zbuloja që ky njeri ishte shkrimtar... Nuk dallohej fare nga ata që luanin me karta dhe lojëra të tjera, në sallën e vogël në fund, prapa grilës prej hekuri të farkëtuar... E njoha. Por ai, e ndjeva se fytyra ime s'i kujtonte asgjë. Aq më mirë. Çfarë lehtësimi...

S'e kam kuptuar kurrë rolin e Zhaneta Golit tek Kanteri. Shpesh merrte porositë dhe shërbente klientët. Iu ulej në tavolinë. E njihnte shumicën prej tyre. Më ka njohur me një brun të gjatë me një kokë orientale, të veshur me sqimë, e që

dukej se bënte studime, njëfarë Akadi, i biri i një mjeku të lagjes. Rrinte gjithmonë bashkë me dy miq të vet, Godingerin dhe Mario Bein. Nganjëherë luanin me karta dhe lojëra të tjera, me ca burra më të moshuar, në sallën e vogël në fund. E kjo zgjaste deri në pesë të mëngjesit. Njëri prej lojtarëve, ishte dukshëm pronari i vërtetë i Kanterit. Një burrë rreth pesëdhjetë vjeç, me flokë gri e të shkurtër, i veshur dhe ky shumë bukur, me pamje të rreptë dhe që Zhaneta më kishte thënë se ishte një « ish-avokat ». Më kujtohet mbiemri : Mocelini. Herë pas here ngrihej dhe i bashkohej Suzanës prapa barit. Në ca netë, e zëvendësonte dhe i shërbente vetë pijet, si të ishte në shtëpi të vet në apartament, e të gjithë klientët, të ftuar. E quante Zhanetën « vogëlushe », ose « Rrezik vdekje », por s'e kam marrë vesh asnjëherë arsyen, dhe herët e para që shkoja në Kanter, më shihte me njëfarë mosbesimi. Një natë, më pyeti për moshën. E mplaça çikë veten, thashë « njëzetënjë ». Më shihte me vetulla të rrudhura, s'më besonte. « Jeni e sigurtë se i keni njëzetënjë ? » Isha vërtet e zënë ngushtë dhe po matesha t'i thosha moshën e vërtetë, por befaz vështrimi i tij e humbi ashpërsinë. Më buzëqeshi dhe ngriti supet. « Mirë pra, le të themi se jeni njëzetënjë. »

Zhaneta e kishte dobësi Mario Bein. Ky i fundit mbante syze të errëta, por jo për shtirje. Ia vriste drita sytë. Duar të holla. Në fillim, Zhaneta e merrte për një pianist, nga ata, më tha ajo, që japin koncerte, në Gaveau apo në Pleyel. Ishte rreth tridhjetë vjeç, si Akadi dhe Godingeri. Por nëse nuk ishte pianist, atëherë çfarë pune bënte ? Ai dhe Akadi ishin

shumë të lidhur me Mocelinin. Sipas Zhanetës, ata kishin punuar me Mocelinin kur ky i fundit ishte ende avokat. E që atëherë, punonin gjithmonë me të. Në çfarë ? Në shoqëri, më thoshte ajo. Por çfarë donte të thoshte, « shoqëri » ? Tek Kanteri, ata na ftonin në tavolinë, dhe Zhaneta pretendonte se Akadit e kishte rënë në kokë për mua. Që në fillim, e ndjeva se ajo donte të dilja me të, mbase për t'i forcuar lidhjet e veta me Mario Bein. Por unë kisha përshtypjen se ishte Godingeri ai që mendonte se isha në shijen e tij. Ishte brun si Akadi por më i gjatë. Zhaneta e njihte më pak se dy të tjerët. Dukshëm, kishte shumë para dhe një makinë që e parkonte gjithmonë para Kanterit. Banonte në hotel dhe shkonte shpesh në Belgjikë.

Vrima të zezë në kujtesë. Dhe pastaj ca hollësira që më vijnë ndërmend, hollësira sa të sakta, aq dhe të papërfillshme. Banonte në hotel dhe shkonte shpesh në Belgjikë. Këtë fjali idiote, një mbrëmje e kam përsëritur si një ninullë djepi që e këndojmë në terr për t'i dhënë zemër vetes. E përse pra Mocelini e quante Zhanetën Rrezik vdekje ? Ca hollësira që fshehin të tjera, shumë më të mundimshme. Më kujtohet një pasdite, shumë vite më vonë, kur Zhaneta kishte ardhur të më shihte në Neuilly. Kjo ka ndodhur nja pesëmbëdhjetë ditë pas martesës sime me Zhan-Pjer Shuro. Nuk kam mundur kurrë ta thërras ndryshe sesa Zhan-Pjer Shuro, padyshim ngaqë ishte më i moshuar se unë dhe se vetë ai më fliste në shumës. I ra ziles tre herë, siç i kisha thënë. Për një çast, nuk desha t'i përgjigjem, por kjo s'kishte kuptim, ajo ma dinte numrin e

telefonit dhe adresën. Hyri duke rrëshqitur në të çarën e derës, gati si të futej tinëz në një apartament për ta vjedhur. Në sallon, hodhi një vështrim rreth e qark, në muret e bardha, tryezën e ulët, stivën e revistave, llampën e abazhurit të kuq, portretin e nënës së Zhan-Pjer Shurosë, përsipër kanapesë. Nuk fliste. Tundte kokën. Donte të vizitonte shtëpinë. U duk e habitur që Zhan-Pjer Shuro dhe unë flinim në dy dhoma veçan. Në dhomën time, u shtrimë të dyja mbi shtrat.

« Domethënë, qenka një djalë prej familjeje të mirë ? » më tha Zhaneta. Dhe ia plasi të qeshurit.

S'e kisha parë më që prej hotelit të rrugës Armaillé. E qeshura e saj më bënte të mos ndihesha mirë. Kisha frikë mos më sillte prapa, në epokën e Kanterit. Megjithatë, kur një vit më parë kishte ardhur në rrugën Armaillé për të më vizituar, më kishte thënë se ishte prishur me të tjerët.

« Një dhomë e vërtetë prej vajze të re... »

Mbi komo, fotoja e Zhan-Pjer Shurosë në një kornizë prej lëkure në ngjyrë shege. U ngrit dhe u përkul mbi të.

« Eshhtë i pashëm tipi... Po përse flini veçan ? »

Sërish, u shtri bri meje mbi shtrat. Atëherë i thashë se do të më pëlqente të takoheshim gjetkë dhe jo këtu. Kisha frikë mos ndihej keq në prani të Zhan-Pjer Shurosë. Dhe fundja, s'do të mund të flisnim lirisht ndërmjet nesh.

« Ke frikë mos vij të të takoj me të tjerët ? »

Ajo qeshi por ishte një e qeshur më pak e çiltër se qëparë. Është e vërtetë se kisha frikë, qoftë dhe në Neuilly,

mos përplashesha me Akadin. Habitesha që s'ma kishte gjetur gjurmën kur banoja në hotel, në rrugën Armaillé, e pastaj në rrugën e Etoile.

« Rri e qetë... Nuk janë më në Paris, që prej shumë kohësh... Kanë vajtur në Marok... »

Ma përkëdhelte ballin si të donte të më qetësonte.

« Besoj se ti nuk ke folur me tët shoq për lojërat në Kabasud... »

S'kishte kurrfarë ironie në këto fjalë. Përkundrazi, isha e habitur nga zëri i trishtë. Ishte miku i saj, Mario Bei, tipi me syze të errëta e me duar të holla, që e përdorte këtë term « lojërat » kur ai dhe Akadi na merrnin me vete ta kalonim natën në Kabasud, në një bujtinë pranë Parisit.

« Eshhtë qetë këtu... S'është si atje... Të kujtohet ? »

Hollësira mbi të cilat doja t'i mbyllja sytë si në një dritë tepër të fortë. E megjithatë, atë herën tjetër, kur u ndamë nga miqtë e Gi dë Verit dhe po kthehesha në Montmartre me Rolandin, i mbaja sytë hapur. Gjithçka ishte më e qartë, më e theksuar, drita e fortë më verbonte por po mësohesha. Një natë në Kanter, gjendesha në po të njëjtën dritë me Zhanetën në një tavolinë, pranë hyrjes. S'kishte njeri veç Mocelini dhe të tjerët që po luanin me karta në sallën në fund, prapa grilës. Nëna duhet të ishte kthyer me kohë. Pyesja veten nëse po shqetësohej për mungesën time. Thuajse më vinte keq për atë natë kur erdhi të më kërkonte në komisariatit e Grandes-Carrières. Që nga tani, kisha parandjenjën se s'do të mund të vinte më të më kërkonte. Isha tepër larg. Po më pushtonte një

angështi që përpqesha ta frenoja dhe që më pengonte të merrja frymë. Zhaneta e afroi fytyrën pranë simes.

« Je dyll e verdhë... Ka ndonjë gjë që s'shkon ? »

Doja t'i buzëqeshja për ta siguruar, por kisha përshtypjen se po bëja një ngërdheshje.

« Jo... S'është gjë... »

Qëkur kisha filluar ta braktisja apartamentin natën, kisha ca valë të shkurtra paniku ose me mirë « ulje tensioni », siç kishte thënë farmacisti i sheshit Blanche, një mbrëmje që po përpqesha t'i shpjegoja çfarë ndjeja. Por sa herë që shqiptoja një fjalë, më dukej e rreme ose e kotë. Më mirë të mos flisja fare. Në rrugë më kapte një ndjesi e beftë boshi. Herën e parë, isha përballë dyqanit të duhanit, pas Cyrano. Kishte shumë kalimtarë, por kjo s'më siguronte. Do të më binte të fikët dhe ata do të vazhdonin të ecnin drejt përpara, pa më kushtuar asnjë vëmendje. Ulje tensioni. Prerje korenti. Më duhej të bëja një përpjekje mbi veten, për të rilidhur telat. Atë mbrëmje, kisha hyrë në dyqanin e duhanit dhe kërkuar pulla poste, kartolina, një stilolaps dhe një paketë cigare. Isha ulur në banak. Kisha marrë një kartolinë dhe filluar të shkruaja. « Duro edhe pak. Them se do të jetë më mirë. » Kisha ndezur një cigare dhe ngjitur pullën në kartolinë. Por kujt t'i shkruaja ? Do të kisha dashur të shkruaja ca fjalë mbi secilën prej kartolinave, fjalë siguroese : « Bën kohë e bukur, po kaloj pushime të mbara, shpresoj që gjithçka mirë edhe për ju. Së shpejti. Ju përqafoj. » Jam ulur shumë herët në

mëngjes në verandën e një kafeneje, buzë detit. Dhe shkruaj kartolina për miqtë.

« Si ndihesh ? Je më mirë ? » më tha Zhaneta. Fytyra e saj ishte ende më pranë simes.

« Dëshiron të dalim pak në ajër të freskët ? »

Rruga s'më ishte dukur kurrë aq e shkretë dhe e heshtur. Ishte e ndriçuar nga ca llampadarë të një epoke tjetër. E të thuash se mjaftonte t'i ngjiteshe të përpjetës për të rigjetur ca qindra metra më tutje turmën e mbrëmjeve të së shtunës, tabelat e shndritshme që njoftonin për « Nudot më të bukura në botë » dhe autobusët e turistëve përpara Moulin-Rouge... Kisha frikë nga tërë ky trazim. I thashë Zhanetës :

« Mund të rrimë pak në mes të përpjetës... »

Ecëm deri tek vendi ku fillonin dritat, në kryqëzimin në fund të rrugës Notre-Dame-de-Lorette. Por u kthyem prapa dhe i zbritëm të tatëpjetës në kahun e kundërt të rrugës. Ndihesha disi e lehtësuar ndërsa zbrisnim teposhtë, nga krahun i hijes. Mjaftonte ta lëshojë veten. Zhaneta më shtrëngonte krahun. Thuajse kishim mbërritur në fund të tatëpjetës, tek kryqëzimi i Tour-des-Dames. Më tha :

« Nuk dëshiron ti të marrim ca dëborë ? »

Nuk e kapa kuptimin e saktë të kësaj fjalie, por më bëri përshtypje fjala « dëborë ». Kisha ndjesinë se do të binte nga çasti në çast, e se do ta bënte ende më të thellë heshtjen rreth nesh. Nuk dëgjohej tjetër veç kërcitja e hapave tanë mbi dëborë. Një orë kumbonte diku, dhe nuk di përse, mendova se po njoftonte meshën e mesnatës. Zhaneta më udhëhiqte. E

kisha lënë veten të më tërhiqnin. Po ndiqnim rrugën Aumale ku të gjitha ndërtesat ishin të errëta. Të dukej se formonin të njëjtën fasadë të zezë nga secila anë, dhe tejprtej rrugës.

« Eja në dhomën time... do të marrim pak dëborë... »

Sapo të mbërrinim, do ta pyesja se çfarë do të thoshte : të marrësh pak dëborë. Bënte ende më ftohtë për shkak të fasadave të zeza. Mos vallë gjendesha në një ëndërr për ta dëgjuar kaq pastër jehonën e hapave tanë ?

Më vonë, e kam ndjekur shpesh këtë rrugë, vetëm ose me atë. Shkoja ta takoja tek dhoma e saj gjatë ditës, ose e kaloja natën tek ajo kur rrinim shumë vonë në Kanter. Ishte në një hotel në rrugën Laferrière, një rrugë që formon një bërryl dhe ku ndihemi mënjane gjithçkaje, në zonën e të përpjetave të para. Një ashensor me një portë me grila. Ngjitej ngadalë. Banonte në katin e fundit, nën çati. Mbase ashensori s'do të ndalej fare. Më shushuriti në vesh :

« Do ta shohësh... do të jetë shumë mirë... do të marrim pak dëborë... »

I dridheshin duart. Në gjysmëhijen e koridorit, ishte aq nervoze sa nuk arrinte ta fuste çelësin në bravë.

« Jëpi... provoje ti... S'po arrij dot... »

E kishte zërin gjithnjë e më të shkëputur. I kishte rënë çelësi në tokë. U përkula ta gjej kuturu. Arrita ta rrëshqas në bravë. Drita ishte e ndezur, një dritë e bardhë që binte nga një llampë tavani. Shtrati ishte i prishur, perdet të mbyllura. U ul në cep të shtratit dhe rrëmoi në sirtarin e komodinës së natës. Nxori që andej një kuti të vogël metalike. Më tha ta

thithja këtë pudër të bardhë të cilën e quante « dëborë ». Pas njëfarë çasti, kjo më dha një ndjesi freskie dhe lehtësie. Kisha një siguri se angështia dhe ndjesia e boshit që më kapnin në rrugë, nuk do të ktheheshin më kurrë. Qëkur farmacisti i sheshit Blanche më kishte folur për një ulje tensioni, besoja se më duhej të tkurrja muskujt, të luftoja kundër vetes, të përpiqesha ta kontrolloja veten. S'kemi ç'bëjmë, kështu jemi rritur, me vështirësi. Ec ose ngordh. Po të rrëzohesha, të tjerët do të vazhdonin të ecnin në bulevardin Clichy. S'duhet të kisha iluzione. Por tani e tutje, s'do të ishte më kështu. Madje, befaz rrugët dhe kufinj të lagjes më dukeshin tepër të ngushtë.

Një librari-kinkaleri në bulevardin Clichy rrinte hapur deri në një të natës. Matei. Thjesht një emër përpara. Emri i pronarit ? S'kam guxuar kurrë ta pyes atë burrin brun që mbante mustaqe dhe një xhaketë stofi me katrore, e që rrinte gjithnjë i ulur prapa banakut, duke lexuar. Për çdo herë, klientët ia ndërprisnin leximin kur blenin kartolina apo një bllok shënimesh. Në orën kur shkoja unë, nuk kishte thujse asnjë klient, përveç disave që dilnin nga Minuit Chansons aty ngjitur. Më e shpeshta, ne ishim të vetmit në librari, unë dhe ai. Në vitrinë, rrinin të ekspozuar gjithmonë të njëjtët libra, që shumë shpejt mora vesh se ishin romane fantastiko-shkencore. Më kishte këshilluar t'i lexoja. Më kujtohet titulli i disa prej tyre : *Një guriçkë në qiell*. *Kalimtare klandestine*. *Piratët e zbrazëtisë*. Kam ruajtur vetëm një : *Kristali që ëndërron*.

Në të djathtë, në raftet pranë vitrinës, ishin renditur ca libra të përdorur që flisnin për astronomi. Kisha pikasur një kapaku portokalli i të cilit ishte gjysmë i grisur : *Udhëtim në pafundësi*. E kam, edhe këtë. Mbrëmjen e së shtunës kur desha ta blej, isha e vetme kliente në librari dhe zhurma e bulevardit dëgjohej mezi. Prapa qelqit, shiheshin mirë disa tabela të shndritshme dhe madje ajo bardh e blu e « Nudot më të bukura në botë », por ato dukeshin aq të largëta... Nuk guxoja ta shqetësoja këtë burrë që lexonte, i ulur aty, me kokën të përkulur. Ndenja rreth dhjetë minuta në heshtje, derisa e ktheu kokën nga unë. Ia zgjata librin. Buzëqeshi : « Shumë i mirë, ky. Tepër i mirë... *Udhëtim në pafundësi*... » Po matesha ta paguaja, por ngriti krahun : « Jo... jo... Po jua dhuroj... Dhe ju uroj një udhëtim të këndshëm... »

Po, kjo librari nuk ka qenë thjesht një strehë, por edhe një etapë në jetën time. Rrija shpesh aty deri kur mbyllej. Pranë rafteve kishte një karrike ose më mirë një shkallë të madhe. Ulesha aty dhe shfletoja librat dhe albumet e vizatuara. Pyesja veten nëse e kuptonte se isha aty. Në krye të ca ditëve, pa e ndërprerë leximin, më thoshte një fjali, gjithmonë të njëjtën : « Hë, po e gjeni lumturinë ? » Më vonë, dikush më tha me tepër siguri se e vetmja gjë për të cilën s'mund të kujtohem, është timbri i zërave. Megjithatë, ende dhe sot, mes netëve të mia të pagjumësisë, ia dëgjoj shpesh zërin me theks parizian – atë të rrugëve në të përpjetë – që më thotë : « Hë, po e gjeni lumturinë ? » Dhe kjo fjali nuk e ka humbur fare mirësinë dhe misterin.

Në mbrëmje, kur po dilja nga libraria, isha habitur që gjendesha në bulevardin Clichy. Nuk kisha shumë dëshirë të zbrisja deri tek Kanteri. Hapat më tërhiqnin për lart. Tani ndjeja një kënaqësi duke iu ngjitur të përpjetave apo shkallareve. Numëroja çdo shkallë. Tek shifra 30, e dija se isha e shpëtuar. Shumë më vonë, Gi dhe Ver më ka bërë të lexoj *Horizonte të humbura*, historinë e atyre njerëzve që iu ngjiten maleve të Tibetit drejt manastirit të Shangri-Lasë për të mësuar sekretet e jetës dhe urtësisë. Por nuk ia vlen mundimi të shkosh aq larg. Më kujtohen shëtitjet e mia të natës. Për mua, Montmartre, ishte Tibeti. Më mjaftonte e përpjeta e rrugës Caulaincourt. Atje lart, përpara kështjellës së Mjegullave, merrja frymë për herë të parë në jetë. Një ditë, në të gdhirë, u përvodha nga Kanteri ku isha me Zhanetën. Po prisnim Akadin dhe Mario Bein që donin të na shpinin në Kabasud, me Godingerin dhe një vajzë tjetër. Po më zihej fryma. Sajova një shkas, sa për të dalë të merrja ajër. Zura të vrapoj. Tek sheshi, të gjitha tabelat e shndritshme ishin të shuara, edhe të Moulin-Rouge. E lija veten të pushtohesha nga një dehje që alkooli apo dëbora s'do të ma kishin dhënë kurrë. Iu ngjita të përpjetës deri tek kështjella e Mjegullave. Isha e vendosur të mos e shihja më bandën e Kanterit. Më vonë, po këtë dehje e kam ndjerë sa herë që i shkëpusja lidhjet me dikë. Vetën time të vërtetë, e gjeja vetëm kur ia mbathja. Të vetmet kujtime të mira që kam, janë kujtime ikjesh dhe arratie. Por jeta ngadhnjen gjithmonë. Kur arrita në rrugicën e Mjegullave, isha e sigurtë se dikush më kishte

lënë takim këtej, e se për mua do të ishte një nisje e re. Pak më lart, ka një rrugë ku do të doja të kthehesha një ditë apo tjetër. Po e ndiqja atë mëngjes. Ky ishte vendi ku duhej të ndodhte takimi. Por nuk e dija numrin e ndërtesës. E ç'rëndësi ka. Prisja një shenjë që do të ma tregonte. Atje, rruga të nxirrte në qiell të pastër, a thua se të shpinte buzë një honi. Ecja me këtë ndjesi lehtësimi që ju kap nganjëherë nëpër ëndrra. Ju nuk keni më frikë asgjë, të gjitha rreziqet janë të papërfillshme. Nëse vërtet gjërat shkojnë keq, mjafton të zgjoheni. Jeni i pathyeshëm. Po ecja, e paduruar të mbërrija deri në fund, aty ku s'kishte më tjetër veç qiell të kaltër dhe zbrazëti. Cila fjalë do ta shprehte këtë gjendje shpirtërore ? Kam vërtet një fjalor shumë të varfër. Dehja ? Ekstaza ? Magjepsja ? Sidoqoftë, e kisha të njohur këtë rrugë. Më dukej se e kisha bërë edhe më përpara. Së shpejti do të kapja buzën e honit, dhe do të hidhesha në zbrazëti. Çfarë lumturie të lundrosh në ajër dhe ta njohësh më në fund atë ndjesinë e mungesës së rëndesës, ndjesi që po e kërkoja që saherë. Më kujtohet aq mirë ky mëngjes, i pastër e i kthjelltë, kjo rrugë dhe qielli në fund...

Dhe pastaj jeta ka vazhduar, me të përpjetat dhe tatëpjetat e veta. Një ditë mërzie të thellë, në kapakun e librit që ma kishte dhënë Gi dë Ver : *Luiza e Hiçit*, e zëvendësova me stilolaps emrin, dhe e bëra : *Zhaklina e Hiçit*.

Atë mbrëmje, të dukej se ishim aty për t'i bërë tavolinat të rrotulloheshin. Ishim mbledhur në zyrën e Gi dë Ver që e kishte fikur llampën. Ose thjesht fare, s'kishte drita. Ia dëgjonim zërin në errësirë. Na recitonte një tekst që ndryshe do të na e kishte lexuar në dritë. Por jo, jam i padrejtë, Gi dë Ver do të kishte qenë i tronditur po të më dëgjonte duke folur për « tavolina rrotulluese ». Vlente më shumë se kaq, ai. Do të më kishte thënë me një ton të lehtë qortimi : « Oh, Roland... »

I ndezi qirinjtë me një shandan të madh që gjendej në rreth të oxhakut, pastaj u ul sërish aty ku ishte, prapa tavolinës. Përballë tij, ishim ulur në karrike unë, ajo vajza, dhe një çift dyzetvjeçarësh, që të dy të veshur me sqimë dhe me pamje borgjeze, që po i takoja aty për herë të parë.

E ktheva kokën nga ajo dhe vështrimet tona u kryqëzuan. Gi dë Veri vazhdonte të fliste, me bustin lehtësisht të përkulur por i lirshëm, thujse me tonin e një bisede të zakonshme. Në çdo mbledhje, lexonte një tekst që më vonë e

shpërndante me fotokopje. E kam ruajtur fotokopjen e asaj mbrëmje. Kisha një piketë. Ajo ma kishte dhënë numrin e vet të telefonit, që unë e kisha shkruar në fund të fletës, me një stilolaps të kuq.

« Kulmi i përqëndrimit arrihet i shtrirë, me sytë të mbyllur. Në shfaqjen më të vogël të jashtme, vjen tërheqja e vëmendjes dhe shpërhapja. Kur jemi në këmbë, këmbët e heqin një pjesë të forcës. Sytë e hapur e zvogëlojnë përqëndrimin... »

Gati sa s'po ia jepja një të qeshure të marrë, dhe më kujtohet shumë mirë sepse një gjë e tillë s'më kishte ndodhur deri atëherë. Por drita e qirinjve i jepte këtij leximi një solemnitet tepër të madh. Ia ndeshja shpesh vështrimin. Dukej qartë se asaj s'i vinte aspak për të qeshur. Përkundrazi, dukej tejet e respektueshme, e madje e shqetësuar që s'po e kapte kuptimin e fjalëve. Këtë seriozitet, arrinte të ma përcillte dhe mua. Thua se kisha turp për reagimin tim të parë. As nuk guxoja ta mendoja turbullimin që do të kisha mbjellë aty, po t'ia kisha plasur të qeshurit. Dhe në vështrimin e saj, më dukej se shihja një lloj thirrjeje për ndihmë, një pyetje. A jam e denjë të jem midis jush ? Gi dë Ver i kishte kryqëzuar gishtat. Zëri i kishte marrë një theks më të rëndë dhe ai e vështronte vajzën me ngulm, si t'i drejtohej vetëm asaj. Ishte e mpirë, e ngurtësuar. Mbase kishte frikë mos ai i bënte një pyetje të papritur, të llojit : « Ju, do të doja të kisha mendimin tuaj në lidhje me këtë çështje. »

Drita u rikthye. Qëndruam ende për ca çaste në zyrë, një gjë e pazakontë. Mbledhjet zhvilloheshin gjithmonë në sallën, me pjesëmarrjen e një dhjetë vetëve. Atë mbrëmje, ne ishim vetëm katër vetë, dhe meqë ishim pak, padyshim që Veri kishte pëlqyer më mirë të na priste në zyrë. Dhe kjo ishte bërë thjesht me një takim, pa ndonjë ftesë të zakonshme që ju vinte në shtëpi, ose që jua jepnin në librarinë Vega, po të ishit një i zakonshëm. Bashkë me ca tekste të fotokopjuara, kam ruajtur dhe ca nga këto ftesa, dhe dje rashë mbi njërën prej tyre :

I dashur Roland,
Gi dë Ver
do të jetë i lumtur t'ju presë
të enjten më 16 janar në orën 20
në 5, lulishtja Lowendal (XV)
ndërtesa e dytë majtas
kati i tretë majtas

Fleta e bardhë, gjithmonë në të njëjtin format, dhe gerrat në filigran mund të kishin qenë për një mbledhje mondane, koktejl apo ditëlindje.

Atë mbrëmje, na shoqëroi deri tek hyrja e apartamentit. Gi dë Ver dhe çifti që vinte për herë të parë, kishin një njëzet vjet më shumë se ne dy. Meqë ashensori ishte tepër i ngushtë për katër vetë, unë dhe ajo zbritëm nga shkallët.

Një udhë private e rrethuar me ndërtesa identike me fasada bezhë dhe tullë. Të njëjtat dyer prej hekuri të farkëtuar poshtë një llampadari. Të njëjtat rreshta dritaresh. Pas grilës, gjendeshim përpara lulishtes së rrugës Alexandre-Cabanel. Doja ta shkruaja këtë emër, sepse këtu janë kryqëzuar udhët tona. Qëndruam një çast pa lëvizur mes kësaj lulishteje duke kërkuar ndonjë fjalë për të thënë. Isha unë që e theva heshtjen.

« Banon në këtë lagje ?

– Jo, nga krahu i Etoile. »

Po kërkoja një shkas që të mos ndaheshim menjëherë.

« Mund të bëjmë një copë udhë bashkë. »

Ecnim nën urë, përgjatë bulevardit Grenelle. Më kishte propozuar ta ndiqnim në këmbë këtë linjë të metrosë ajrore që të shpinte tek Etoile. Po të ndihej e lodhur, mund ta bënte pjesën tjetër me metro. Duhej të ishte një mbrëmje të diele, ose një ditë pushimi. Nuk kishte qarkullim, të gjitha kafenetë ishin mbyllur. Sidoqoftë, në kujtimin tim, atë natë ne ishim në një qytet të shkretë. Takimi ynë, kur e mendoj tani, më duket si takimi i dy personave që nuk kishin asnjë ngulitje në jetë. Them se të dy ne, ishim të vetëm në botë.

« Keni kohë që e njihni Gi de Verin ? e pyeta.

– Jo, e kam njohur në fillim të vitit, nëpërmjet një miku.

Po ju ?

– Kurse unë, nga libraria Vega. »

Ajo nuk e njihnte ekzistencën e kësaj librarie të bulevardit Saint-Germain, vitrina e së cilës mbante një mbishkrim me

germa blu : *Orientalizma dhe fe të krahasuara*. Aty kisha dëgjuar për herë të parë për Gi dë Verin. Një mbrëmje, librashitësi më kishte dhënë një nga ato ftesat, duke më thënë se mund të merrja pjesë në mbledhje. « Eshtë pikërisht për njerëz si ju. » Do të kisha dashur ta pyesja se ç'kuptonte ai me « njerëz si ju ». Më këqyrte me njëfarë mirësie dhe kjo s'duhet të ishte zhvlerësuese. Madje ishte i gatshëm të më « rekomandonte » pranë këtij Gi dë Veri.

« Dhe a është e mirë kjo libraria Vega ? »

Ajo ma kishte bërë këtë pyetje me një ton ironik. Por mbase ishte theksi i saj parizian që ma jepte këtë përshtypje.

« Ka plot libra interesantë. Do t'ju shpie një ditë. »

Desha të dija se çfarë lloj librash lexonte dhe ç'e kishte tërhequr në mbledhjet e Gi dë Verit. Libri i parë që i kishte këshilluar dë Veri, ishte *Horizonte të humbura*. E kishte lexuar me shumë vëmendje. Një mbledhje më parë, kishte mbërritur më herët se të tjerët, dhe dë Veri e kishte futur në zyrën e tij. Kërkonte t'i jepte një libër tjetër, në raftet e bibliotekës që zinte dy faqe muri të plota. Pas njëfarë çasti, a thua se i kishte shkrepur diçka në mend, ishte drejtuar për nga tavolina dhe kishte marrë një libër që gjendej mes grumbujve të dosjeve dhe letrave të hapërdara. I kishte thënë : « Mund ta lexoni këtë. Do të isha kureshtar të di se ç'mendoni ju. » Ajo ishte trembur shumë. Dë Veri fliste gjithmonë me të tjerët si të ishin po aq të zgjuar e të kultivuar sa ai. Por deri kur ? Një ditë do ta kuptonte se ne nuk ishim në lartësinë e tij. Libri të cilin ia kishte dhënë atë mbrëmje, kishte për titull : *Luiza e*

Hiçit. Jo, nuk e njihja. Ishte historia e Luizës së Hiçit, një murgeshë, me të gjitha letrat e shkruara prej saj. Nuk lexonte me rend, por e hapte librin kuturu. Disa faqe i kishin bërë shumë përshtypje. Më shumë se *Horizonte të humbura*. Para se ta njihje dë Verin, kishte lexuar romane fantastiko-shkencore si *Kristali që ëndërron*. Dhe vepra astronomie. Çfarë rastësie... Edhe mua më pëlqente shumë astronomia.

Tek stacioni Bir-Hakeim, pyeta veten nëse do të merrte metronë, apo do të donte të ecte dhe ca, e të kapërcenim Senën. Sipër nesh, me intervale të rregullta, zhurma e shinave. U futëm në urë.

« Edhe unë, i thashë, banoj nga krahuri i Etoile. Mbase jo shumë larg jush. »

Nguronte. Me siguri që donte të më thoshte diçka, por i vinte zor.

« Në fakt, jam e martuar... Jetoj me tim shoq në Neuilly... »

Gati si më kishte rrëfyer një krim.

« Dhe keni kohë që jeni e martuar ?

– Jo. Ska shumë kohë... që nga prilli i vitit të kaluar... »

Vazhdonim të ecnim. Kishim mbërritur në mes të urës, afër shkallares që të shpie në rrugicën e Mjellmave. U fut në të dhe e ndoqa nga pas. I zbriste shkallët me një hap të sigurtë, si të shkonte në një takim. Dhe më fliste gjithnjë e më shpejt.

« Erdhi një kohë e po kërkoja një punë... Rashë në një shpallje të vogël... Ishte një punë si sekretare, zëvendësuese... »

Poshtë, ndiqnim rrugicën e Mjellmave. Nga të dy krahët, Sena dhe dritat e udhë-brigjeve. E unë kisha përshtypjen se isha në bordin-shëtitore të një anije të ngecur në mes të natës.

« Në zyrë, punoja me një burrë... Ishte i mirë me mua... Më i moshuar... Pas njëfarë kohe, ka dashur të martohemi... »

Më bëhej sikur kërkonte t'i shfajësohej një shoku fëmijërie nga i cili s'kishte më asnjë lajm që prej shumë kohësh, dhe që do ta kishte takuar befas në rrugë.

« Po ju, ju pëlqente të martoheshit ? »

Ajo i ngriti supet, si të kisha shqiptuar një marrëzi. Nga çasti në çast, prisja të më thoshte : « Oh tani, e ti që më njeh kaq mirë... »

Fundja, duhej ta kisha njohur në një jetë të mëparshme.

« Më thoshte gjithmonë se më donte të mirën... Eshhtë e vërtetë... Më do të mirën... Hiqet pak si im atë... »

Mendova se priste një këshillë nga unë. Padyshim, s'e kishte zakon të rrëfehej.

« Dhe ai nuk ju shoqëron asnjëherë në mbledhje ?

– Jo. Ka shumë punë. »

Ajo e kishte takuar dë Verin nëpërmjet një miku rinie të të shoqit. Ky i fundit e kishte ftuar dë Verin të darkonte tek ta në Neuilly. E të gjitha këto hollësira, m'i jepte me vetulla të ngrysur, si të kishte frikë mos harronte ndonjë gjë, qoftë dhe të papërfillshme.

Ishim në fund të rrugicës, përballë shtatores së Lirisë. Një stol në të djathtë. Nuk di cili prej nesh u nis i pari për t'u ulur, ose atëherë u nisëm të dy njëherësh. E pyeta mos i

duhej të kthehej në shtëpi. Po bëhej hera e tretë apo e katërt që ajo merrte pjesë në mbledhjet e Gi dë Verit, dhe që rreth orës njëmbëdhjetë të mbrëmjes gjendej përpara shkallëve të stacionit Cambronne. Dhe saherë, ideja se do të kthehej në Neuilly, i shkaktonte një ndjesi dorëzimi. Kështu, ajo ishte e dënuar të merrte tani e tutje gjithmonë të njëjtën linjë metroje. Ndërrim tek Etoile. Zbritje në Sablons...

Ia ndjeja prekjen e supit përkundër timit. Më tha se pas asaj darkës ku ajo e kishte takuar Gi dë Verin për herë të parë, ky i fundit e kishte ftuar në një konferencë të cilën do ta mbante në një sallë të vogël të kinemasë Odeon. Atë ditë, bëhej fjalë për « Mesditën e errët » dhe « dritën e gjelbër ». Pasi kishin dalë nga salla, kishte ecur kuturu nëpër lagje. Pluskonte në këtë dritë të gjelbër e të kthjelltë për të cilën fliste Gi dë Veri. Ora ishte pesë e mbrëmjes. Kishte shumë qarkullim në boulevard, dhe tek kryqëzimi i Odeonit, njerëzit e shtynin sepse ajo ecte kundër rrjedhës dhe nuk donte të zbriste me ta në shkallët e stacionit të metrosë. Një rrugë e shkretë ngjitej butësisht drejt kopshtit të Luksemburgut. Dhe aty, në mes të përpjetës, kishte hyrë në një kafene, në cepin e një ndërtese : Konde. « E njeh Kondenë ? » Befas ajo më fliste në njëjës. Jo, nuk e njihja Kondenë. Ç'është e vërteta, nuk më pëlqente dhe aq shumë kjo lagje e Shkollave. Më kujtonte fëmijërinë, fjetoret e një liceu nga i cili më kishin përjashtuar, dhe një restorant universitar nga krahu i rrugës Dauphine, ku isha i detyruar të shkoja me një kartë të rreme studenti. Ngordhja urie. Që atëherë, shkonte shpesh në Konde. Shumë

shpejt ishte njohur me shumicën e të zakonshmëve, në veçanti me dy shkrimtarët : njëfarë Moris Rafaeli, dhe Artur Adamovi. A kisha dëgjuar të flitet për ta ? Po. E dija kush ishte Adamovi. Madje e kisha parë disa herë, afër Saint-Julien-të-Varfërit. Një vështrim i shqetësuar. Do të thosha madje : i tmerruar. S'kishte lexuar asnjë libër të Adamovit. Në Konde, ai i kërkonte nganjëherë ta shoqëronte për tek hoteli, sepse kishte frikë të ecte natën, vetëm. Qëkur shkonte në Konde, të tjerët i kishin ngjitur një nofkë. Quhej Zhaklinë, por ata e thërrisnin Luki. Po të dëshiroja, mund të më njihje me Adamovin dhe të tjerët. Edhe me Xhimi Kempbellin, një këngëtar anglez. Dhe me një mik tunizian, Ali Sherifin. Mund të takoheshim gjatë ditës, në Konde. Shkonte dhe në mbrëmje, kur i shoqi s'ishte aty. Sepse kthehej shumë vonë nga puna. Ajo e ngriti kokën nga unë, dhe pas një çasti ngurimi, më tha se, çdo herë, e kishte ende ca më të vështirë të kthehej tek i shoqi në Neuilly. Dukej e shqetësuar dhe nuk shqiptoi më asnjë fjalë.

Ora e metrosë së fundit. Ishim të vetmit në vagon. Para se ta ndërronte linjën tek stacioni Etoile, më dha numrin e telefonit.

Ende sot, më ndodh të dëgjoj në mbrëmje një zë që më thërret nga emri, në rrugë. Një zë i ngjirur. Ai zvaret paksa në rrokje, dhe e njoh menjëherë : zëri i Lukit. Kthehem, por ska njeri. Jo vetëm në mbrëmje, por edhe në ato orët bosh të

pasditeve verore ku ju nuk e dini më aq mirë në ç'vit jeni. Gjithçka do të rifillojë si më parë. Të njëjtat ditë, të njëjtat netë, të njëjtat vende, takime. Rikthimi i Përrjetshëm.

E dëgjoj shpesh këtë zë në ëndrra. Gjithçka është kaq e saktë – deri në imtësitë më të vogla – saqë, kur zgjohem, pyes veten si ka mundësi. Një natë, pashë ëndërr sikur po dilja nga ndërtesa e Gi dë Verit, në po atë orë që kishim dalë vërtet, unë me Lukin, herën e parë. Pashë orën. Njëmbëdhjetë e mbrëmjes. Tek njëra prej dritareve të katit përdhesë, kishte gjethe kacavjerrëse. Dola nga dera e grilës dhe po përshkoja lulishten Cambronne për tek metroja ajrore, kur befas dëgjoj zërin e Lukit. Po më thërriste : « Roland... » Dy herë. I ndjeva një ironi në zë. Në fillim, ajo tallej me emrin tim, një emër që s'ishte i imi. E kisha zgjedhur për t'i thjeshtuar gjërat, një emër si fjalëkalim, që mund të shërbente edhe si mbiemër. Ishte gjë praktike, Roland. Dhe sidomos, tejet francez. Mbiemri im i vërtetë ishte tepër ekzotik. Asokohe, përpiqesha të mos tërhiqja vëmendjen. « Roland... » U ktheva. Askush. Isha në mes të lulishtes, si herën e parë kur s'dinim ç'të thoshim. Kur u zgjova, vendosa të shkoja tek adresa e vjetër e Gi dë Verit, për të parë nëse kishte vërtet gjethe kacavjerrëse në dritaren e katit përdhesë. E mora metronë deri në Cambronne. Ishte linja e Lukit kur kthehej ende tek i shoqi, në Neuilly. E shoqëroja unë dhe ne zbrisnim shpesh tek stacioni Argjentinë, pranë hotelit ku banoja. Gjithmonë, asaj do t'i kishte pëlqyer ta kalonte natën në dhomën time, por

bënte një përpjekje të fundit dhe kthehej në Neuilly... Dhe pastaj, një natë, qëndroi me mua, në Argjentinë.

Pata një ndjesi të çuditshme duke ecur në mëngjes në lulishten Cambronne, sepse ishte gjithmonë natë kur shkonim tek Gi dë Ver. E shtyva grilën dhe thashë me vete se nuk kisha asnjë gjasë ta takoja pas gjithë kësaj kohe. S'kishte më librari Vega në bulevardin Saint-Germain, e as Gi dë Ver në Paris. Dhe as Luki. Por tek dritarja e katit përdhesë, gjethet kacavjerrëse ishin aty, siç i kisha parë në ëndërr. Kjo më shkaktonte një pështjellim të madh. Atë natë, a isha vërtet në ëndërr ? Mbeta aty për një çast pa lëvizur, përpara dritares. Shpresoja të dëgjoja zërin e Lukit. Do të më thërriste edhe një herë. Jo. Asgjë. Heshtje. Por nuk e kisha fare përshtypjen e rrjedhës së kohës, që prej epokës së Gi dë Verit. Përkundrazi, koha ishte ndalur në një lloj përjetësie. U kujtova për tekstin që po përpiqesha ta shkruaja kur isha njohur me Lukin. E kisha titulluar *Zonat asnjëse*. Ekzistonin në Paris ca zona të ndërmjetme, ca *no man's land* ku ishim si në buzë të gjithçkaje, në kalim e sipër, ose dhe në pezull. Aty gëzonim njëfarë imuniteti. Mund t'i kisha quajtur dhe zona të lira, por zona asnjëse ishte më e saktë. Një mbrëmje, në Konde, i kisha kërkuar një mendim Moris Rafaelit, meqë ishte shkrimtar. I kishte ngritur supet dhe më kishte bërë një buzëqeshje qesendisëse : « Ju takon juve ta dini, plako... Nuk e kuptoj shumë mirë çfarë doni të thoni... Le të themi "asnjëse" dhe të mos flasim më... » Lulishtja Cambronne dhe lagja ndërmjet Segur dhe Dupleix, të gjitha rrugët që

përfundonin tek pasarelat e metrosë ajrore, i përkisnin një zone asnjëse, dhe nuk ishte një rastësi po ta kisha takuar aty Lukin.

Këtë tekst, e kam humbur. Pesë faqe që i kisha shtypur me makinë shkrimi që ma kishte dhënë Zakaria, një klient i Kondesë. Si dedikim, kisha shkruar : *Për Lukin e zonave asnjëse*. Nuk di ç'kishte menduar ajo për këtë vepër. Nuk besoj ta kishte lexuar deri në fund. Ishte një tekst disi shtytës, një enumeracion për çdo nëndarje, me emrat e rrugëve që i kufizonin këto zona asnjëse. Nganjëherë, një grumbull shtëpish, ose dhe një shtrirje shumë më e gjerë. Një pasdite që ishim të dy në Konde, sapo e kishte lexuar dedikimin, më kishte thënë : « Ti e di, Roland, mbase mund të shkojmë të jetojmë nga një javë në secilën prej lagjeve për të cilat flet... »

Rruga Argjentinë ku kisha një dhomë hoteli, ishte vërtet në një zonë asnjëse. E kush mund të kishte ardhur të më kërkonte aty ? Ata pak vetë që i hasja, duhet të ishin të vdekur për gjendjen civile. Një ditë, duke shfletuar një gazetë, kisha rënë në rubrikën « shpallje gjyqësore », në një tekst të shkurtër që mbante për titull : « Lajmërimi mungese ». Njëfarë Taridi nuk ishte shfaqur më në shtëpinë e vet, e as dhënë ndonjë lajm që prej tridhjetë vjetësh, dhe gjykata e shkallës së dytë e kishte shpallur « mungues ». Ia kisha treguar këtë lajmërim Lukit. Ishim në dhomën time, në rrugën Argjentinë. I kisha thënë se isha i sigurtë se ky tip banonte në

këtë rrugë, me dhjetra të tjerë që edhe ata ishin shpallur « mungues ». Veç kësaj, ndërtesat fqinje me hotelin tim, mbanin të gjitha mbishkrimin « apartamente të mobiluara ». Vende kalimtare ku nuk kërkohej identiteti i personit dhe ku mund të fshiheshim. Atë ditë, kishim festuar bashkë me të tjerët, në Konde, ditëlindjen e Hupës. Na kishin bërë të pinim. Kur u kthyem në dhomë, ishim ca të ndezur. Hapa dritaren. Thirra me sa fuqi kisha : « Tarid ! Tarid !... » Rruga ishte e shkretë dhe ky emër kumbonte çuditshëm. Madje kisha përshtypjen se jehona na e kthente. Luki kishte ardhur pranë meje, e kishte thirrur dhe ajo : « Tarid ! Tarid !... » Një shaka feminare që na bënte për të qeshur. Por po filloja të besoja se ky njeri do të shfaqej, e se do t'i ringjallnim të gjithë munguesit që e përndiqnin këtë rrugë. Pas njëfarë kohe, roja e natës e hotelit erdhi të na trokiste në derë. Dhe tha me një zë varri : « Pak qetësi, ju lutem. » E dëgjuam duke i zbritur shkallët me një hap të rëndë. Atëherë nxora përfundimin se edhe ai vetë ishte një mungues si i ashtuquajturi Tarid, dhe si të gjithë ata që fshiheshin në dhomat e mobiluara të rrugës Argjentinë.

E mendoja këtë sa herë që ecja kësaj rruge për t'u kthyer në dhomë. Luki më kishte thënë se edhe ajo, para se të martohej, kishte banuar në dy hotele të kësaj lagjeje, pak më në veri, në rrugën Armaillé, pastaj në rrugën e Etoile. Asokohe, duhet të ishim kryqëzuar pa u parë.

Më kujtohet mbrëmja kur vendosi të mos kthehej më tek i shoqi. Në Konde, atë ditë, më kishte njohur me Adamovin dhe Ali Sherifin. Po merrja makinën e shkrimit që ma kishte huazuar Zakaria. Doja të filloja *Zonat asnjanëse*.

E ula makinën në dhomë, në tavolinën e vogël prej druri pishe të fortë. E kisha në kokë tashmë fjalinë e parë : « Zonat asnjanëse kanë të paktën këtë përparësi : ato janë thjesht një pikënisje dhe, një ditë apo tjetër, i braktisim. » E dija se, përpara makinës së shkrimit, gjithçka do të ishte shumë më e thjeshtë. E sigurtë që kjo fjali e parë kështu, duhej fshirë. Edhe tjetra. E megjithatë, ndihesha tërë zell.

Ajo duhej të kthehej të darkonte në Neuilly, por në orën tetë ishte ende e shtrirë në shtrat. Nuk e ndizte llampën e shtratit. Më në fund, ia kujtova se ishte ora.

« Ora për çfarë ? »

Nga toni i zërit, e kuptova se nuk do ta merrte më kurrë metronë për të zbritur në stacionin Sablons. Një heshtje e gjatë mes nesh. U ula përpara makinës së shkrimit dhe shtypa mbi disa butona.

« Mund të shkojmë në kinema, më tha. Të shtyjme kohën. »

Mjaftonte ta kapërcenim avenjunë e Ushtrisë së Madhe dhe dilnim tek Studio Obligado. Atë mbrëmje, as njëri, as tjetri s'ia kishte vënë mendjen filmit. Them se kishte fare pak shikues në sallë. Mos vallë disa persona që një gjykatë i kishte shpallur « mungues » që prej shumë kohësh ? Po vetë ne, kush ishim ? Herë pas here, kthehesha nga ajo. Nuk po shikonte në

ekran, e kishte kokën të anuar dhe dukej e përhumbur në mendime. Kisha frikë mos nuk ngrihej e kthehej në Neuilly. Por jo. Ndenji deri në fund të filmit.

Kur dolëm nga Studio Obligado, dukej e lehtësuar. Më tha se, tani e tutje, ishte tepër vonë për t'u kthyer tek i shoqi. Atë ditë, ai kishte ftuar për darkë ca miq të vet. Ja, kishte marrë fund. Nuk do të kishte më asnjë darkë në Neuilly.

Nuk u kthyem menjëherë në dhomë. Shëtitëm gjatë në atë zonën asnjansë ku ishim strehuar të dy në periudha të ndryshme. Deshi të më tregonte hotelet ku kishte banuar, në rrugën Armaillé dhe në atë Etoile. Përpiqem të kujtohem se ç'më tha atë natë. Ishte e turbullt. Thjesht ca cikërrima. Dhe sot është tepër vonë për t'i gjetur këto hollësira që mungojnë apo që mund t'i kem harruar. Shumë e re, e kishte braktisur të ëmën dhe lagjen ku banonte me të. Ë ëma i kishte vdekur. I mbetej ende një shoqe e asaj periudhe, të cilën e shihte herë pas here, njëfarë Zhanetë Gol. Nja dy-tre herë, kemi darkuar me Zhanetë Gol në rrugën Argjentinë, në restorantin e shpëlarë bri hotelit tim. Një bjonde me sy jeshilë. Luki më kishte thënë se e quanin Rrezik vdekje për shkak të fytyrës kockore që binte ndesh me trupin me forma bujare. Më vonë, Zhanetë Gol i shkonte për vizitë në hotelin e rrugës Cels, dhe unë duhet ta kisha vlarë mendjen atë ditë kur i gjeta bashkë në dhomë, me një erë eteri që rrinte pezull. Dhe më pas, një pasdite puhize dhe dielli në udhë-brigje, përballë Notre-Dame... po shihja ca libra në kutitë e bukinistëve, duke i pritur të dyja. Zhaneta Goli kishte thënë se kishte një takim

në rrugën e Grands-Degrés, me dikë që do t'i sillte « pak dëborë ». Kjo e bënte për të vënë buzën në gaz, fjala « dëborë » në korrik... Në njërën prej kutive të gjelbra të bukinistëve, rashë në një libër xhepi me titull *Vera e Bukur*. Po, ishte një verë e bukur sepse më dukej e përhjetshme. Dhe befas i pashë të dyja, në trotuarin tjetër të udhë-bregut. Po vinin nga rruga e Grands-Degrés. Luki më bëri një shenjë me krah. Po ecnin drejt meje, nën diell dhe në heshtje. Kështu më shfaqen shpesh në ëndrra, të dyja, nga krahuri i Saint-Julien-të-Varfërit... Them se isha i lumtur, atë pasdite.

Nuk e kuptoja përse ia kishin ngjitur Zhanetë Golit nofkën Rrezik vdekje. Për shkak të mollëzave të larta dhe syve të mbyllur ? E megjithatë, asgjë tek ajo s'të kujtonte vdekjen. Ajo ishte ende në atë kohën kur rinia është më e fortë se gjithçka. Asgjë – as netët e pagjumësisë, as dëbora, siç thoshte ajo – nuk linte mbi të ndonjë gjurmë. Edhe për sa kohë ? Duhet ta kisha parë me dyshim. Luki nuk e sillte Zhanetën as në Konde, e as në mbledhjet e Gi dë Verit, a thua se kjo vajzë ishte ajo vetë, por pjesa në hije. Vetëm një herë i kam dëgjuar të flasin, në praninë time, për të kaluarën e tyre të përbashkët, por me gjysma fjalësh. Kisha përshtypjen se mbanin ca sekrete. Një ditë që po dilja me Lukin nga stacioni i metrosë Mabillon – një ditë nëntori rreth orës gjashtë të mbrëmjes, nata kishte rënë tashmë –, ajo njohu dikë që ishte ulur në një tavolinë pas vetratës së madhe të La Pergolas. Pati një lëvizje të lehtë zbrapsjeje. Një burrë rreth pesëdhjetë vjeç, me fytyrë të rreptë dhe flokë brunë të llakuar pas koke.

Ishte thuajse përballë nesh, edhe ai mund të na kishte parë. Por them se po fliste me dikë në krah. Ajo ma kapi krahun dhe më tërhoqi nga krahui tjetër i rrugës Four. Më tha se këtë tip e kishte njohur dy vjet më parë me Zhaneta Golin, dhe se merrej me një restorant në nëndarjen IX. Nuk e priste fare ta gjente aty, në Bregun e majtë. Dukej e shqetësuar. I kishte përdorur këto dy fjalë « Bregu i majtë », a thua se Sena ishte një vijë ndarëse ndërmjet dy qytetesh të huaj me njëri-tjetrin, një lloj perdeje e hekurt. Dhe burri i La Pergolas kishte arritur ta kapërcente këtë kufi. Prania e tij, aty, në kryqëzimin Mabillon, e shqetësonte vërtet. E pyeta si e kishte emrin. Mocalini. Dhe përse donte t'i shmangej. Nuk m'u përgjigj aq qartë. Thjesht, ai tipi i sillte ndërmend kujtime të këqija. Kur i priste lidhjet me njerëzit, kjo ishte përfundimtare, ata kishin vdekur për të. Fakti që ky burrë ishte ende i gjallë, dhe që ajo rrezikonte të ndeshej me të, do të thoshte se ishte më mirë të ndërronte lagje.

E sigurova. La Pergola nuk ishte një kafene si të tjerat, dhe klientela e saj disi e dyshimtë nuk përkonte fare me lagjen studioze dhe boheme ku po ecnim. A më kishte thënë se këtë Mocalini, e kishte njohur në nëndarjen IX? Po pikërisht pra, La Pergola ishte një lloj shtese e Pigallit në Saint-Germain-des-Prés, madje pa e kuptuar mirë përse. Mjaftonte të zgjidhnim trotuarin tjetër dhe t'i shmangeshim La Pergolas. S'kishte nevojë të ndërronim lagje.

Duhej të kisha ngulmuar që të më fliste më tepër, por e dija pak a shumë se çfarë do të më thoshte, në rast se do të

donte të përgjigjej... kisha njohur aq shumë Mocelini në fëmijërinë dhe adoleshencën time, individë të tillë për të cilët pyesim veten më vonë se me ç'lloj trafiqesh merreshin... A nuk e kisha parë shpesh tim atë me njerëz të këtillë ? Pas tërë këtyre viteve, mund të bëj ca kërkime mbi të ashtuquajturin Mocelin. Por për çfarë ? Nuk do të mësoja asgjë të re mbi Lukin, asgjë që të mos e dija tashmë, apo që të mos e kisha nuhatur. A jemi vërtet përgjegjës për ca bashkëpunëtorë që nuk i kemi zgjedhur, e që i hasim në fillim të jetës sonë ? A jam unë përgjegjës për tim atë dhe për të gjitha hijet që flisnin me zë të ulët me të, nëpër holle hotelesh apo skuta kafenesh, e që mbartnin valixhe së cilave nuk ua dija përmbajtjen ? Atë mbrëmje, pas këtij takimi të keq, ne ndiqnim bulevardin Saint-Germain. Kur hymë në librarinë Vega, dukej e lehtësuar. Kishte një listë me disa libra që ia kishte këshilluar Gi de Ver. Këtë listë, e kam ruajtur unë. Ai ia jepte gjithkujt që merrte pjesë në mbledhje. « Nuk jeni të detyruar t'i lexoni të gjitha menjëherë, e kishte zakon të thoshte. Zgjidhni më mirë një libër, dhe lexoni një faqe në mbrëmje, para se të flini. »

Alter Egoja qiellore

Miku i Zotit në Oberland

Kënga e Perlës

Kolona e Lindjes së diellit

Dymbëdhjetë Shpëtimtarët e Thesarit të dritës

Organe apo qendra të holla

Fashikuj të vegjël me kapak të gjelbër të zbehtë. Në fillim, në dhomën time të rrugës Argjentinë, na ndodhte që unë dhe Luki të lexonim me zë të lartë. Ishte si një lloj disipline, kur s'ishim mirë me moralin. Më duket se nuk i lexonim këto vepra në të njëjtën mënyrë. Ajo shpresonte të gjente aty një kuptim për jetën, ndërkohë që mua më tërhiqte dhe mbërthente tingulli i fjalëve dhe muzika e fjalive. Atë mbrëmje, në librarinë Vega, më duket se ajo e kishte harruar të ashtuquajturin Mocelin, dhe të gjitha kujtimet e këqija që ky i fundit i sillte ndërmend. Sot, e kuptoj se ajo nuk kërkonte vetëm një mënyrë sjelljeje në leximet e këtyre fashikujve të gjelbër dhe në biografinë e Luizës së Hiçit. Ajo donte të arratisesh, të ikte sa më larg, të shpërbëhej në mënyrë të vrazhdë nga jeta e përditshme, për të marrë frymë në ajër të lirë. Dhe pastaj është dhe ajo frika panik, herë pas here, nga ideja se bashkëpunëtorët që i keni lënë prapa jush mund t'ju gjejnë dhe kërkojnë llogari. Duhet të fshihesh për t'iu shpëtuar këtyre njerëzve të shantazhit, me shpresën se një ditë do të jeni përfundimisht jashtë rrezes së tyre të veprimit. Atje lart, në ajrin e majave. Ose në ajrin e detrave të hapur. E kuptoja shumë mirë. Edhe unë, i tërhiqja ende pas vetes kujtimet e këqija dhe figurat e makthit të fëmijërisë, së cilave kisha ndërmend që një ditë t'iu tregoja gishtin.

I thashë se ishte idiote që të ndërronte trotuarin. E binda më në fund. Që atëherë, kur dilnim nga metroja Mabillon, nuk i shmangeshim La Pergolas. Një mbrëmje, e tërhoqa madje brenda në kafene. Ishim në këmbë përpara banakut, dhe ishim të vendosur ta prisnim Mocelinin. Dhe të gjitha hijet e tjera të së kaluarës. Me mua, nuk rrezikonte asgjë. Ska mënyrë më të mirë për t'i zhdukur fantazmat, sesa t'i shohësh në sy. Më duket se ajo po rimernte besim në vetvete, e se s'do të kishte lëvizur fare po qe se do të ishte shfaqur Mocelini. E kisha këshilluar t'i thoshte me një zë të vendosur fjalinë që e kisha timen në kësilloj situatash : « Jo, zotëri... Nuk jam unë... Më vjen keq... Jeni gabuar... »

Atë mbrëmje, e pritëm më kot Mocelinin. Dhe kurrë më, s'e kemi parë nga prapa vetratës.

Atë muaj shkurt që ajo s'u kthye tek i shoqi, ra shumë borë dhe ne kishim përshtypjen, në rrugën Argjentinë, se ishim të humbur në një hotel malor. Po filloja ta kuptoja se ishte e vështirë të jetoje në një zonë asnjëse. Dhe vërtet, vlente më mirë t'i afroheshim qendrës. Më e çuditshmja në këtë rrugë Argjentinë – por i kisha fiksuar ca rrugë të tjera të Parisit që i ngjanin –, është se ajo nuk përkonte fare me nëndarjen ku bënte pjesë. Nuk përkonte me asgjë, ishte e shkëputur nga gjithçka. Me këtë shtresë dëbore, ajo dilte nga të dyja anët në një zbrazëti. Më duhet ta gjej atë listën e rrugëve që nuk janë vetëm zona asnjëse, por edhe vrima të

zeza në Paris. Ose më mirë copëza të asaj lëndës së zezë për të cilën flitet në astronomi, një lëndë që e bën gjithçka të padukshme, e që do t'i përballonte edhe rrezet ultraviolet, infra të kuqe dhe rrezet X. Po, në afatgjatë, ne rrezikonim të përpiheshim nga lënda e zezë.

Ajo nuk donte të rrinte në një lagje afër shtëpisë së të shoqit. As dy stacione metroje. Kërkonte në Bregun e majtë një hotel në rrethinat e Kondesë apo apartamentit të Gi de Verit. Kështu, do të mund ta bënte udhën në këmbë. E unë kisha frikë të kthehesha në krahun tjetër të Senës, drejt asaj nëndarje XVI të fëmijërisë. Sa kujtime të dhimbshme... Por, e përse të flasim për të, sepse kjo nëndarje nuk ekziston më, përveç për ata që kanë aty një dyqan luksi dhe për të huajt e pasur që blejnë apartamente... Asokohe, gjeja ende ca mbetje të fëmijërisë sime : hotele të katandisura të rrugës Dauphine, hangari i katekizmit, kafeneja e kryqëzimit të Odeonit ku bënin trafike ca dezertorë të bazave amerikane, shkallarja e errët e Vert-Galant, dhe ai mbishkrimi mbi murin e pistë të rrugës Mazarine, që e lexoja sa herë që shkoja në shkollë : MOS PUNONI KURRE.

Ndërsa ajo mori një dhomë pak më poshtë në jug, drejt Montparnassit, unë ndenja në rrethinat e Etoile. Në Bregun e majtë, doja t'iu shmangesha përballjes me fantazmat. Përveç në Konde dhe në librarinë Vega, pëlqeja të mos vonohesha shumë në lagjen time të vjetër.

Dhe fundja duheshin gjetur para. Ajo kishte shitur një peliçe që me siguri e kishte dhuratë nga i shoqi. S'i mbetej tjetër veç një xhakavento shumë e lehtë për ta kaluar dimrin. Lexonte shpalljet e vogla, si më parë, pak përpara martesës. Dhe herë pas here, shkonte të shihte në Auteuil një garazhist, një mik të hershëm të së ëmës, që i vinte në ndihmë. Gati nuk guxoj ta pohoj se me ç'punë merresha unë, nga krahu im. Por përse ta fshih të vërtetën ?

Njëfarë Bero-Beduë banonte në grumbullin e shtëpive rrotull hotelit tim. Saktësisht në 8, rruga Saigon. Një dhomë të mobiluar. Hasja shpesh në të, dhe s'më kujtohet mirë hera e parë kur i folëm njëri-tjetrit. Një individ i tipit tinzak me flokë me onde, i veshur gjithnjë me njëfarë sqime dhe që hiqej me një shpërfillje mondane. Isha ulur përballë tij, në një tavolinë të kafe-restorantit të rrugës Argjentinë, një pasdite të atij dimri kur binte dëborë në Paris. Kur më kishte bërë pyetjen e zakonshme : « Po ju, ç'punë bëni ? », i kisha thënë se doja të « shkruaja ». Kurse ai, Bero-Beduë, s'e kisha kuptuar dhe aq mirë ç'emër kishte ndërmarrja e vet. E kisha shoqëruar atë pasdite deri tek « zyra » e tij – « shumë afër që këtu », më kishte thënë. Hapat tanë linin gjurmë në dëborë. Mjaftonte të ecje drejt përpara deri tek rruga Chalgrin. Kam parë një vjetar të vjetër të atij viti, për të marrë vesh se ku « punonte » saktësisht ky Bero-Beduë. Nganjëherë, ne i kujtojmë njëri-tjetrit ca episode nga jeta jonë, dhe kemi nevojë për prova për të qenë të sigurtë se nuk kemi ëndërruar. 14, rruga Chalgrin. « Botime tregtare të Francës. »

Po, kjo duhej të ishte. Sot, nuk kam shumë zemër të shkoj atje dhe ta njoh ndërtesën. Jam tepër i vjetër. Atë ditë, nuk më kishte ngjitur në zyrë, por ishim takuar të nesërmen në të njëjtën orë, në të njëjtën kafene. Më propozoi një punë. Bëhej fjalë për të shkruar disa broshura në lidhje me ca shoqëri apo organizma për të cilat vepronte pak a shumë si ndërmjetës apo agjent publicitar, e që do të shtypeshin nga shtrëpia e tij botuese. Do të më paguante pesë mijë franga të kohës. Tekstet do të dilnin nën emrin e tij. Do t'i shërbeja thjesht si negër. E ai do të më sillte tërë dokumentacionin. Ja, kështu i kam punuar një dhjetë vepra të vogla, *Ujërat termale të La Bourboule*, *Turizmi në Bregun e Zmeraldë*, *Historia e hoteleve dhe kazinove të Bagnoles-de-l'Orne*, dhe disa monografi të kushtuara bankave Jordaen, Seligmann, Mirabaud dhe Demachy. Sa herë që ulesha në tavolinën time të punës, kisha frikë mos më zinte gjumi nga mërzia. Por ishte shumë e thjeshtë, mjaftonte t'i faqosja mirë shënimet e Bero-Beduësë. Kisha mbetur i habitur herën e parë që më kishte shpënë në selinë e Botimeve tregtare të Francës : një dhomë në një kat përdhësë, pa dritare, por në moshën që isha, nuk e vrasim shumë mendjen. Kemi besim tek jeta. Dy a tre muaj më vonë, nuk pata më asnjë lajm nga botuesi im. Më kishte dhënë vetëm gjysmën e shumës së premtuar, dhe kjo më mjaftonte gjerësisht. Një ditë – e përse jo nesër po ta kem forcën –, mbase do të më duhet të shkoj të endem në rrugët Saigon dhe Chalgrin, një zonë asnjëherë ku Bero-Beduë dhe Botimet tregtare të Francës janë avulluar bashkë me borën e atij dimri.

Por jo, tani që e mendoj, nuk më bën vërtet zemra. Pyes veten nëse këto rrugë ekzistojnë ende, e nëse nuk janë përpirë njëherë e përgjithmonë nga lënda e zezë.

Pëlqej më mirë të ngjitem në këmbë në Champs-Élysées, një mbrëmje pranvere. Sot, Champs-Élysées nuk ekzistojnë më vërtet, por natën krijojnë ende një iluzion. Mbase në Champs-Élysées do ta dëgjoj zërin tënd duke më thirrur nga emri... Ditën kur ti shite peliçen dhe zmeraldin e ngjitur në unazë, më mbeteshin ende rreth dymijë franga nga paratë e Bero-Beduësë. Ishim të pasur. E ardhmja ishte për ne. Atë mbrëmje, ti pate mirësinë të vije të më gjeje në lagjen e Etoile. Ishte verë, po ajo ku ne ishim gjendur të tre udhëve të bregut, me Rrezik vdekjen dhe që unë ju shihja duke ecur para meje. Pastaj vajtëm në restorantin e këndit të rrugës François-I dhe rrugës Marbeuf. I kishin nxjerrë tavolinat në trotuar. Nuk ishte ngrysur ende. Nuk kishte më qarkullim dhe dëgjohej mërmërima e zërave dhe zhurma e hapave. Rreth orës dhjetë, kur po zbrisnim në Champs-Élysées, pyeta veten në do të bëhej natë ndonjëherë, e mos nuk do të ishte një natë e bardhë si në Rusi dhe në vendet e Veriut. Ecnim pa ndonjë qëllim të përcaktuar, kishim tërë natën para nesh. Mbeteshin ende disa njolla dielli nën harqet e rrugës Rivoli. Ishte fillimi i verës, së shpejti do të niseshim. Për ku ? Ende s'e dinim. Mbase në Majorkë apo në Meksikë. Mbase në Londër apo në Romë. Vendet nuk kishin më asnjë rëndësi, mplekseshin me

njëri-tjetrin. Qëllimi ynë i vetëm i udhëtimit, ishte të shkonim NE ZEMER TE VERES, aty ku koha ndalet dhe ku akrepat e orës shënojnë përgjithmonë të njëjtën orë : mesditë.

Në Pallatin-Mbretëror, ishte errësuar tashmë. U ndalëm për pak në verandën e Ruc-Univers, e pastaj vazhduam ecjen. Një qen na ndoqi përgjatë rrugës Rivoli deri në Saint-Paul. Pastaj hyri në kishë. Nuk ndjenim asnjë lodhje, dhe Luki më tha se mund të ecte gjithë natën. Po përshkonim një zonë asnjëse pikërisht përpara Arsenalit, ca rrugë të shkreta për të cilat pyesnim veten nëse ishin të banuara. Në katin e dytë të një ndërtese, vumë re dy dritare të mëdha me dritë. U ulëm në një stol, përballë, dhe s'mund t'i hiqim sytë nga këto dritare. Ishte llampa e abazhurit të kuq, në fund fare, që e përhapte këtë dritë të mbytur. Në murin e majtë, shquhej një pasqyrë me kornizë të pruar. Muret e tjera ishin të zhveshura. Përgjoja një siluetë që do të kalonte prapa dritareve, por jo, s'kishte asnjëri në këtë dhomë që nuk dihej në ishte salloni apo një dhomë gjumi.

« Duhet të shkojmë të trokasim tek dera e apartamentit, më tha Luki. Jam e sigurtë se dikush po na pret. »

Stoli ishte në qendër të një lloj ledhi që formonte pikëprerjen e dy rrugëve. Dy vjet më pas, isha në një taksi që shkonte përgjatë Arsenalit, në drejtim të bregut. I thashë shoferit të më ndalonte. Doja ta rigjeja stolin dhe ndërtesën. Shpresoja që dy dritaret e katit të dytë të ishin ende të ndriçuara, pas tërë asaj kohe. Por desh humba në ca rrugica të vogla që të nxirrnin në muret e kazermës së Celestinëve.

Atë natë, i kisha thënë se s'ia vlente të trokisnim. Nuk do të kishte njeri. Dhe fundja ne ishim mirë aty, në atë stol. Madje më bëhej se dëgjoja një rrjedhje uji.

« Je i sigurtë ? më tha Luki. Unë s'po dëgjoj gjë... »

Ishim ne dy që banonim në atë hyrje, aty përballë. Kishim harruar ta fiknim dritën. Dhe e kishim humbur çelësin. Qeni i pak më lart duhet të ishte duke na pritur. E kishte zënë gjumi në dhomën tonë dhe do të rrinte aty duke na pritur deri në fund të kohërave.

Më vonë, po ecnim drejt veriut dhe për të mos humbur shumë, kishim caktuar një piketë : sheshin e Republikës, por ne s'ishim të sigurtë se po ndiqnim drejtimin e duhur. E ç'rëndësi ka, po të humbisnim, mund të merrnim metronë dhe të riktheheshim në Argjentinë. Luki më tha se kishte qenë shpesh në këtë lagje, në fëmijëri. Miku i së ëmës, Gi Lavinjë, kishte një garazh aty afër. Po, nga krahu i Republikës. Ndaleshim përpara çdo garazhi, por s'ishte asnjëherë i duhuri. Ajo s'e gjente më udhën. Herën e ardhshme që do t'i bënte një vizitë këtij Gi Lavinjë, në Auteuil, do të duhej t'ia kërkonte adresën e saktë të garazhit të vjetër, para se të zhdukej dhe ky tip. Dukej si një gjë kot, por ishte e rëndësishme. Përndryshe, fillojmë të mos kemi më asnjë piketë në jetë. Asaj i kujtohej se e ëma dhe Gi Lavinjë e shpinin, pas Pashkëve, të shtunën, në panairin e Fronit. Shkonin në këmbë nga një bulevard i madh pa fund që ngjante me këtë që po ndiqnim. Me siguri që ishte i njëjti. Por atëherë ne po i largoheshim sheshit të Republikës. Ato të

shtuna, ajo ecte me të ëmën dhe Gi Lavinjë, deri rrëzë pyllit të Vincennes.

Ishte afro mesnatë, dhe do të ishte e çuditshme që të gjendeshim të dy përpara rrethimit të kopshtit zoologjik. Do të mund t'i shquanim elefantët në gjysmë errësirë. Por atje, përballë nesh, hapej një lirishtë e shndritshme mes së cilës ngrihej një shtatore. Sheshi i Republikës. Ndërsa i afroheshim, një muzikë luante gjithnjë e më fort. Një ballo ? E pyeta Lukin mos ishim më 14 korrik. As ajo s'e dinte. Që prej disa kohësh, ditët dhe netët ngatërroheshin për ne. Muzika vinte nga një kafene, thuajse në këndin e bulevardit dhe rrugës së Grand-Prieuré. Ca klientë të ulur në verandë.

Ishte tepër vonë për të marrë metronë e fundit. Mu pas kafenesë, një hotel dera e të cilit ishte e hapur. Një llampë e zhveshur ndriçonte një shkallare të thiktë prej druri të zi. Roja e natës, as nuk na i kërkoi emrat. Thjesht na tregoi numrin e një dhome në katin e dytë. « Që nga tani, mbase mund të banojmë këtu », i thashë Lukit.

Një shtrat tek por që s'ishte shumë i ngushtë për ne. As perde, as kanata në dritare. E kishim lënë paksa të hapur për shkak të vapës. Poshtë, muzika ishte ndalur dhe ne dëgjnim ca shpërthime të qeshurash. Më tha në vesh :

« Ke të drejtë. Do të duhej të rrinim gjithmonë këtu. »

Mendova se ishim larg Parisit, në një port të vogël të Mesdheut. Çdo mëngjes, në të njëjtën orë, ndiqnim udhën e plazheve. E kam mbajtur mend adresën e hotelit : 2, rruga e Grand-Prieuré. Hotel Hivernia. Gjatë tërë viteve të trishta që

kanë pasuar, kur më pyesnin nganjëherë për adresën apo numrin e telefonit, iu thosha : « Më shkruani në hotel Hivernia, 2, rruga e Grand-Prieuré. Do t'ju përgjigjemi. » Do të më duhet të shkoj t'i kërkoj të gjitha ato letra që më presin prej shumë kohësh, e që kanë mbetur pa përgjigje. Ti kishe të drejtë, duhet të kishim qëndruar aty përgjithmonë.

E kam parë Gi dë Verin edhe një herë të fundit, shumë vite më vonë. Në të tatëpjetën që zbret drejt Odeonit, një makinë ndalet bri meje dhe dëgjoj dikë që më thërret nga emri im i dikurshëm. E njoh zërin, ende pa u kthyer. Ai e përkul kokën mbi xhamin e ulur të derës. Më buzëqesh. Nuk ka ndryshuar. Vetëm se flokët i ka më të shkurtër.

Kjo ishte në korrik, në pesë të pasdites. Bënte vapë. U ulëm të dy mbi kofrën e makinës për të folur. Nuk guxova t'i thosha se ishim vetëm pak metra nga Konde, dhe nga dera nga ku hynte gjithmonë Luki, dera e hijes. Por dera nuk ekzistonte më. Nga kjo anë, tani kishte një vitrinë ku ishin ekspozuar ca çanta prej lëkure krokodili, çizme, e madje dhe një shalë kali dhe kamzhikë. Tek Princi i Kondesë. Galanteri.

« Pa hë, Roland, ç'kemi, nga bëheni ? »

Ishte po ai zë i qartë, ai që na i bënte të kapshme edhe tekstet më të mbyllura kur na i lexonte. Isha i prekur që më mbante ende mend, mua dhe emrin tim të asaj epoke. Sa shumë njerëz merrnin pjesë në mbledhje, në lulishten

Lowendal... Disa vinin vetëm një herë, thjesht për kureshtje, ca të tjerë ishin më të përpiktë. Luki ishte ndër këta të fundit. Edhe unë. Megjithatë, Gi dhe Ver nuk kërkonte asnjë dishepull. Nuk e shihte veten aspak si një mentor, dhe nuk donte të ushtronte asnjë ndikim mbi të tjerët. Ishin ata që shkonin tek ai, pa i kërkuar fare. Nganjëherë, e merrnim me mend se do të kishte dashur më mirë të rrinte vetëm duke ëndërruar, por ai nuk mund t'iu refuzonte asgjë, dhe sidomos jo ndihmën që ata të shihnin më qartë brenda vetes së tyre.

« Po ju, jeni kthyer në Paris ? »

Dë Veri buzëqeshi dhe më pa me një vështrim ironik.

« Jeni po ai që keni qenë, Roland... I përgjigjeni një pyetjeje me një pyetje tjetër... »

As këtë s'e kishte harruar. Më pickonte shpesh mbi këtë. Më thoshte se po të kisha qenë boksier, do të kisha qenë një mjeshër i fintes.

« ... Nuk banoj më në Paris, ka shumë kohë, Roland... Jetoj në Meksikë... Do të duhet të ta jap adresën time atje... »

Ditën kur kisha shkuar të shihja nëse kishte vërtet gjethe kacavjerrëse në katin e parë të ish-ndërtesës së tij, e kisha pyetur sportelisten nëse e dinte adresën e re të Gi dhe Verit. E ajo më kishte thënë thjesht : « Ka ikur pa lënë adresë. » Ia tregova këtë pelegrinazh në lulishten Lowendal.

« Jeni i pandreqshëm, Roland, me këtë histori kacavjerrëse... Ju kam njohur shumë të ri, apo jo ? Ç'moshë kishit atëherë ?

– Njëzet vjeç.

– Eh mirë, më duket se edhe në atë moshë, ju niseshit në kërkim kacavjerrësesh të humbura. Apo e kam gabim ? »

Nuk ma ndante vështrimin që po i mbulohej me një hije trishtimi. Mbase mendonim të njëjtën gjë, por nuk guxoja ta shqiptoja emrin e Lukit.

« Eshhtë e çuditshme, i thashë. Në kohën e mbledhjeve tona, shkoja shpesh në këtë kafene që s’është më kafene. »

Dhe i bëra një shenjë, në vetëm pak metra prej nesh, drejt galanterisë Tek Princi i Kondesë.

« Po, më tha. Këto kohët e fundit, Parisi ka ndryshuar shumë. »

Më shihte duke rrudhur vetullat, si të donte të sillte një kujtim të largët.

« A vazhdoni të punoni mbi zonat asnjëse ? »

Pyetja kishte ardhur në një mënyrë aq të befasishme, sa nuk e kuptova menjëherë ku e kishte fjalën.

« Shumë interesant, ai teksti juaj mbi zonat asnjëse... »

Perëndi, çfarë kujtese... E kisha harruar që ia kisha dhënë ta lexonte këtë tekst. Një mbrëmje, në fund të njëres prej mbledhjeve tona tek ai, unë dhe Luki kishim mbetur të fundit. E kisha pyetur mos do të kishte një libër në lidhje me Rikthimin e Përrjetshëm. Ishim në zyrën e tij dhe ai po hidhte një sy në disa rafte të bibliotekës. Më në fund, e kishte gjetur një vepër me kapak bardh e zi : *Nietzsche : Filozofia e Rikthimit të Përrjetshëm të së njëjtës*, të cilin ma kishte dhënë dhe që e kisha lexuar në ditët në vazhdim, me mjaft vëmendje. Në xhepin e xhaketës, kisha ato pak faqe të shtypura me makinë

në lidhje me zonat asnjëse. Doja t'ia jepja që të kisha një mendim prej tij, por nguroja. Vetëm para se të largoheshim, në shkallë, dhe me një gjest të beftë, vendosa t'ia zgjas zarfin ku i kisha mbledhur ato pak faqe – pa i thënë asnjë fjalë.

« Ju ishit tejet i dhënë dhe pas astronomisë, tha ai. Në veçanti pas lëndës së zezë... »

S'do ta kisha menduar kurrë se do t'i kujtohej kjo. Në thelb, kishte qenë gjithmonë i vëmendshëm ndaj të tjerëve, por aty për aty, s'e dallonim dot.

« Sa keq, i thashë, që nuk ka një mbledhje sonte në lulishten Lowendal, si atëherë... »

U duk i befasuar nga këto fjalë. Më buzëqeshi.

« Gjithmonë ai fiksimi juaj i Rikthimit të Përvetshëm... »

Tani ne bënim ecejake në trotuar, dhe çdo herë, hapat tanë na sillnin përpara galanterisë Tek Princi i Kondesë.

« Ju kujtohet ajo mbrëmja ku s'kishte drita tek ju, dhe ju na flisnit në terr ? e pyeta.

– Jo.

– Do t'ju pohoj diçka. Atë mbrëmje, desh më ka kapur gazi keq.

– Duhet ta kishit lëshuar veten, më tha ai me një ton qortimi. E qeshura është diçka që përcillet. Do të kishim qeshur të gjithë në errësirë. »

Pa orën.

« Do të jem i detyruar të largohem. Më duhet të përgatis plaçkat. Nisem nesër. Dhe s'pata as kohë t'ju pyesja me se merreni tani. »

Nxori një agjendë nga xhepi i brendshëm i xhaketës dhe grisi një fletë.

« Po ju jap adresën time në Meksikë. Duhet të vini vërtet të më takoni. »

Befas kishte marrë një ton urdhërues, si të donte të më merrte me vete dhe të më shpëtonte nga vetja ime. Dhe nga e tashmja.

« I vazhdoj mbledhjet dhe atje. Ejani. Kam besim tek ju. »

Po më zgjaste një fletë.

« Keni dhe numrin tim të telefonit. Kësaj here, të mos shkëputemi më. »

Në makinë, e përkuli sërish kokën mbi xhamin e ulur të derës.

« Pa më thoni... Mendoj shpesh për Lukin... Nuk e kam kuptuar kurrë përse... »

Ishte i mallëngjyer. Ai që fliste gjithmonë pa ngurim dhe në mënyrë aq të kthjelltë, tani po kërkonte fjalët.

« Eshtë idiote kjo që po ju them... Nuk ka asgjë për të kuptuar... Kur duam vërtet dikë, duhet t'ia pranojmë atë pjesën e misterit... Dhe kjo është arsyeja përse duam... Hë, Roland ?... »

E ndezi makinën shumë shpejt, padyshim për t'i ndenjtur shkurt mallëngjimit të vet. Dhe timit. Pati thjesht kohë të më thoshte :

« Së shpejti, Roland. »

Isha vetëm përballë galanterisë Tek Princi i Kondesë. E ngjita ballin për vitrine, për të parë nëse kishte mbetur një

copëz çfarëdo nga kafeneja : një pjesë muri, dera në fund që të nxirrte tek telefoni i murit, shkallarja në spirale që të shpinte në apartamentin e zonjës Shadli. Gjithçka ishte e lëmuar dhe e tendosur si një cohë ngjyrë portokalli. Dhe kështu ishte gjithandej në lagje. Të paktën, nuk kishte asnjë rrezik të takonim fantazma. Vetë fantazmat kishin vdekur. Asgjë për t'u pasur frikë në dalje të metrosë Mabillon. As Pergola, as Mocelini prapa vetratës.

Ecja me një hap të lehtë si të kisha mbërritur një mbremje korriku në një qytet të huaj. Kisha zënë të fishkëlleja melodinë e një kënge meksikane. Por kjo moskokëçarje e shtirë nuk zgjati shumë. Po shkoja përgjatë grilave të Luksemburgut dhe refreni i *Ay Jalisco no te rajes* më ishte fikur në buzë. Mbi trungun e njërit prej drurëve të mëdhenj që na strehojnë me gjethnajën e tyre deri në hyrje të kopshteve, atje lart, në Saint-Michel, ishte ngjitur një afishe. « Kjo pemë është e rrezikshme. Do të pritet së shpejti. Do të zëvendësohet që këtë dimër. » Për disa çaste, m'u duk se isha në një ëndërr të keqe. Po rrija aty, i shtangur, duke lexuar dhe rilexuar këtë vendim me vdekje. Një kalimtar erdhi të më thotë : « Nuk ndiheni mirë, zotëri ? », pastaj u largua, padyshim i zhgënjyer nga vështrimi im i ngrirë. Në këtë botë ku kisha gjithnjë e më shumë përshtypjen se isha një i mbijetuar, po prisnin dhe drurët... Vazhdova ecjen duke u përpjekur të mendoja tjetër gjë, por ishte e vështirë. Nuk mund ta harroja këtë afishe dhe këtë dru të dënuar me vdekje. Pyesja veten se çfarë kokash kishin anëtarët e gjykatës dhe xhelati. U qetësova. Për t'i

dhënë zemër vetes, përfytyrova se Gi dhe Veri po ecte bri meje dhe më përsëriste me zë të butë : « ... Jo, Roland, jo, është një ëndërr e keqe... nuk i presin drurët... »

E kisha kaluar grilën e hyrjes së kopshtit, dhe po ndiqja pjesën e bulevardit që të shpie në Port-Royal. Një mbrëmje, me Lukin, kishim shoqëruar këtu një djalë të moshës sonë, të cilin e kishim njohur në Konde. Ai na kishte treguar, në të djathtë tonë, ndërtesën e Shkollës së minierave duke na pohuar me një zë të trishtë, si ta kishte të rëndë këtë pohim, se ishte nxënës në këtë shkollë.

« Mendoni se duhet të rri atje ? »

E kisha ndjerë se ai priste një nxitje nga ana jonë për ta ndihmuar të hidhte hapin. I kisha thënë : « Jo, plako, mos rrini... Nisuni për ku të dalë... »

Ishte kthyer drejt Lukit. Priste dhe mendimin e saj. Ajo i kishte shpjeguar se, që prej kur ia kishin refuzuar hyrjen në liceun Jules-Ferry, nuk iu zinte shumë besë shkollave. Më duket se kjo e kishte bindur më në fund. Të nesërmen, në Konde, na kishte thënë se Shkolla e minierave, kishte marrë fund për të.

Shpesh, ajo dhe unë, merrnim po të njëjtën udhë për t'u kthyer tek hoteli i saj. Ishte një shmangie, por ne e kishim zakon të ecnim. A ishte vërtet një shmangie ? Jo, po ta mendosh mirë, ishte një vijë e drejtë, më duket mua, thellë brenda tokave. Natën, përgjatë avenjuse Denfert-Rochereau, ne ishim në një qytet provincial, për shkak të heshtjes dhe të gjitha spitaleve fetare me hyrjet e tyre që shkojnë rresht njëra

pas tjetrës. Një ditë, e ndoqa në këmbë rrugën e rrethuar me rrape dhe mure të larta e cila ndan më dysh varrezën e Montparnassit. Ishte gjithashtu rruga e hotelit tim. Më kujtohet se asaj i pëlqente ta shmangnim, dhe kjo ishte arsyeja që i binim nga Denfert-Rochereau. Por kohët e fundit, ne s'kishim më frikë nga asgjë dhe na dukej se kjo rrugë që shkon përmes varrezës kishte njëfarë hiri, natën nën kupolën e gjethnajave. Në atë orë, nuk kalonte asnjë makinë dhe ne nuk hasnim në askënd. Kisha harruar ta fusja në listën e zonave asnjansë. Ishte më tepër një kufi. Kur mbërrinim në fund, hynim në një vend ku ishim të mbrojtur nga gjithçka. Javën e kaluar, nuk po ecja aty natën, por nga fundi i pasdites. S'isha rikthyer atje qëkur e bënim bashkë, ose qëkur shkoja të të gjeja në hotel. Pata një çast iluzionit se do të të gjeja përtej varrezës. Atje, do të ishte Rikthimi i Përrjetshëm. I njëjti gjest si më parë, të marrësh në sportel çelësin e dhomës tënde. E njëjta shkallare e thiktë. E njëjta derë e bardhë me numrin 11. E njëjta pritje. Dhe pastaj të njëjtat buzë, i njëjti parfum dhe të njëjtat flokë që derdhet si ujëvarë.

E dëgjoja sërish dë Verin që më thoshte në lidhje me Lukin : « S'e kam kuptuar kurrë përse... Kur duam vërtet dikë, duhet t'ia pranojmë atë pjesën e misterit... »

Cilit mister ? Isha i bindur se ne ngjanim me njëri-tjetrin, sepse shpesh kishim përcjellje mendimi. Ishim në të njëjtën gjatësi vale. Të lindur në të njëjtin vit dhe muaj. E megjithatë, duhet besuar se ekzistonte një dallim ndërmjet nesh.

Jo, as unë s'arrij ta kuptoj... Sidomos kur kujtohem për javët e fundit. Në muajin nëntor, ditët që shkurohen, shirat e vjeshtës, asgjë nga këto nuk dukej ta cënonte moralin tonë. Madje bënim dhe plane udhëtimi. Dhe fundja, në Konde mbretëronte një atmosferë e hareshme. Nuk më kujtohet më se cili e kishte futur mes klientëve të zakonshëm atë Bob Stormsin që thoshte se ishte poet dhe regjizor anversas. Mbase Adamovi? Apo Moris Rafaeli? Na bënë për të qeshur, ky Bob Storms. Kishte një dobësi për Lukin dhe për mua. Donte që ta kalonim verën të dy në shtëpinë e tij të madhe në Majorka. Dukshëm, s'kishte asnjë hall të tipit material. Thuhej se koleksiononte tablo... Sa shumë gjëra thuhesh... Dhe pastaj një ditë njerëzit zhduken dhe vetëm aty e shohim se nuk dinim asgjë për ta, as madje vetë identitetin e vërtetë.

Përse silueta masive e Bob Stormsit më rikthehet kaq shumë në kujtesë? Në çastet më të trishta të jetës, ka shpesh një notë të lehtë e të çakorduar, një figurë bufoni flamand, një Bob Storms që kalon dhe që mund ta kishte dëbuar fatkeqësinë. Ai rrinte në këmbë tek banaku, si të kishte frikë mos karriket i thyeshin nën peshën e vet. Ishte aq i gjatë sa nuk binte në sy as madhësia e trupit. I veshur gjithnjë me një lloj jeleku kadifeje, ngjyra e zezë e të cilit dallonte me mjekrën dhe flokët e kuq. Dhe me një pelerinë të së njëjtës ngjyre. Në mbrëmjen që e kishim vënë re për herë të parë, ishte drejtuar për nga tavolina jonë dhe na kishte këqyrur, mua dhe Lukin. Pastaj kishte buzëqeshur dhe pëshpëritur duke u përkulur

drejt nesh : « Shokë të ditëve të këqija, ju uroj një natë të mirë. » Kur e kishte parë se unë njihja një numër të madh vargjesh, kishte dashur të hynte në garë me mua. Do të fitonte ai që do ta kishte fjalën e fundit. Më recitonte një varg, e unë duhej t'i recitoja një tjetër, e kështu me radhë. Kjo shkonte shumë gjatë. Nuk kisha asnjë meritë për këtë. Isha një lloj analfabeti, pa asnjë kulturë të përgjithshme, por që kisha mbajtur mend disa vargje, si ata që luajnë çfarëdo lloj copëze muzikore në piano, pa njohur asnjë grimë solfezhi. Bob Storms kishte një përparësi ndaj meje : njihje gjithashtu dhe tërë repertorin e poezisë angleze, spanjolle dhe flamande. Në këmbë tek banaku, më hidhte me një pamje sfiduese :

I hear the Shadowy Horses, their long manes a-shake

ose :

Como todos los muertos que se olvidan

En un monton de perros apagados

ose dhe :

De burgemeester heeft ons iets misdaan,

Wij leerden, door zijn schuld, het leven haten.

Më lodhte pak por ishte një tip shumë i mirë, shumë më i moshuar se ne. Do të kisha dashur të m'i rrëfente jetët e tij

të mëparshme. Pyetjeve të mia, iu përgjigjej gjithmonë në një mënyrë të paqartë. Kur ndjente një kureshtje tepër të gjallë rreth vetes, befás i shuhej vrulli, si të kishte diçka për të fshehur apo sikur donte t'i ngatërronte pistat. Nuk përgjigjej dhe e thyente heshtjen me një shpërthim të qeshure.

Pati një mbrëmje tek Bob Storms. Na kishte ftuar mua dhe Lukin, bashkë me të tjerët : Anetën, Don Karlosin, Bouingun, Zakarian, Mirejën, Hupën, Ali Sherifin dhe atë që e kishim bindur ta linte Shkollën e minierave. Dhe ca të ftuar të tjerë, por që nuk i njihja. Banonte në udhë-bregun Anjou, në një apartament kati i epërm i të cilit ishte një atelie e stërmadhe. Po na priste aty për një lexim të një pjese që donte ta vinte në skenë : *Hop Signor !* Arritëm të dy para të tjerëve dhe u befasova nga shandanët që ndriçonin atelienë, nga marionetat siçiliane dhe flamande të varura tek trarët, nga pasqyrat dhe mobiljet Rilindje. Bob Storms mbante atë jelekun prej kadifeje të zezë. Një vetratë e madhe ishte me pamje nga Sena. Me një gjest mbrojtës, e rrethoi supin e Lukit dhe timin, dhe na tha fjalinë rituale :

Shokë të ditëve të këqija

Ju uroj një natë të mirë.

Pastaj nxori një zarf nga xhepi dhe ma zgjati. Na shpjegoi se ishin çelësat e shtëpisë në Majorka, e se duhet të shkonim

sa më shpejt e mundur. Dhe të rrinim deri në shtator. Mendonte se nuk i dukeshim mirë. Ç'mbrëmje e çuditshme... Pjesa kishte vetëm një akt dhe komedianët e lexuan mjaft shpejt. Ishim ulur rreth tyre. Herë pas here, gjatë leximit, Bob Storms bënte një shenjë dhe të gjithë ne duhej të thërrisnim, si në një kor : « *Hop, Signor !...* » Alkooli qarkullonte bujarisht. Edhe lëndë të tjera helmuese. Në mes të sallonit në katin e poshtëm, ishte ngritur një bufe. Ishte vetë Bob Storms që i mbushte pijet në tasa metalikë dhe kupa kristali. Njerëzit vërshonin. Në një çast, Stormsi më njohu me një burrë të së njëjtës moshë por shumë më të shkurtër se ai, një shkrimtar amerikan, njëfarë James Jones për të cilin thoshte se ishte « fqinj i katit ». Nga fundi, unë dhe Luki, filluam të mos e merrnim vesh se çfarë bënim aty, mes tërë atyre të panjohurish. Aq shumë njerëz të hasur në fillimet tona në jetë, që nuk do ta dinë kurrë e që nuk do t'i njohim kurrë.

Rrëshqitëm ngadalë drejt daljes. Ishim të sigurtë se askush në atë rrëmujë s'e kishte vënë re largimin tonë. Por ende s'e kishim kaluar mirë derën e sallonit, dhe Bob Storms na erdhi pranë.

« Hë... Doni të më përvidheni, hëëë ? »

E kishte atë buzëqeshjen e zakonshme, një buzëqeshje të gjerë që, bashkë me mjekrën dhe shtatin e madh, e bënte të ngjante me ndonjë personazh të Rilindjes apo Shekullit të Madh, Rubens apo Buckingham. E megjithatë, i lexohej një shqetësim në sy.

« Nuk jeni mërzhitur shumë ? »

– Oh jo, i thashë. Ishte shumë mirë, *Hop Signor...* »

Me të dy krahët, na rrethoi shpatullat, Lukit dhe mua, siç kishte bërë në atelie.

« Mirë, shpresoj t’ju shoh nesër... »

Po na tërhiqte drejt derës duke vazhduar të na mbante për shpatullash.

« Dhe mbi të gjitha, nisuni sa më shpejt për Majorka, për të marrë pak ajër... Keni nevojë... Ju kam dhënë çelësat e shtëpisë... »

Në shkallë, na vështroi gjatë të dyve. Pastaj më recitoi :

Qielli është si tenda e grisur e një cirku të varfër.

Luki dhe unë i zbritëm shkallët, dhe ai rrinte i përkulur mbi parmak. Priste që t’i thosha një varg, si përgjigje ndaj të tijt, siç bënim rëndom. Por nuk po gjeja asgjë.

Kisha përshtypjen se po i ngatërroja stinët. Ca ditë pas kësaj mbrëmjeje, e shoqërova Lukin në Auteuil. Më duket se ishte në verë, ose dhe në dimër, në një nga ato mëngjeset e kthjellta me acar, diell dhe qiell blu. Donte t’i bënte një vizitë Gi Lavinjës, atij që kishte qenë mik i së ëmës. Pëlqeva më mirë ta prisja. E kishim lënë takimin « pas një ore », tek cepi i rrugës së garazhit. Them se kishim ndërmend ta braktisnim Parisin për shkak të çelësave që na i kishte lënë Bob Stormsi. Nganjëherë, ndjej një sëmbim në zemër kur mendoj sa gjëra mund të kishin qenë dhe nuk kanë qenë kurrë, por ende sot them me vete se shtëpia është bosh, duke na pritur. Isha i

lumtur atë mëngjes. Dhe i lehtë. Dhe ndjeja njëfarë dehjeje. Vija e horizontit ishte larg përpara nesh, tutje në pafundësi. Një garazh në fund të një rruge të qetë. Po më vinte keq që nuk e shoqërova Lukin tek ky Lavinjë. Mbase do të na jepte një makinë, që të zbrisnim drejt jugut.

E pashë duke dalë nga dera e vogël e garazhit. Më bëri një shenjë me krah, saktësisht si atë herën tjetër, kur i prisja të dyja, atë dhe Zhanetë Golin, verës, në breg të Senës. Ajo ecën drejt meje me po atë hap moskokëçarës, me një përshtypje kohe të ndaluar. Më fut krahun dhe ne shëtisim në lagje. Një ditë do të banojmë këtu. Madje, aty kemi banuar gjithmonë. Ndjekim ca rrugë të vogla, përshkojmë një rrethrrrotullimi të shkretë. Fshati Auteuil shkëputet butësisht nga Parisi. Këto ndërtesa ngjyrë tulle apo bezhë mund të jenë dhe në Côte d'Azur, dhe këto mure, vrasim mendjen mos nuk fshehin një bashtinë apo fillimin e një pylli. Mbërritëm në sheshin e Kishës, përpara stacionit të metrosë. Dhe aty, tani që s'kam ç'të humbas më, mund ta them copë : për herë të parë në jetën time, e ndjeva se çfarë ishte Rikthimi i Përrjetshëm. Deri atëherë, përpiqesha të lexoja ca vepra mbi këtë çështje, me një vullnet të fortë prej autodidakti. Kjo ndodhi pikërisht para se të zbrisnim shkallët e stacionit të metrosë Kishë-Auteuil. Përse në atë vend ? Nuk di gjë dhe kjo ska asnjë rëndësi. Qëndrova një çast pa lëvizur, dhe ia shtrëngova krahun. Ne ishim aty, bashkë, në të njëjtin vend, që prej gjithmonë, dhe shëtitjen tonë përmes Auteuil, ne e

kishim bërë tashmë gjatë mijëra e mijëra jetësh të tjera. S'kishte nevojë ta shihja orën. E dija se ishte mesditë.

Ka ndodhur në nëntor. Një të shtunë. Në mëngjes dhe pasdite, kisha ndenjur në rrugën Argjentinë duke punuar mbi zonat asnjëse. Doja t'i pasuroja katër faqet, të shkruaja të paktën tridhjetë. Mund të nisej si një ortek dhe t'i kapja njëqind. Në orën pesë, kisha takim me Lukin në Konde. E kisha vendosur që në ditët e ardhshme ta braktisja rrugën Argjentinë. Më dukej se isha shëruar përfundimisht nga plagët e fëmijërisë dhe adoleshencës, e se tani e tutje s'kisha asnjë arsye përse të rrija i fshehur në një zonë asnjëse.

Eca deri tek stationi i metrosë Etoile. Ishte linja që unë e Luki e kishim bërë shpesh për të shkuar në mbledhjet e Gi dhe Ver, linja që e kishim bërë me këmbë herën e parë. Gjatë kapërcimit të Senës, vura re se kishte shumë shëtitës në rrugicën e Mjellmave. Ndryshim linje në La Motte-Picquet-Grenelle.

Kur hyra në Konde, akrepat e orës së rrumbullakët në murin e fundit të sallës tregonin saktësisht orën pesë. Në përgjithësi, ishte një orë e qetë. Tavalinat ishin bosh, përveç asaj në krah të derës ku po rrinin Zakaria, Aneta dhe Zhan-Misheli. Që të tre, më hidhnin ca vështrime të çuditshme. Nuk thoshin asgjë. Fytyrat e Zakarias dhe Anetës ishin dyll të verdha, padyshim për shkak të dritës që binte nga qelqi. Nuk m'u përgjigjën as kur iu thashë mirëdita. M'i kishin ngulitur

vështrimet e tyre të çuditshme, si të kisha bërë diçka të keqe. Buzët e Zhan-Mishelit u tkurrën pak, dhe e ndjeva se donte të më fliste. Një mizë u ul në shpinën e dorës së Zakarias, dhe ai e dëboi me një gjest nervoz. Pastaj mori gotën dhe e ktheu me fund. U ngrit dhe erdhi drejt meje. Me një zë të mekur, më tha : « Luki. Është hedhur nga dritarja. »

Kisha frikë mos gaboja udhë. Kalova nga Raspail dhe nga rruga që pret varrezën. Kur mbërrita në fund, nuk dija më nëse më duhej të ecja drejt përpara, apo të ndiqja rrugën Froidevaux. Ndoqa këtë të fundit. Që nga ai çast, ka pasur një mungesë në jetën time, një bardhësi që nuk më shkaktonte thjesht një ndjesi boshi, por që s'mund ta shihja as me sy. E tërë kjo bardhësi më verbonte me një dritë të fortë, rrezatuese. Dhe kështu do të jetë, deri në fund.

Shumë më vonë, në Broussais, isha në një sallë pritjeje. Një burrë rreth pesëdhjetë vjeç, me flokë të thinjur e të qethur shkurt, e që mbante një pallto me punim V, priste dhe ai i ulur në një stol, nga krahu tjetër i sallës. Veç atij dhe mua, asnjëri tjetër. Infermierja erdhi të më thotë se ajo kishte vdekur. Ai u afrua pranë nesh si të kishte të bënte dhe me të. Mendova mos ishte Gi Lavinjë, miku i së ëmës që ajo do ta takonte në Auteuil tek garazhi. E pyeta :

« Ju jeni Gi Lavinjë ? »

Tundi kokën.

« Jo. Më quajnë Pjer Kesli. »

Dolëm bashkë nga Broussais. Bënte natë. Ecnim bri njëri-tjetrit përgjatë rrugës Didot.

« Po ju, Rolandi jeni, besoj ? »

Si mund ta dinte ai emrin tim ? E kisha të vështirë të ecja. Ajo bardhësi, ajo dritë rrezatuese përpara meje...

« Nuk ka lënë asnjë letër ? e pyeta.

– Jo. Asgjë. »

Është ai që m'i tha të gjitha. Ajo gjendej në dhomë me njëfarë Zhaneta Gol që e quanin Rrezik vdekje. Por nga e dinte ai nofkën e Zhanetës ? Kishte dalë në ballkon. E kishte kaluar këmbën mbi parmak. Tjetra ishte përpjekur ta mbante nga cepi i robdishamit. Por ishte tepër vonë. Ajo kishte pasur kohë sa të shqiptonte ca fjalë, si të fliste me vete për të marrë zemër :

« Ja, kaq. Lëshohu tani. »

Kapaku : foto e rrugës ku poeti dhe shkrimtari francez Gérard de Nerval (1808-1855), ka varur veten. Sot nuk ekziston.